

FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd

FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd

Het culturele draagvlak, deel 9

Andries van den Broek

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, juni 2010

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn die het beleid van meer dan één departement raken. De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2010

SCP-publicatie 2010/12

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

Omslagontwerp: Bureau Stijlzug, Utrecht

Omslagillustratie: ©Ien van Laanen, Amsterdam

ISBN 978-90-377-0455-6

NUR 740

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Voorbij de eerste indruk	16
2 Wie doen er aan kunstbeoefening? Een eerste kennismaking	20
3 Wat doet men aan kunstbeoefening? De diverse disciplines	24
4 Wie doet wat? De deelname per discipline per bevolkingsgroep	30
5 Wanneer? De timing van kunstbeoefening	35
6 Hoe? De intensiteit van kunstbeoefening	40
7 Waar? Lesdeelname en lidmaatschap	47
8 Welk beeld? Waardering en beeldvorming van les en lidmaatschap	56
9 Hoe verder? De plannen tot kunstbeoefening	63
10 Waarom? De prikkels tot kunstbeoefening	68
11 Hoe druk? De agenda van kunstbeoefenaars	73
12 Hoe rijk? De portemonnee van kunstbeoefenaars	77
13 Welke achtergrond? De sociale antecedenten van kunstbeoefenaars	81
14 Cultuurminnaars of cultuurmijders? Kunstbeoefenaars en hun cultuurbezoek	85
15 Waartoe? De consequenties van kunstbeoefening	88
16 Waarheen? Veranderende bevolkingssamenstelling en kunstbeoefening	96
Summary	107

Bijlage	
Drie versies AVO-gegevens	114
Literatuur	116
Eerdere publicaties in de reeks 'Het culturele draagvlak'	119
Publicatielijst van het Sociaal en Cultureel Planbureau	120

Voorwoord

Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verkent het Sociaal en Cultureel Planbureau de toekomstige kunstbeoefening in de vrije tijd. Hoeveel mensen beoefenen over pakweg twintig jaar een kunstdiscipline, wie doen dat, welke disciplines beoefent men, hoe bekwaamt men zich in kunstbeoefening en in welke sociale verbanden doet men eraan? De verkenning daarvan is bedoeld om bij overheden en instellingen de gedachten over de toekomst te scherpen en een discussie over de toekomst los te maken.

In de aanloop naar die toekomstverkenning zijn twee *fact-finding missions* ondernomen. De ene betrof de mate waarin men aan kunstbeoefening doet, de tweede behelsde de mogelijkheden om aan kunstbeoefening te doen, inclusief de faciliterende rol van overheden. Dit rapport is de neerslag van die eerste missie en bevat een analyse van de actuele situatie van de kunstbeoefening in de vrije tijd in Nederland, alsook van recente trends daarin. Hoewel wetenschap en beleid gedijen bij discussie over en uitwisseling van kennis en gezichtspunten, is dit rapport toch vooral bedoeld om te informeren.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting

Kunstbeoefening in de vrije tijd omvat een breed pallet aan activiteiten, zoals zingen, muziek maken, schilderen, tekenen, beeldhouwen, boetseren, toneelspelen, dansen, grafische vormgeving en creatief schrijven. In dit rapport zijn de definitie van kunstbeoefening en de indeling in kunstdisciplines die 'het veld' hanteert overgenomen. Volgens die definitie gaat het om kunstbeoefening in de vrije tijd als liefhebber (*amator*), niet om kunstbeoefening als beroep of op school. Binnen kunstbeoefening zijn zes disciplines onderscheiden: muziek, theater, dans, beeldende kunst, nieuwe media en schrijven. Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw) voert het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een verkenning uit naar de toekomst van de kunstbeoefening in de vrije tijd. In aanloop daarop schetst dit rapport de huidige stand van zaken in de kunstbeoefening, in de vorm van antwoorden op vijftien vragen daarover.

Wie doen er aan kunstbeoefening?

Circa de helft van de bevolking van 6 jaar en ouder, dat zijn circa 7,5 miljoen mensen, beoefent (soms of vaker) in de vrije tijd een kunstdiscipline. Een lichte groei in het aandeel kunstbeoefenaars in de periode 1995-2003 is sindsdien gestagneerd, zonder dat overigens al van een duidelijke daling sprake is. Meer vrouwen, jongeren, hoger opgeleiden en autochtonen beoefenen een kunstvorm dan mannen, ouderen, lager opgeleiden en Turken en Marokkanen. Die verdeling vertoonde de afgelopen jaren weinig verandering. De belangrijkste ontwikkeling daarin is dat steeds meer mensen ook op latere leeftijd een kunstdiscipline beoefenen. Degenen die in een doorsnee week met kunstbeoefening bezig zijn, besteden daar ongeveer drie uur aan. Vergeleken met mensen die in die week geen kunstdiscipline beoefenen, is de tijd voor kunstbeoefening vooral vrijgespeeld door minder televisie te kijken.

Wat doet men aan kunstbeoefening?

Het aantal kunstbeoefenaars wisselt per discipline. Theater is met enkele procenten deelnemers van de bevolking veruit de kleinste discipline. Muziek en beeldende kunst zijn, met een deelname van ruim 20% (ruim 3 miljoen mensen) elk, de meest beoefende disciplines, op enige afstand gevolgd door nieuwe media. Per discipline veranderde het aandeel deelnemers sinds 1995 nauwelijks, met uitzondering van nieuwe media, waar de toeloop een stijgende lijn kende. Bijna de helft van de kunstbeoefenaars (een kleine 4 miljoen mensen) is in meer dan één discipline actief, daarin kwam geen verandering. De meest beoefende muziekgenres, zowel bij degenen die een instrument bespelen als bij degenen die zingen, zijn klassieke muziek en pop/rock/metal. Onder degenen die zingen, is ook de vertolking van kerkmuziek geliefd. Wie zingt of een instrument bespeelt, is veelal in meerdere genres actief, gemiddeld in bijna drie genres.

Tokkel- en toetsinstrumenten zijn veruit de populairste typen muziekinstrument, naar mag worden aangenomen met gitaar als populairste tokkelinstrument en piano als populairste toetsinstrument. Onder de beoefenaars van klassieke muziek zijn toetsinstrumenten (vooral piano) het meest geliefd, onder pop/rock/metal-muzikanten tokkelinstrumenten (vooral gitaar). Bijna iedereen die zingt of een instrument bespeelt, brengt werk van anderen ten gehore. Eén op de tien van hen speelt stukken die gecomponeerd zijn door degenen met wie men speelt, één op de zes speelt ook zelfgeschreven stukken. Rockmuzikanten spelen vaker eigen werk of werk van bandleden dan beoefenaars van klassieke muziek.

Wie doet wat?

Het algemene beeld dat meer vrouwen, jongeren, hoger opgeleiden en autochtonen een kunstvorm beoefenen dan mannen, ouderen, lager opgeleiden en Turken en Marokkanen geldt in de regel ook voor elke kunstdiscipline afzonderlijk. De combinatie van meerdere disciplines komt eveneens meer bij eerstgenoemde dan bij laatstgenoemde groepen voor. In weerwil van de grotere vrouwelijke deelname aan kunstbeoefening, bespelen meer mannen een instrument en beoefenen zij vaker een grafische discipline. En terwijl kunstbeoefening doorgaans niet met stedelijkheid samenhangt, is creatief schrijven toch geliefder in grotere steden.

Wanneer?

De timing van kunstbeoefening is langs vier tijdassen afgezet: in de loop van het leven, het jaar, de week en de dag. Ruim de helft van degenen die nu niet kunstzinnig actief zijn, heeft eerder in het leven wel aan kunstbeoefening gedaan. Het totaalbeeld is daarmee als volgt: de helft van de bevolking doet aan enigerlei vorm van kunstbeoefening. Van de nu niet kunstzinnig actieve helft is ruim de helft, ongeveer een kwart van de bevolking, dat vroeger wel geweest. Het resterende kwart heeft nu geen en had eerder in het leven geen kunstzinnige hobby. Kunstbeoefening wordt in de maanden waarin de schoolvakanties vallen minder beoefend. Kunstbeoefening is gelijkmatig over de dagen van de week gespreid, elke dag van de week is 4% van de bevolking (circa 600.000 mensen) op dat vlak actief. Die deelname is niet gelijkmatig over de dagdelen gespreid: een groot deel ervan is in de doordeweekse avonden geconcentreerd.

Hoe?

Hoe geeft de helft van de bevolking die aan kunstbeoefening doet die liefhebberij vorm? Bijna driekwart van hen (van 16 jaar en ouder) is eens per maand of vaker kunstzinnig actief, ruim de helft zelfs eens per week of vaker. Voor dat kwart van de bevolking vormt het dus een vast onderdeel van het leven. De frequentie van beoefening is het hoogst bij zang, muziek en dans, het laagst bij creatief schrijven en beeldhouwen. Ruim 40% van de kunstbeoefenaars treedt wel eens met zijn of haar kunstzinnige hobby naar buiten door middel van een optreden, expositie, vertoning of publicatie. Dat is

vooral het geval bij theater en zang, op enige afstand gevolgd door muziek en fotografie/film. Ook uploaden op internet is ontdekt: 16% van de kunstbeoefenaars had dat anno 2009 in de voorbije twaalf maanden gedaan. Hier lopen degenen die creatief schrijven voorop, gevolgd door theatermakers, muzikanten, zangers en beeldend kunstenaars die geluids- en/of beeldmateriaal uploaden.

Kunstbeoefenaars schatten de totale jaarlijkse uitgaven aan hun liefhebberij(en) op 370 euro. Beeldende kunst is het meest begrotenlijk, gevolgd door een instrument bespelen. Bij beeldende kunst zijn materiaalkosten de grootste uitgavenpost, bij een instrument bespelen zijn dat het lidmaatschaps- en lesgeld. Vrouwen geven meer geld uit aan kunstbeoefening dan mannen. Vooral jongeren besteden veel tijd aan hun kunstzinnige hobby.

Waar?

Ruim een derde van de kunstbeoefenaars (bijna 2,5 miljoen mensen) volgde de twaalf maanden voorafgaand aan de peiling les, ruim een kwart van de kunstbeoefenaars (bijna 2 miljoen mensen) is lid van een vereniging, club of gezelschap. Dit betekent dat de meeste kunstbeoefenaars hun hobby buiten de context van les of lidmaatschap beoefenen. In de podiumkunsten heeft men het meest frequent les, nieuwe media en creatief schrijven doet men bij uitstek alleen. Van degenen die nu geen lessen in kunstbeoefening volgen, deed bijna 60% (ruim 7 miljoen mensen) dat eerder in het leven wel, vooral muziek- en dansles; niet alleen in de kinder- en jeugdijaren, maar vooral ook daarna. Onder de huidige kunstbeoefenaars ligt het aandeel dat vroeger les had met 70% nog hoger, maar ook bijna de helft van degenen die nu geen kunstdiscipline meer beoefenen heeft vroeger les gehad. Het aandeel vroegere lidmaatschappen ligt met een derde van degenen die nu niet ergens lid van zijn (een kleine 4 miljoen mensen) aanzienlijk lager dan het aandeel vroegere lesdeelnemers.

Bij de kunstbeoefening in lesverband heeft het particuliere circuit met 40% van de lesnemers royaal het grootste marktaandeel (bevolking 16 jaar en ouder). Het aandeel van particuliere scholen en docenten is daarmee tweemaal groter dan dat van muziekscholen en centra voor de kunsten, en driemaal groter dan dat van verenigingen. De andere aanbieders, ook het digitale lesaanbod, bedienen elk slechts een gering marktaandeel. Dit algemene beeld geldt met enkele nuanceringen ook voor de meeste disciplines afzonderlijk.

Onder degenen (16 jaar en ouder) die zich voor hun kunstbeoefening bij enige vorm van georganiseerd verband hebben aangesloten, zijn informele groepjes het meest in zwang, gevolgd door verenigingen en koren. Binnen de muziek is men in mindere mate ook wel aangesloten bij ensembles of orkesten, duo's of bands, en fanfares of harmonieën.

Welk beeld van centra en verenigingen?

Kunstbeoefenaars die ergens les volgen of bij een vereniging of informele groep aangesloten zijn, denken daar in het algemeen zeer positief over. Men voelt zich thuis en kan veel leren. Wie vroeger les had of vroeger ergens bij hoorde, denkt positief over de context van

destijds. Wie nu elders lest, heeft een positief beeld bij een centrum voor de kunsten c.q. wie lid is van een informele groep heeft een positief beeld over verenigingen.

Kort gezegd: wie ergens bij hoort, denkt daar positief over. Omgekeerd is het echter ook zo, dat wie niet ergens bij hoort, daar niet negatief over denkt. Daarmee is het antwoord op de vraag waarom veel kunstbeoefenaars niet lessen of niet ergens bij aangesloten zijn dus niet gegeven. Wel is duidelijk geworden dat dit niet berust op een negatieve beeldvorming.

Hoe verder?

Desgevraagd zegt de helft van de bevolking beslist niet te overwegen een (extra) kunstdiscipline te gaan beoefenen. Onder de helft die dat wel overweegt, zegt 40% het misschien te gaan doen en 10% het zeker te gaan doen. Het aandeel dat overtuigd 'nee' zegt, ligt iets hoger onder degenen die geen enkele discipline beoefenen dan onder degenen die nu al in een of meer disciplines actief zijn. De kans om iemand die al kunstzinnig actief is voor een extra discipline te winnen, is dus wat groter dan de kans om iemand die nu niet kunstzinnig actief is over de streep te trekken om een kunstdiscipline te gaan beoefenen. Hetzelfde beeld spreekt uit de aandelen mensen die zeggen 'beslist wel' een kunstdiscipline te zullen gaan beoefenen: 12% onder degenen die nu een andere discipline beoefenen versus 8% onder degenen die niet kunstzinnig actief zijn. Een uitsplitsing naar kunstdiscipline laat hierin weinig verschil per discipline zien.

Ruim de helft van de bevolking overweegt in de komende vijf jaar geen lesdeelname (voor degenen die les volgen: geen lesdeelname in een andere discipline). Een derde zegt dat misschien te zullen gaan doen, en circa één op de tien is dat vrij stellig van plan. Opnieuw is het animo hoger onder kunstbeoefenaars dan onder niet-kunstbeoefenaars. Degenen die een discipline beoefenen, geen les hebben, maar zeggen 'beslist wel' les te gaan nemen, hebben geen uitgesproken voorkeur voor les in een vereniging, muziekschool, centrum voor de kunsten of bij een particuliere docent of school. Het particuliere circuit geniet een lichte voorkeur, vooral bij muziek.

Het animo om zich voor kunstbeoefening ergens bij aan te sluiten (de vraag had uitdrukkelijk niet alleen op verenigingslidmaatschap betrekking) is de helft kleiner dan het animo om les te gaan volgen. De aandrang zich te willen bekwamen is dus groter dan de aandrang zich te organiseren.

Waarom?

Men doet aan kunstbeoefening uit een mengeling van intrinsieke en extrinsieke motieven. Men noemt vooral iets moois maken (82% van de beoefenaars), ontspanning (78%) en gezelligheid (74%), op afstand gevolgd door zich kunnen uiten (56%), er zo goed mogelijk in worden (44%) en ermee naar buiten treden (32%). De wens ooit beroepsmatig aan kunstbeoefening te doen is het minst belangrijk (10%).

Er is niet één aanleiding om aan kunstbeoefening te gaan doen. Zich geïnspireerd voelen door een kunstenaar wordt weliswaar vaker genoemd dan de rol van school, ouders of vrienden, maar toch is de sociale omgeving van groter belang dan het inspirerende

voorbeeld van een kunstenaar. Vrienden en ouders worden tezamen door de helft van de beoefenaars als aanleiding genoemd. School noemt men weinig.

Bij het volgen van lessen staat een betere beheersing van de discipline voorop, daarna komt de mogelijkheid met die discipline bezig zijn. Het motief ooit beroeps te worden speelt een kleine rol. Bij dansen liggen de kaarten anders: daar lest men primair om het dansen zelf.

De diverse motieven worden binnen verschillende delen van de bevolking in dezelfde mate genoemd.

Hoe druk?

Over de relatie tussen tijdsdruk en kunstbeoefening zijn de gegevens dubbelzinnig. Een vergelijking van degenen die in een oktoberweek wel of niet aan kunstbeoefening deden, levert niet de aanwijzing op dat drukbezette mensen in kleinere aantallen aan kunstbeoefening doen en maar weinig aanwijzingen dat drukbezette beoefenaars daar minder tijd voor uittrekken. Wel viel de toenemende tijdsdruk sinds 1985 samen met een vermindering van de hoeveelheid vrije tijd die werd besteed aan liefhebberijen in het algemeen en aan kunstbeoefening in het bijzonder.

De zorg voor kinderen, met name voor jongere kinderen, drukt onder liefhebbers de tijdsduur van de kunstbeoefening. Het ligt voor de hand hierin een verband te zien met de opmerkelijke bevinding dat vrouwelijke kunstbeoefenaars minder tijd in hun liefhebberij steken dan mannelijke, een bevinding die haaks staat op de in het algemeen grotere culturele interesse onder vrouwen.

Hoe rijk?

Er bestaan verschillen in het beoefenen van een kunstdiscipline naar gezinsinkomen: hoe welvarender, hoe groter het aandeel kunstbeoefenaars. Die verschillen blijken echter bij nadere beschouwing op het achterliggende verschil in opleiding te berusten. Hoe rijk iemand is, hangt dus alleen oppervlakkig gezien met kunstbeoefening samen. Zelfs dan zijn die verschillen overigens bescheiden. En zodra ook opleiding in het plaatje wordt betrokken, doen verschillen naar inkomen er niet of nauwelijks meer toe.

Welke achtergrond?

De kans dat iemand een kunstzinnige hobby heeft, is groter als in iemands sociale omgeving aan kunstbeoefening gedaan werd en wordt: destijds (tijdens iemands jeugd-jaren) door de ouders en nu door mensen in het sociale netwerk. In het geval van het ouderlijk huis mag hierin een oorzakelijk verband worden vermoed. Bij de samenhang met kunstbeoefening door familie, vrienden en kennissen ligt de oorzakelijke relatie genuanceerder. Tegenover de interpretatie dat kunstbeoefenaars kennen tot kunstbeoefening inspireert, staat de niet minder plausibele interpretatie dat men kennissen op kunstbeoefening selecteert, via kunstbeoefening heeft leren kennen en/of rekruteert uit hetzelfde milieu waarin men nu eenmaal meer aan kunstbeoefening doet.

Cultuurminnaars?

Zelf een kunstdiscipline beoefenen, betekent dat er een grotere kans is dat men ook culturele evenementen als voorstellingen en tentoonstellingen bezoekt, en omgekeerd. Bij gebrek aan informatie over de culturele biografie is onbekend of beoefening aan bezoek vooraf ging en of er sprake is van een oorzakelijk verband. Het is niet alleen zo dat meer muzikanten concertbezoeken dan niet-muzikanten, maar eveneens dat meer muzikanten tentoonstellingen bezoeken. Tevens bezoeken meer beoefenaars van beeldende kunst voorstellingen. Kunstbeoefenaars hebben vaker een bredere culturele interesse en scharen zich daarmee vaker tot de rangen der cultuurminnaars in brede zin dan mensen die niet aan kunstbeoefening doen.

Waartoe?

Heeft de muze naast esthetische genoegens nog meer moois te bieden? Levert kunstbeoefening een bijdrage aan de kwaliteit van het persoonlijke en/of maatschappelijke leven? Kunstbeoefening maakt niet gelukkiger, althans, het staat nagenoeg los van de mate van geluk die men in het leven ervaart. De enige relatie die er is, wijst zelfs in omgekeerde richting: beoefenaars van beeldende kunst hebben een lager geluksgevoel dan degenen die niet aan beeldende kunst doen. Dat wil overigens niet zeggen dat kunstbeoefening helemaal niet tot geluksgevoel leidt. Maar het geluksgevoel van kunstbeoefenaars onderscheidt zich niet van het geluksgevoel dat niet-beoefenaars blijkbaar aan andersoortige activiteiten ontleen.

De verwachtingen over wat 'the gifts of the muse' op maatschappelijk gebied vermogen, zijn momenteel hooggespannen en drongen begin 2007 zelfs door tot in het coalitieakkoord. Deelname aan kunst en cultuur, waaronder kunstbeoefening in de vrije tijd, werd daarin als begunstigend voor sociale cohesie in het algemeen en integratie in het bijzonder gezien. Volgens de nu beschikbare gegevens zijn het vertrouwen in andere mensen en de contacten met andere etnische groepen onder kunstbeoefenaars gradueel groter, maar voelen zij niet meer binding met Nederland. Los van de vraag of een verband ook een oorzakelijk effect van kunstbeoefening betekent, zijn de hooggespannen verwachtingen hiermee slechts deels ingelost.

Waarheen?

Tot besluit van deze *fact-finding mission* naar kunstbeoefening in de vrije tijd door de Nederlandse bevolking kwam aan de orde, wat de betekenis van de veranderende bevolkingssamenstelling op kunstbeoefening is en zal zijn. Omdat meer hoger opgeleiden aan kunstbeoefening doen, vormt de verwachte verdere stijging van het opleidingsniveau een stimulans voor het aandeel kunstbeoefenaars. Mensen van niet-westerse culturele komaf hebben echter minder vaak een kunstzinnige hobby. Het verwachte grotere aandeel mensen met zo'n achtergrond drukt dus weer het aandeel kunstbeoefenaars. Of en hoe lang vrouwen werken, staat los van hun kunstbeoefening, zodat de voorziene en beoogde verdere stijging van vrouwelijke arbeidsdeelname zonder gevolgen voor de

kunstbeoefening van de Nederlandse bevolking lijkt te zullen zijn. De 'babyboomers' vormen een nieuwe en groeiende groep ouderen met meer kunstbeoefenaars dan de huidige groep ouderen, zodat vergrijzing een positieve effect op kunstbeoefening zal hebben.

Een even dramatische als onvermijdelijke verandering in de bevolkingssamenstelling is het gevolg van geboorte en sterfte. Daardoor is er voortdurend sprake van cohortvervanging: oudere cohorten vallen uit de bevolking weg en nieuwe cohorten komen er voor in de plaats. De recentere cohorten tellen meer kunstbeoefenaars, maar onder de beoefenaars in die cohorten is het animo voor lidmaatschap minder groot dan onder eerdere cohorten. Zolang recente cohorten meer aan kunstbeoefening doen, compenseert hun grotere deelname hun lagere organisatiegraad. De grotere deelname door cohortvervanging lijkt echter van kortere duur dan de geringere organisatiegraad, zodat op termijn het laatste de overhand kan krijgen: bij een gelijkblijvend aandeel kunstbeoefenaars zal dan de organisatiegraad dalen.

1 Voorbij de eerste indruk

FAQs over kunstbeoefening

Het verdient veelal aanbeveling om niet blind te varen op een eerste indruk. Dat geldt voor de liefde, zaken en zeker ook voor beleid. Dat geldt in het bijzonder wanneer men met enige afstand tot de dagelijkse gang van zaken probeert te overdenken waar men staat, waar men vandaan komt en waar men heen wil. Het beleid van overheid en instellingen met betrekking tot kunstbeoefening is in zo'n fase van overdenking. Binnen het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw) hebben vragen uit de Tweede Kamer over waar het beleid staat en heen wil geleid tot vervolgvragen over wat de wensen en noden van kunstbeoefenaars van morgen zullen zijn en, in het verlengde daarvan, wat dan de rol van overheid en instellingen in het faciliteren van kunstbeoefening zal zijn. Ook binnen amateurkunstverenigingen en de centra voor de kunsten leeft nadrukkelijk stelt men vragen over de huidige en toekomstige rol en positie binnen kunstbeoefening in de vrije tijd.

Op verzoek van ocw verkent het Sociaal en Cultureel Planbureau (scp) de toekomst van kunstbeoefening in de vrije tijd. Dit onderzoeksrapport over de huidige kunstbeoefening maakt deel uit van een reeks van drie. In het onderzoeksrapport *Mogelijkheden voor kunstbeoefening* (Van den Broek 2010a) komen de diverse mogelijkheden tot kunstbeoefening aan de orde, inclusief de rol van de drie overheidslagen in de bevordering daarvan. Het derde rapport in deze reeks is de beschouwing *Toekomstverkenning Kunstbeoefening* (Van den Broek 2010b). Dit rapport, *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd*, maakt bovendien deel uit van een reeks studies waarin het scp onder de titel 'Het culturele draagvlak', eveneens op verzoek van ocw, verslag doet van ontwikkelingen in de culturele belangstelling van de Nederlandse bevolking.

Wat volgt is een actueel en gedetailleerd overzicht van kunstbeoefening in de vrije tijd, waar mogelijk met inbegrip van recente trends. Kort gezegd komt het erop neer dat een kleine helft van de bevolking in de vrije tijd meer of minder intensief aan kunstbeoefening doet, hetgeen iets meer is dan midden jaren negentig, met stabiele aandelen van mensen die ergens les volgen of ergens lid van zijn. Enkele hoofdlijnen zijn eerder al beknopt beschreven (Van den Broek 2009b). Die hoofdlijnen worden hier tot een veel completer profiel van de kunstbeoefenaar uitgebouwd. Behalve naar de huidige kunstbeoefening gaat de aandacht ook uit naar de historie van kunstbeoefening, naar zowel trends als kunstbeoefening eerder in de individuele biografie, en naar plannen om in de toekomst aan kunstbeoefening te gaan doen. Naast de kunstbeoefening zelf behoren de context van leren (lesdeelname) en doen (lidmaatschap) eveneens tot de kern van deze studie, inclusief de beeldvorming daaromtrent en de waardering ervan. Verder passeert de bredere sociale en digitale context van kunstbeoefening de revue, komen motivaties en aspiraties rond kunstbeoefening ter sprake en wordt bezien welke externe 'effecten' kunstbeoefening heeft in termen van persoonlijk geluk en maatschappelijke binding (al noopt de onmogelijkheid om iets over causaliteit te zeggen hier tot grote terughoudend-

heid). Geregeld komt de situatie per afzonderlijke kunstdiscipline ter sprake en/of wordt bezien in hoeverre het beeld varieert naar persoonskenmerken als geslacht, leeftijd en genoten opleiding.

Een verandering in de samenstelling van de bevolking kan leiden tot veranderingen in de kunstbeoefening, bijvoorbeeld wanneer een bevolkingsgroep die veel aan kunstbeoefening doet sneller groeit dan andere groepen of wanneer een bevolkingsgroep die zich weinig bij organisaties aansluit snel groeit. Vanuit dit perspectief komt, tot slot, de eventuele invloed van veranderingen in de aandelen ouderen, hoger opgeleiden, mensen met een niet-westerse achtergrond, kleine huishoudens en werkende vrouwen op de kunstbeoefening aan de orde. Daarbij is het gedrag van de nieuwere generaties van belang. Als die zich sterk onderscheiden van voorgaande generaties, staan de mate waarin en de manier waarop zij aan kunstbeoefening doen model voor de kunstbeoefening van morgen.

Tezamen ontstaat hiermee een gedetailleerd beeld van kunstbeoefening en -beoefenaars, alsook van de mogelijke gevolgen van veranderingen in de bevolkings-samenstelling. Om doublures met de toekomstbeschouwing in deze reeks te voorkomen, kent dit rapport geen slotbeschouwing.

Kunstbeoefening: een begripsbepaling

Kunstbeoefening in de vrije tijd omvat een breed palet aan activiteiten, waaronder zingen, muziek maken, schilderen, tekenen, beeldhouwen, boetseren, toneelspelen, dansen, grafische vormgeving en creatief schrijven. In dit rapport zijn de afbakening van kunstbeoefening en de indeling in kunstdisciplines die ‘het veld’ hanteert overgenomen. Kunstbeoefening omvat zes disciplines: muziek, theater, dans, beeldende kunst, nieuwe media en schrijven (Kunstfactor en VNG 2008).

In deze afbakening behoort een groot deel van de ambachten niet tot kunstbeoefening, maar bijvoorbeeld kantklossen en sieraden maken weer wel, zijnde een textiele werkvorm respectievelijk een toegepaste vorm van beeldende kunst. Over het algemeen lijken feminiene liefhebberijen vaker tot kunstbeoefening gerekend te worden en masculiene liefhebberijen als stoelen matten en klompen draaien tot de ambachten. De focus op creatief schrijven lijkt, met uitsluiting van de mondelinge vertelkunst, van een moderne westerse bias te getuigen. In dit rapport is echter bij de in het veld gangbare begripsbepaling aangesloten en geen reflectie op de afbakening beoogd.

Het gaat om kunstbeoefening in de vrije tijd, niet om kunstbeoefening als beroep of op school (noch in het algemeen vormend onderwijs noch in het kunstvakonderwijs). Lange tijd was voor deze activiteiten de term amateurkunst in zwang. Deze term, afgeleid van het Latijnse *amator* (liefhebber), is feitelijk zeer juist en wordt nog steeds wel gehanteerd, maar kent als nadeel de negatieve bijklank van amateuristisch. In plaats daarvan is recent wel gesproken van actieve kunstbeoefening, maar dat is dubbelop omdat beoefening per definitie actief is en onvolledig omdat de dimensie ‘uit liefhebberij’ ontbreekt. Hier is daarom gekozen voor de omschrijving kunstbeoefening in de vrije tijd.

Naar die kunstbeoefening is in enquêtes per discipline op een heel directe manier gevraagd. Bij muziek luidde de vraag bijvoorbeeld: ‘Heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten school- en werktijd) een muziekinstrument bespeeld?’ Daarbij is geen ondergrens in tijd, intensiteit of niveau gehanteerd. Als een respondent vindt dat hij of zij een muziekinstrument bespeelt of heeft bespeeld, dan is dat zo. Er is dus nooit gevraagd of men ‘aan kunstbeoefening doet’. Uitspraken over kunstbeoefening in dit rapport zijn gebaseerd op een optelling achteraf van de antwoorden die mensen gaven op de diverse directe vragen naar deelname aan een kunstdiscipline.

Gebruikte gegevens

Voor het beeld van kunstbeoefening was een tot nog toe ongeëvenaarde rijkdom aan informatie beschikbaar. Een eerste belangrijke bron is het Aanvullend Voorzieningengebruikonderzoek (AVO), dat het SCP elke vier jaar door middel van een steekproef onder de Nederlandse bevolking laat uitvoeren. Aan vele duizenden inwoners van Nederland wordt daarin gevraagd wat men zoal doet en van welke voorzieningen men gebruikmaakt. Gezien het brede karakter van dit onderzoek dat veel meer omvat dan kunstbeoefening alleen, is de kans gering dat al dan niet meedoen aan het onderzoek met kunstbeoefening samenhangt en daarmee onbedoeld de meting beïnvloedt. Samen met de forse steekproefgrootte vormt dit een stevig fundament voor empirische uitspraken. De jongste uit de reeks AVO-peilingen stamt uit 2007. De trends in kunstbeoefening, in voorkeuren voor kunstdisciplines, in lesdeelname en in lidmaatschap die in dit rapport worden beschreven, gaan terug tot medio jaren negentig van de vorige eeuw. Verder teruggaan in de tijd is door veranderingen in vraagstelling helaas problematisch (Van Beek en Knulst 1991; De Haan en Knulst 1998).

Om trends te meten moet de manier van waarnemen in de loop der jaren niet worden gewijzigd. Toch zou het onzinnig zijn de meting niet aan veranderde omstandigheden aan te passen. Grafisch werk op de computer is een innovatie waaraan een up-to-date meetinstrument niet voorbij mag gaan; het betreft geen verandering van de meting, maar een actualisering ervan. Overigens is met meetelling van digitaal grafisch werk het aandeel kunstbeoefenaars in zowel 2003 als 2007 slechts 2 procentpunten groter dan het zonder grafisch werk zou zijn geweest. Wie grafisch werk op de computer doet, beoefent veelal ook een andere vorm van audiovisuele kunstbeoefening, of een andere kunstdiscipline en wordt dus toch al tot de kunstbeoefenaars gerekend. Naast deze tussentijdse actualisering vroeg de meting van kunstbeoefening in AVO tevens om uitbreiding en aanscherping. Het AVO-veldwerk kent een dermate grote steekproef, dat een bevraging ‘oude stijl’ van de helft van de respondenten toereikend is om trendgegevens tot en met 2007 veilig te stellen (AVO’95-’07). De andere helft van de respondenten kreeg nieuwe vragen voorgelegd, op basis waarvan een bredere en betere maar ook andere meting van kunstbeoefening anno 2007 is verkregen (AVO’07a). In dit rapport worden beide gegevens gebruikt. Zoals gezegd heeft opname van vragen over kunstbeoefening in een bredere vragenlijst als voordeel dat er minder kans is op selectieve non-respons. Tevens biedt het de mogelijkheid gegevens over kunstbeoefening te koppelen aan andere gegevens, in dit rapport aan andere vormen van culturele interesse. Opname in een algemeen

onderzoek heeft echter ook een nadeel, namelijk dat er in de vragenlijst alleen ruimte is voor de kerngegevens. Om toch meer aan de weet te komen, is begin 2009 met financiële steun van o c w een vervolgonderzoek gedaan onder een deel van de AVO-respondenten (circa 2000). Daarin is meer in detail naar enkele aspecten van kunstbeoefening doorgenvraagd, zoals deelname eerder in de levensloop, motivaties en aspiraties bij de huidige kunstbeoefening en verwachtingen over toekomstige kunstbeoefening (zie de bijlage over de drie varianten AVO-gegevens).

Voor informatie over specifieke onderwerpen zijn tevens drie andere bronnen aangeboord. Bij de analyse van kunstbeoefening in relatie tot de overige tijdsbesteding is gebruikgemaakt van het tijdsbestedingsonderzoek (ТВО). Bijzonder aan dit onderzoek is dat respondenten gedurende een week in een dagboek verslag doen van hun activiteiten. Dit onderzoek is sinds 1975 elke vijf jaar herhaald, zodat een beschrijving van trends mogelijk is geworden (Breedveld et al. 2006). Ten tweede is geput uit het tijdsbestedingsonderzoek uit 2006 dat inzicht geeft in de spreiding van activiteiten over het jaar (Kamphuis et al. 2009). Om meer informatie te verkrijgen over beeldvorming rond en tevredenheid over lesdeelname en lidmaatschap is tot slot in 2009 een module vragen ingevoegd in de Monitor Amateur Kunst (МАК), die bureau Veldkamp in opdracht van Kunstfactor heeft opgezet. De voornaamste bron is echter het AVO, dat veel informatie bevat over het 'wie, wat, waar, wanneer, waartoe en waarom?' van de kunstbeoefening in de vrije tijd.

2 Wie doen er aan kunstbeoefening? Een eerste kennismaking

In 2007 had bijna de helft van de bevolking van 6 jaar en ouder in de voorgaande twaalf maanden in de vrije tijd eens of vaker aan kunstbeoefening in de zes kunstdisciplines muziek, theater, dans, beeldende kunst, nieuwe media en schrijven gedaan (tabel 2.1). Dat zijn circa 7.500.000 mensen. Veel kunstbeoefenaars zijn in meer dan één discipline actief. Gemiddeld beoefent men anderhalve discipline. Menig detail van deze momentopname wordt in de volgende hoofdstukken verder uitvergroot. Hier komen eerst enkele ontwikkelingen door de jaren heen ter sprake.

De trendgegevens zijn niet volledig vergelijkbaar met de zojuist genoemde momentopname uit 2007. Anders dan in de trendgegevens werd in de nieuwe peiling apart gevraagd naar dans, creatief schrijven en urban culture – een menging van dans (streetdance, breakdance) en muziek (rap, hiphop) – en werd in de vraag naar theater ook cabaret en stand-upcomedy genoemd. Daarmee is het scala aan kunstvormen dat mensen in hun vrije tijd beoefenen in de enquête beter gedekt dan voorheen en ligt het percentage kunstbeoefenaars met deze meting iets hoger. Sinds 2003 werd in de trendgegevens wel grafisch werk op de computer verdisconteerd.

Ruim een decennium terugblikkend is in 2007 een eind gekomen aan een gestage groei van het aandeel kunstbeoefenaars sinds 1995 (tabel 2.1). Het verschil tussen 2007 en 2003 is niet zodanig groot dat met zekerheid van een inzetende daling sprake is, maar de eerdere groei zet in elk geval niet door.

Tabel 2.1

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995-2007, 2007 (in procenten)

	1995	1999	2003	2007	2007
muziek, theater, dans, beeldende kunst, nieuwe media en creatief schrijven (incl. urban en gebruik computer)	--	--	--	--	48
muziek, theater (incl. dans), beeldende kunst en nieuwe media (in 2003 en 2007 incl. grafisch werk op computer)	39	42	46	44	--
muziek, theater (incl. dans), beeldende kunst en nieuwe media (zonder grafisch werk op computer)	39	42	44	42	--

Bron: SCP (AVO'95-'07 en '07a)

Er bestaan aanzienlijke verschillen in de deelname aan kunstbeoefening: minder mannen dan vrouwen, minder ouderen dan jongeren, minder laagopgeleiden dan hoogopgeleiden en minder Turkse en Marokkaanse Nederlanders dan autochtonen doen dat (tabel 2.2). Wat dat laatste betreft, bleek uit onderzoek naar het dagelijkse leven van allochtone en autochtone stedelingen dat de tweede generatie allochtonen meer aan

kunstbeoefening doet, en daarin dus minder van autochtonen verschilt, dan de eerste generatie (Van den Broek 2008).

Tabel 2.2

Kunstbeoefening in de vrije tijd^a, naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau^b, etniciteit en gemeentegrootte, in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995-2007 (in procenten deelnemers)

	1995	1999	2003	2007
allen	38,5	42,4	45,9	44,1
man	32	37	40	38
vrouw	45	48	51	50
6-11 jaar	60	64	64	64
12-19 jaar	56	63	57	57
20-34 jaar	38	41	43	42
35-49 jaar	35	36	44	40
50-64 jaar	31	35	44	41
65-79 jaar	28	35	39	43
≥ 80 jaar	21	23	28	29
basisonderwijs	22	25	29	28
vmbo (lbo/mavo)	29	32	35	33
havo, vwo, mbo	38	41	45	43
hbo, universiteit	50	48	57	51
autochtoon	39	42	46	45
Turks, Marokkaans	30	29	33	28
Surinaams, Antilliaans	35	40	41	37
vier grote steden	43	42	46	50
overige gemeenten > 100.000 inwoners	39	46	46	41
gemeente < 100.000 inwoners	38	42	46	44

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen.

b Hoogst voltooide of huidige opleidingsniveau, bevolking van 20 jaar en ouder.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Op hoofdlijnen veranderde er in de loop der jaren weinig in de patronen in kunstbeoefening: het verschil tussen de seksen is een vast gegeven evenals de verschillen naar etniciteit. Toch bleef niet alles bij het oude. Bij leeftijd is een onderstroom zichtbaar: hoewel nog altijd een activiteit die meer mensen op jongere dan op latere leeftijd beoefenen, laat men zich met het klimmen der jaren steeds minder onbetuigd. De kunstbeoefenaar werd daarmee wat ouder (De Haan en Knulst 1998; Knulst 2007).

Dit is in lijn met het patroon van een actiever leven van ouderen (Van den Broek et al. 1999) dat zich tevens uit in bijvoorbeeld sportdeelname (Kamphuis en Van den Dool 2008). Zoals bij alle culturele (en veel andere) activiteiten het geval is, hebben mensen vaker een kunstzinnige hobby naarmate ze hoger opgeleid zijn. Recent leverden hoogopgeleiden wat van hun 'voorsprong' in. De kunstbeoefening naar stedelijkheid laat door de jaren heen geen vast patroon zien. In 2007 ligt het aandeel deelnemers onder inwoners van de vier grote steden hoger dan onder de rest van de bevolking net als in 1995, terwijl er in 1999 en 2003 geen enkel verschil was.

Onderscheiden beoefenaars zich van niet-beoefenaars wat betreft hun overige vrijetijdsactiviteiten? Wie in een bepaalde week aan kunstbeoefening deed, besteedde daar in die week iets meer dan drie uur aan (zie hoofdstuk 10). Waar haalden die kunstbeoefenaars de tijd vandaan? Hadden ze meer vrije tijd dan anderen, of richtten ze hun vrije tijd anders in om zo tijd voor hun kunstzinnige liefhebberij over te houden? Ogenschijnlijk gaat het om beide, maar na controle op statistische significantie is alleen het laatste het geval (tabel 2.3). Wie aan kunstbeoefening doet, is actiever in maatschappelijke organisaties, is mobieler in de vrije tijd en kijkt met name minder televisie. De andere verschillen zijn niet statistisch significant.

Tabel 2.3

Kunstbeoefening in de vrije tijd, bevolking van 12 jaar en ouder, 2000/2005 (in uren per week)

	wel aan kunst- beoefening gedaan	niet aan kunst- beoefening gedaan
totale hoeveelheid vrije tijd	46,0	44,5
gedrukte media	4,0	3,8
audio, tv	9,0	11,7
pc, internet	3,8	3,9
sociale contacten	9,1	9,0
maatschappelijke participatie	2,5	1,7
uitgaan	2,4	2,8
sport en bewegen	2,7	2,6
overige hobby's (exclusief kunstbeoefening)	5,4	5,7
vrijetijds mobiliteit	4,0	3,4

Bron: SCP (TBO '00/'05)

Wie doen er aan kunstbeoefening?

Ongeveer de helft van de bevolking beoefent (soms of vaker) in de vrije tijd een kunstdiscipline. Er zijn wat meer deelnemers onder vrouwen, jongeren, hoger opgeleiden en autochtonen dan onder mannen, ouderen, lager opgeleiden en Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Wie in een doorsnee week aan kunstbeoefening deed, besteedde daar in die week ongeveer drie uur aan, tijd die men lijkt te hebben vrijgespeeld door minder televisie te kijken.

3 Wat doet men aan kunstbeoefening? De diverse disciplines

Volgens de ‘inclusieve’ peiling had in 2007 vrijwel de helft van de bevolking (48%) in het jaar voorafgaand aan het onderzoek eens of vaker een of meer van de zes kunstdisciplines beoefend. Onderstaand schema toont de vragen uit de enquête. Tevens is te zien wat tot de diverse disciplines gerekend is, een onderverdeling die in vragenlijst zelf overigens niet gehanteerd werd. Urban, dat zowel dans (streetdance, breakdance) als muziek (rap, hiphop) omvat, is hier tot de dans gerekend. Deze keus berust op een (factor)analyse die dimensies in de deelname aan de verschillende kunstdisciplines blootlegt, waarbij urban vooral met andere vormen van dans samenviel.

discipline	subdisciplines	enquêtevraag
		heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) ...
muziek	zang	... gedaan aan zingen?
	muziek	... een muziekinstrument bespeeld?
theater	theater	... gedaan aan toneel, cabaret, stand-upcomedy?
dans	moderne dans	... gedaan aan modern dans of ballet?
	volksdans enz.	... gedaan aan dans (volksdans, tango, flamenco, stijldans)?
	urban	... gedaan aan streetdance, breakdance, rap of hiphop?
beeldende kunst	tekenen enz.	... gedaan aan tekenen, schilderen of grafische werk (niet met de computer)?
	beeldhouwen enz.	... gedaan aan beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden maken?
	textiel	... gedaan aan werken met textiel (textiele werkvormen)?
nieuwe media	foto enz.	... gedaan aan fotografie, film, video (geen vakantie/familiekiekjes/filmpjes)?
	grafisch op pc	... gedaan aan grafisch ontwerpen met computer?
creatief schrijven	creatief schrijven	... gedichten, columns, essays, verhalen en/of een roman geschreven?

Het aandeel kunstbeoefenaars wisselt sterk per discipline. Theater kent met enkele procenten van de bevolking veruit het kleinste aandeel deelnemers. Muziek en beeldende kunst hebben met elk ruim 20% de meeste deelnemers, op enige afstand gevolgd door nieuwe media. Creatief schrijven (7%) en dans (11%) behoren tot de kleinere disciplines (tabel 3.1).

Tabel 3.1

Kunstbeoefening in de vrije tijd in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten en aantallen)

	totaal	muziek	theater	dans	beeldende kunst	nieuwe media	creatief schrijven
aandeel kunstbeoefenaars in bevolking	48	22	3	11	23	18	7
aantal beoefenaars ≥ 6 jaar (x 1000)	7290	3344	456	1672	3496	2736	1064
aantal disciplines per kunstbeoefenaar	1,7	2,1	3,0	2,4	2,2	2,1	2,8

Bron: SCP (AVO'07a)

Bijna de helft van de kunstbeoefenaars (dat is bijna een kwart van de bevolking) beoefent meer dan één discipline. Een enkeling rapporteerde zelfs in het voorbije jaar alle zes disciplines te hebben beoefend. Veelal gaat het echter om twee, drie of vier disciplines (respectievelijk 27%, 13% en 6% van de kunstbeoefenaars). Gemiddeld is een kunstbeoefenaar in 1,7 discipline actief (tabel 3.1). Binnen elke afzonderlijke kunstdiscipline ligt het aantal disciplines per beoefenaar hoger, omdat wie twee of meer disciplines beoefent in twee of meer kolommen als deelnemer meetelt, terwijl iemand die 'slechts' aan één discipline doet alleen in die ene kolom meetelt. Theaterbeoefenaars zijn van alle kunstbeoefenaars het sterkst multidisciplinair ingesteld. Zij beoefenen gemiddeld drie disciplines, dus naast theater nog twee andere.

Voor trends in de deelname per discipline en in het aantal disciplines dat men beoefende zijn alleen de minder uitgebreide peilingen beschikbaar. Zoals uit tabel 2.1 blijkt, kwam in 2007 een eind aan een gestage groei van het aandeel kunstbeoefenaars sinds 1995. Hoe ontwikkelde zich de deelname per discipline?

Het aandeel Nederlanders dat in de vrije tijd zingt en/of muziek maakt is sinds 1995, op een opleving in 1999 na, nauwelijks veranderd (tabel 3.2). In de nagenoeg gelijke verdeling over zingen en een instrument bespelen kwam evenmin verandering. Een deel doet beide. Volgens de peilingen oude stijl beoefende 4% tot 5% van de bevolking in de vrije tijd enige vorm van theater (inclusief dans), met een uitschieter van 8% in 1999. Deelname aan beeldende kunst en aan de diverse subdisciplines daarbinnen is gelijk aan die in 1995. De beoefening van tekenen, schilderen, enzovoort, heeft sindsdien iets aan populariteit ingeboet. Daarbij lijkt het plausibel te veronderstellen dat zich hier de concurrentie van grafisch werk op de pc doet voelen. Nieuwe media groeiden in

populariteit (volgens de inclusieve peiling om onduidelijke redenen nog meer). De groei van deze discipline betrof tussen 1995 en 1999 een toename van het aantal fotografen/filmers en tussen 1999 en 2003 de toevoeging van degenen die de pc voor grafische kunstvormen benutten. Tussen 2003 en 2007 veranderde hierin nagenoeg niets.

Tabel 3.2

Trends in kunstbeoefening in de vrije tijd naar disciplines in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	1995	1999	2003	2007
kunstbeoefening totaal	38,5	42,4	45,9	44,1
muziek	20	24	21	21
muziekinstrument spelen	13	16	13	13
zingen	13	18	12	13
theater	5	8	5	4
beeldende kunst	23	26	25	23
tekenen, schilderen enz.	17	21	15	15
beeldhouwen, keramiek enz.	5	7	5	6
textiel enz.	8	10	12	9
nieuwe media ^a	7	10	15	14
foto, film, video ^b	7	10	10	10
grafisch werk op pc			7	7

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen.

b Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Door de jaren heen was ook het aantal beoefende disciplines per kunstbeoefenaar, met uitzondering van een piek in 1999, een toonbeeld van stabiliteit. Daarnaast beoefent men binnen een discipline niet zelden meerdere subdisciplines. Waar twee of drie subdisciplines zijn onderscheiden, leidt een optelling van de percentages deelnemers aan die subdisciplines steevast tot een groter getal dan het percentage deelnemers aan de betreffende hoofddiscipline. Dat komt doordat er telkens mensen zijn die meerdere subdisciplines beoefenen. Bij muziek geldt dat één op de vijf beoefenaars zowel zingt als een instrument bespeelt, bij dans doet elke vijfde beoefenaar aan meer dan één subdiscipline, en bij nieuwe media is eveneens één op de vijf beoefenaars in beide subdisciplines actief. Onder beoefenaars van beeldende kunst is de multidisciplinariteit nog iets hoger: van hen is één op de drie in meer dan een van de genoemde subdisciplines actief.

Binnen elke kunstdiscipline zijn legio verdere onderverdelingen en verbijzonderingen aan te brengen. Binnen een enquête naar kunstbeoefening zijn er echter grenzen aan de verfijning die kan worden aangebracht. Voorbij de uitsplitsing naar zes kunstdisciplines en enkele subdisciplines daarbinnen is slechts op een onderdeel met nog meer precisie naar de inhoud van iemands kunstbeoefening gevraagd: bij muziek is gevraagd naar het genre dat men beoefent, het instrument dat men bespeelt en of men eigen werk of werk van anderen uitvoert.

Wie muziek maakt, kan kiezen uit een reeks van genres. Veel beoefende genres, zowel bij instrumentalisten als bij vocalisten, zijn klassieke muziek en pop/rock/metal (tabel 3.3). Onder degenen die zingen, is de vertolking van kerkmuziek het meest geliefd.

Tabel 3.3

Beoefende muziekgenres in de vrije tijd in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, muziekbeoefenaars van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten deelnemers en aantallen genres)

	muziek totaal	instrument bespelen	zingen
klassieke muziek	53	60	35
kerkmuziek	27	--	50
jazz, blues	39	39	30
harmonie, fanfare	9	13	--
pop, rock, metal	52	53	45
rap, human beatbox, hiphop, urban	5	3	7
tango, salsa, wereldmuziek	22	25	16
kleinkunst	10	9	9
levenslied	25	20	25
anders	27	33	20
aantal beoefende genres per muziekbeoefenaar	2,7	2,6	2,4

-- = niet gevraagd

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Wie zingt of een instrument bespeelt, is veelal in meerdere genres actief, gemiddeld genomen in bijna drie van de hier genoemde genres. Slechts 22% van wie zingt en/of een instrument bespeelt beperkt zich tot één genre, 27% beoefent er twee, 22% drie en 18% vier. Nog eens 10% is in vijf of meer genres actief. Het meest gecombineerd worden klassieke muziek, pop/rock/metal en jazz/blues (tabel 3.4). De helft van de beoefenaars van pop/rock/metal en 44% van de beoefenaars van klassieke muziek speelt eveneens jazz/blues. Of wie klassieke muziek maakt vooral aan jazz doet en of blues populairder is onder popmuzikanten kan hier door de gecombineerde vraagstelling niet ontrafeld worden. Van de beoefenaars van klassieke muziek speelt of zingt zo'n 40% ook pop/rock/metal, en vice versa.

Tabel 3.4

Combinaties van beoefende muziekgenres in de vrije tijd in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, muziekbeoefenaars van 16 jaar en ouder, deelnemers aan klassieke (n=100) en popmuziek (n=94)^a, 2009 (in procenten)

	klassieke muziek	kerkmuziek	jazz blues	harmonie fanfare	pop, rock, metal	rap, hiphop, urban	tango, salsa, wereldmuziek	klein-kunst	levens-lied
klassieke muziek	100	31	44	12	40	3	29	10	21
pop, rock, metal	41	15	50	7	100	7	29	11	23

a Vanwege kleinere aantallen beoefenaars van de overige genres zijn daarvoor geen onderverdelingen gemaakt.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Tokkel- en toetsinstrumenten zijn veruit de populairste typen muziekinstrument (tabel 3.5), met naar mag worden aangenomen de gitaar als populairste tokkelinstrument en piano als populairste toetsinstrument. Afgezet tegen de twee meest beoefende genres, zijn toetsinstrumenten het meest geliefd onder de beoefenaars van klassieke muziek en tokkelinstrumenten onder pop/rock/metal-muzikanten.

Tabel 3.5

Bespeelde typen muziekinstrument in de vrije tijd naar genre dat men speelt, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten deelnemers en aantallen typen instrument)

	alle muzikanten (n=245)	klassiek (n=148)	pop, rock, metal (n=114)
viool, cello of een ander strijkinstrument	4	6	4
trompet, hoorn of een ander koperblaas-instrument	7	5	9
blokfluit, dwarsfluit of een ander houtblaas-instrument	13	17	11
harp, gitaar of een ander tokkelinstrument	42	28	60
piano, accordeon of een ander toetsinstrument	42	56	25
drums, djembé of een ander slaginstrument	11	2	16
anders	6	8	5
aantal bespeelde typen instrument	1,2	1,2	1,3

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Zojuist bleek het spelen van meerdere genres eerder regel dan uitzondering te zijn. Dat geldt niet voor het bespelen van meerdere typen instrument: 80% van de muzikanten beperkt zich tot één instrument(type), 17% bespeelt er twee en 4% drie of meer. Wie met muziek bezig wil zijn, hoeft overigens niet per se zelf te zingen of een instrument te bespelen. Ook creatief omgaan met door anderen opgenomen muziek (sampling, turntablism en dj-en) zijn tot kunstvormen uitgegroeid, maar niet tot kunstvormen met een grote schare beoefenaars. Slechts 2% van de bevolking van 16 jaar en ouder heeft dat in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek eens of vaker gedaan.

Bijna iedereen die een instrument bespeelt of zingt, brengt werk van anderen ten gehore (tabel 3.6). Daarnaast speelt of zingt één op de tien stukken die gecomponeerd zijn door degenen met wie men speelt, en één op de zes speelt of zingt ook zelfgeschreven stukken. Tussen instrumentalisten en vocalisten bestaat in dit opzicht nauwelijks verschil. In het populaire genre speelt men vaker dan in het klassieke genre naast bestaande werken (covers) ook eigen werk.

Tabel 3.6

Auteurschap uitgevoerde muziek in de vrije tijd, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten beoefenaars)

	eigen werk	werk geschreven door degenen met wie ik speel	werk geschreven door anderen
muziek	17	10	95
muziekinstrument spelen	18	13	94
zingen	17	9	98
klassieke muziek	13	7	99
pop, rock, metal	21	13	93

Bron: SCP (AVO-ervolgonderzoek'09)

Wat doet men?

Theater is veruit de kleinste discipline, muziek en beeldende kunst zijn het grootst. Per discipline veranderde het aandeel deelnemers in de loop der jaren nauwelijks, met uitzondering van de nieuwe media waar het aandeel deelnemers groeide. Steevast was bijna de helft van de kunstbeoefenaars in meer dan één discipline actief. Klassieke muziek en pop/rock/metal zijn de meest beoefende muziekgenres, daarnaast is bij vocalisten ook de vertolking van kerkmuziek geliefd. Wie muziek maakt is veelal in meerdere genres actief, gemiddeld in bijna drie genres. Tokkel- en toetsinstrumenten zijn veruit het meest populair. Bijna iedereen die een instrument bespeelt of zingt, brengt werk van anderen ten gehore, veel kleinere aandelen spelen eigen werk.

4 Wie doet wat? De deelname per discipline per bevolkingsgroep

Dat meer vrouwen, jongeren, hoger opgeleiden en autochtonen een kunstvorm beoefenen dan mannen, ouderen, lager opgeleiden en Turkse en Marokkaanse Nederlanders (tabel 2.2) geldt in de regel ook voor de diverse kunstdisciplines afzonderlijk (tabellen 4.1 tot en met 4.3). Op onderdelen zijn er echter afwijkingen van dat patroon. Hier gaat de aandacht uit naar die afwijkingen, waarbij men dient te bedenken dat het gaat om uitzonderingen die eigenlijk vooral de regel bevestigen. Tevens komt ter sprake of het aantal disciplines per kunstbeoefenaar aan persoonskenmerken gebonden is.

De eerste uitzondering op de regel is dat de grotere vrouwelijke deelname (tabel 4.1) binnen de muziek wel voor het zingen geldt maar niet voor het bespelen van een instrument, hetgeen aansluit bij de indruk dat bandjes meer mannen tellen (Van Bork 2008: 17) en koren meer vrouwen. De grafische discipline is de tweede uitzondering op het algemene beeld van een grotere vrouwelijk deelname. Het digitaal creëren en bewerken van beeldmateriaal trekt meer mannen dan vrouwen. Bij de onevenredig veel grotere populariteit van beeldende kunst bij vrouwen dan bij mannen speelt mogelijk een rol dat, zoals hiervoor opgemerkt, feminiene hobby's eerder tot de kunstbeoefening gerekend lijken te worden dan masculiene.

De enige afwijking van het algemene beeld dat de grootte van de woonplaats niet met kunstbeoefening samenhangt, komt naar voren bij creatief schrijven dat vooral in grote plaatsen populair is. Aangezien schrijven weinig andere voorzieningen veronderstelt dan een pen of pc, kan dit niet verklaard worden uit een beter (groot)stedelijk voorzieningenniveau. Wellicht ademen steden wat meer literair klimaat.

Tabel 4.1

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline en naar geslacht en woonplaats in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	allen	man	vrouw	grote vier	andere stad 1000.000+	andere plaats
kunstbeoefening totaal	48	44	55	47	52	49
aantal disciplines per inwoner	0,8	0,7	1,0	0,9	0,9	0,8
aantal disciplines per kunstbeoefenaar	1,7	1,6	1,8	1,9	1,8	1,6
muziek	22	20	25	24	24	22
muziekinstrument spelen	13	15	12	15	15	13
zingen	14	10	18	16	15	14
theater	3	2	4	4	3	3

Tabel 4.1 (vervolg)

	allen	man	vrouw	grote vier	andere stad 1000.000+	andere plaats
dans	11	6	15	12	11	10
moderne dans of ballet	3	1	5	3	3	3
volksdans, tango, flamenco, stijldans	6	4	8	6	6	6
urban	4	2	6	6	5	4
beeldende kunst	23	14	31	20	25	22
tekenen, schilderen enz.	16	12	20	14	19	16
beeldhouwen, keramiek enz.	6	2	11	5	9	6
textiel enz.	6	1	10	6	6	5
nieuwe media	18	22	14	19	21	17
foto, film, video ^a	12	14	9	11	13	11
grafisch werk op pc	9	12	7	10	12	9
creatief schrijven	7	5	8	10	8	6

a Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'07a)

Er zijn bijna geen uitzonderingen op het patroon dat meer jongeren dan ouderen aan kunstbeoefening doen (tabel 4.2). Integendeel, per discipline is de verdeling naar leeftijd veelal nog schever dan bij kunstbeoefening in het algemeen, niet alleen omdat minder ouderen dan jongeren aan kunstbeoefening doen, maar ook omdat kunstbeoefenende ouderen minder multidisciplinair zijn dan kunstbeoefenende jongeren.

Urban is zeer sterk aan leeftijd gebonden en vooral iets voor jongeren. Omgekeerd hangt werken met textiel vrijwel niet met leeftijd samen. Creatief schrijven is niet bij uitstek iets voor de niet-digitale generaties, maar kent juist onder jongeren het hoogste percentage deelnemers en weerspiegelt daarmee het algemene beeld. In het veld bestaat de stellige indruk dat juist de digitale mogelijkheden als blogs de *street credibility* van het creatief schrijven vergroot hebben (Rebel en De Rooij 2008), waar het eerder vooral in andere kringen gangbaar was.

Tabel 4.2

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline en naar opleiding in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	6-11 jaar	12-19 jaar	20-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65-79 jaar	≥80
kunstbeoefening totaal	69	71	47	46	47	39	35
aantal disciplines per inwoner	1,4	1,5	0,8	0,7	0,7	0,5	0,4
aantal disciplines per kunst- beoefenaar	2,0	2,2	1,8	1,6	1,5	1,4	1,2
muziek	35	41	19	20	19	18	10
muziekinstrument spelen	20	24	12	14	11	8	3
zingen	25	28	13	11	12	12	7
theater	8	8	2	2	1	1	3
dans	23	26	13	6	7	4	3
moderne dans of ballet	13	9	2	1	1	0	1
volksdans, tango, flamenco, stijldans	4	9	9	5	6	4	3
urban	13	18	4	0	1	0	0
beeldende kunst	52	37	20	18	18	14	15
tekenen, schilderen enz.	49	34	14	12	11	8	6
beeldhouwen, keramiek enz.	17	7	6	6	5	4	1
textiel enz.	4	6	5	6	6	5	8
nieuwe media	13	29	20	18	18	10	7
foto, film, video ^a	6	16	10	13	14	8	4
grafisch werk op pc	9	20	14	9	6	2	4
creatief schrijven	10	13	7	5	5	4	4

a Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'07a)

Hoe meer opleiding men genoten heeft, hoe groter niet alleen het aandeel kunstbeoefenaars, maar ook het aandeel van die beoefenaars dat meerdere disciplines beoefent (tabel 4.3). Bij elkaar opgeteld betekent dit dat het aantal beoefende disciplines per persoon onder de hoogst opgeleiden driemaal zo hoog ligt als onder degenen met de minste opleiding. De uitzonderingen zijn theater, textiele werkvormen, urban en dans; daaraan doen hoog- en laagopgeleiden in gelijke mate.

Etniciteit houdt volgens deze telling nauwelijks verband met kunstbeoefening, maar op onderdelen bestaan wel verschillen. Zo zijn zingen, beeldhouwen en nieuwe media als kunstzinnige hobby minder verbeid onder niet-westerse allochtonen, maar beoefenen zij in groten getale theater en urban. Hierbij moet worden aangetekend dat het 'in het

voordeel' van groepen met een niet-westerse herkomst is dat die groepen gemiddeld een stuk jonger zijn dan de autochtone bevolking en (nog) nauwelijks 65-plussers tellen. Onderzoek naar kunstbeoefening van allochtone en autochtone stedelingen waarin op leeftijd is gecontroleerd liet wel verschillen zien (Van den Broek 2008). Opmerkelijk is dat het aantal disciplines per beoefenaar onder niet-westerse allochtonen niet lager ligt dan onder autochtonen, integendeel.

Tabel 4.3

Kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline, opleiding^a en etniciteit in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten)

	basis- onderwijs	vmbo (lbo/ mavo)	havo, vwo, mbo	hbo, universiteit	autoch- toon	westers alloch- toon	niet- westers allochtoon
kunstbeoefening totaal	28	34	42	59	50	49	47
aantal disciplines per inwoner	0,3	0,4	0,6	1,0	0,8	0,8	0,9
aantal disciplines per kunst- beoefenaar	1,3	1,3	1,5	1,8	1,7	1,7	2,0
muziek	11	13	17	27	23	22	20
muziekinstrument spelen	2	5	10	20	14	15	9
zingen	9	9	11	14	14	13	16
theater	3	1	2	2	3	2	6
dans	5	4	7	11	9	11	19
moderne dans of ballet	1	1	2	1	3	2	4
volksdans, tango, flamenco, stijldans	3	3	5	8	5	8	8
urban	1	0	2	2	3	3	13
beeldende kunst	11	14	17	24	23	22	19
tekenen, schilderen enz.	4	7	10	17	16	17	16
beeldhouwen, keramiek enz.	1	4	6	7	7	6	3
textiel enz.	5	4	6	7	6	4	4
nieuwe media	4	10	16	26	18	21	17
foto, film, video ^b	3	8	11	17	12	14	9
grafisch werk op pc	2	3	8	14	9	10	11
creatief schrijven	2	2	3	11	6	7	9

a Hoogst voltooide of huidige opleidingsniveau, bevolking van 20 jaar en ouder.

b Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'07a)

Wie doet wat?

De inmiddels bekende scheve verdeling van kunstbeoefening over de bevolking geldt ook voor de deelname aan de afzonderlijke disciplines. Het aandeel mensen dat meerdere disciplines beoefent volgt eveneens dat patroon.

5 Wanneer? De timing van kunstbeoefening

De vraag wanneer men aan kunstbeoefening doet laat zich aan de hand van vier tijdsdimensies beantwoorden. Daarbij gaat het respectievelijk om de timing van kunstbeoefening over de levensloop, het jaar, de week en de dag.

Om de kunstbeoefening eerder in de levensloop in kaart te kunnen brengen, is in de enquête naar vroegere beoefening gevraagd. In aanvulling op het beeld van iemands huidige activiteiten biedt dit een beeld van de biografie van kunstbeoefening tot nu toe. Dat beeld is completer dan een momentopname, met de kanttekening dat jongeren uiteraard minder ‘vroeger’ hebben dan ouderen.

De timing van kunstbeoefening over jaar, week en dag geeft een beeld van de temporele inpassing ervan in het dagelijkse leven. Van de timing in de loop van de week en de dag zijn trendgegevens beschikbaar, die inzicht geven in de mate waarin die inpassing in de loop der jaren is veranderd.

Wie ouder is, heeft meer jaren achter zich en daarmee een grotere kans eerder in het leven aan kunstbeoefening gedaan te hebben, zeker wanneer kunstbeoefening evenredig over de levensloop verdeeld zou zijn. Hierboven werd echter al duidelijk dat het aandeel kunstbeoefenaars daalt met het klimmen der jaren: van 64% onder kinderen, via 57% onder tieners, tot 40% onder volwassenen (tabel 2.2). Dit doet vermoeden dat veel van de volwassenen die nu niet aan enige vorm van kunstbeoefening doen, dat eerder in hun leven wellicht wel gedaan hebben.

Dat blijkt inderdaad het geval. Ruim de helft (56%) van degenen die nu niet kunstzinnig actief zijn, heeft eerder in het leven wel aan kunstbeoefening gedaan (tabel 5.1; men kon aangeven op meerdere leeftijden les te hebben gehad). Van degenen die vroeger wel aan kunstbeoefening deden, maar nu niet meer, was het merendeel (nog) tot na het zestienste levensjaar kunstzinnig actief. Vroegere kunstbeoefening heeft dus niet alleen op de jongste jaren betrekking.

De overige cijfers in tabel 5.1 gaan niet over wie nu aan geen enkele kunstdiscipline doet, maar per discipline over wie die discipline nu niet beoefent. Vooral dans en een instrument bespelen blijken eerder in de levensloop als kunstzinnige hobby te zijn beoefend. Een instrument bespeelde men vooral als kind, aan dans deed men juist later in de levensloop. De vroegere kunstbeoefening besloeg niet zelden meerdere disciplines: ruim de helft van de vroegere kunstbeoefenaars rapporteert in meer dan één discipline actief te zijn geweest.

Tabel 5.1

Kunstbeoefening eerder in de levensloop van niet-beoefenaars per discipline en totaal, bevolking van 20 jaar en ouder, 2009 (in procenten van de niet-beoefenaars)

	vroeger les	vroeger les, ≤ 12 jaar	vroeger les, 13-16 jaar	vroeger les, ≥ 16 jaar
kunstbeoefening totaal	56	22	25	42
een instrument bespeeld	36	20	14	13
gezongen	19	7	6	11
muziek totaal	41	22	17	19
toneel of theater gedaan	12	2	5	8
gedanst	37	5	11	27
beeldende kunst gedaan, bijvoorbeeld schilderen of beeldhouwen	9	9	1	4
aan fotografie, filmen of creatieve beeldbewerking gedaan	10	0	1	10
aan creatief schrijven gedaan	4	1	1	3

Leesvoorbeelden: van degenen die nu niet aan kunstbeoefening doen, deed 56% dat eerder in het leven wel. En van degenen die nu geen instrument bespelen, heeft 36% eerder in het leven als hobby een instrument gespeeld.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

In aanvulling op de tabel geldt dat ongeveer twee derde (65%) van degenen die nu aan kunstbeoefening doen, voorheen een discipline beoefende waarin men nu niet meer actief is. Degenen die nu kunstzinnig actief zijn 'scoren' daarmee in termen van voorheen beoefende disciplines hoger dan degenen die nu niet kunstzinnig actief zijn.

Kunstbeoefening in de vorm van les en ander georganiseerd verband (zie hoofdstuk 7) kent doorgaans een vaste cyclus over het jaar. In de zomermaanden ligt veel stil, daarna komt tegelijk met de scholen ook de georganiseerde kunstbeoefening op gang, die vervolgens het ritme van de schoolvakanties volgt. Wie op eigen houtje muziek maakt of met beeldende kunst bezig is, hoeft zich aan die ritmes minder gelegen te laten liggen. Maar wanneer men dit samen met anderen doet, is vermoedelijk opnieuw het ritme van de schoolvakanties maatgevend.

De feitelijke verdeling van kunstbeoefening over de loop van 2006 bevestigt dit beeld (tabel 5.2). Het aandeel van de bevolking dat in de loop van een week aan kunstbeoefening deed, ligt wat lager in de maanden waarin de schoolvakanties vallen (voorjaars-, paas-, zomer- en herfstvakantie) en wat hoger in de doorsnee schoolmaanden, met name in februari, september en november. In de tijdsduur van de kunstbeoefening

van degenen die in de loop van een week kunstzinnig actief waren, komt dit patroon minder duidelijk naar voren. Wie besluit zich aan zijn of haar liefhebberij te wijden, laat zich in de duur daarvan weinig aan de tijd van het jaar gelegen liggen. Opmerkelijk is de piek in de hoeveelheid tijd die beoefenaars in de maand september voor hun liefhebberij vrijmaken. Mogelijk gaat men er na de zomer, aan het begin van het nieuwe verenigings- en cursusjaar, met hernieuwd enthousiasme tegenaan.

Tabel 5.2

Verdeling van de kunstbeoefening in een week over de maanden van het jaar, bevolking 10 jaar en ouder, 2006

	aandeel deelnemers in bevolking (in procenten)	duur deelname van deelnemers (uren per week)
gemiddelde maand	20	3,1
januari	17	3,8
februari	24	3,1
maart	17	2,5
april	18	2,2
mei	20	3,4
juni	21	2,7
juli	13	2,8
augustus	17	1,9
september	24	4,9
oktober	17	3,0
november	29	3,0
december	20	3,1

Bron: SCP (TBO/eu'06)

Beoefening van beeldende en podiumkunst is gelijkmatig over de dagen van de (oktober) week gespreid (tabel 5.3). Elke dag van de week is 4% van de bevolking op dat vlak actief (de afwijkende 3% op zaterdag berust grotendeels op een afrondingsverschil en is statistisch niet significant anders). Van degenen die in die week hun een kunstdiscipline(s) beoefenden, was elke doordeweekse dag ongeveer 30% kunstzinnig actief, op vrijdag en zaterdag een lager percentage. De in die week actieve kunstbeoefenaars besteedden gelijkmatig over de week gespreid gemiddeld een half uur per dag aan hun hobby. Dat laatste wil bepaald niet zeggen dat iedere in een week actieve kunstbeoefenaar elke dag een half uur kunstzinnig actief was. Integendeel, slechts een fractie van hen was dat op alle zeven dagen van de week (1% in 2005). Door de jaren heen waren de in een week actieve kunstbeoefenaars daar gemiddeld twee dagen per week mee bezig, in 2005 ruim de helft (55%) één dag per week, in 1985 was dat nog 45%. Een groeiend aandeel van de kunstbeoefenaars is dus slechts één dag per week kunstzinnig actief.

Tabel 5.3

Verdeling van kunstbeoefening (podium- en beeldende kunst) over de dagen van een (oktober)week, bevolking 12 jaar en ouder, 2005 (in procenten en in uren per week)

	percentage deelnemers in bevolking	percentage deelnemers van deelnemers	duur deelname van deelnemers (uren per week)
totaal in de week	14	100	3,1
zondag	4	29	0,4
maandag	4	32	0,4
dinsdag	4	31	0,5
woensdag	4	32	0,5
donderdag	4	31	0,5
vrijdag	4	26	0,5
zaterdag	3	24	0,4

Bron: SCP (TBO/nl'05)

Kunstbeoefening is niet gelijkmatig over de dagdelen gespreid (tabel 5.4). Doordeweekse avonden waren en zijn er het favoriete moment voor.

Tabel 5.4

Verdeling van kunstbeoefening (podium- en beeldende kunst) over de dagen van een (oktober)week, bevolking 12 jaar en ouder, 2005 (in procenten en in uren per week)

	percentage deelnemers in bevolking	percentage deelnemers van deelnemers	duur deelname van deelnemers (uren per week)
doordeweeks overdag	6	42	0,8
doordeweeks 's avonds	9	68	1,5
in het weekend	6	45	0,8

Bron: SCP (TBO/nl'05)

Er van uitgaand dat men om elf uur gaat slapen en om zeven uur opstaat, resteert iedere week 112 uur wakkere tijd. De periode 'doordeweeks overdag' beslaat daarvan 55 uur (49% van de wakkere tijd per week) en het weekend 32 uur (29%). De vijf doordeweekse avonden tellen, met 5 uur elk, samen 25 wakkere uren (22%). Toch speelt de helft van het aantal uren kunstbeoefening zich op de doordeweekse avonden af en ruimt bijna 70% van de in die week actieve beoefenaars er dan tijd voor in.

Wanneer?

Van de nu niet kunstzinnig actieve helft van de bevolking heeft de helft eerder in het leven wel een kunstdiscipline beoefend. Dat is ongeveer een kwart van de bevolking. In de maanden met schoolvakanties besteedt men wat minder tijd aan kunstbeoefening. Die beoefening is wel gelijkmatig over de dagen van de week gespreid, maar weer niet gelijkmatig over de dagdelen. Een groot deel ervan vindt plaats op doordeweekse avonden.

6 Hoe? De intensiteit van kunstbeoefening

Bij de vaststelling dat bijna de helft van de bevolking eens per jaar of vaker aan kunstbeoefening doet, ligt de ondergrens om als kunstbeoefenaar meegeteld te worden erg laag. Dit roept de vraag op naar de intensiteit van kunstbeoefening. In het vorige hoofdstuk kwam bij de timing ook al de duur van deelname aan de orde. Hier gaat het in aanvulling daarop om een aantal andere aspecten van de intensiteit van deelname. Hoe vaak zijn kunstbeoefenaars met hun kunstzinnige hobby bezig? Treedt men ermee naar buiten, door op te treden of werkstukken tentoon te stellen? Hoe veel geld besteedt men eraan? En is men actief als vrijwilliger om kunstbeoefening van zichzelf en/of anderen mogelijk te maken?

Ruim de helft van de kunstbeoefenaars (dat is een kwart van de bevolking van 6 jaar en ouder, ofwel circa 4 miljoen mensen) is eens per week of vaker kunstzinnig actief (tabel 6.1). Nog eens 20% van de beoefenaars, ofwel nog eens 10% van de bevolking, is dat eens per maand of vaker. In 1999 leidde ander onderzoek eveneens tot de schatting dat een kwart van de bevolking serieus bezig is met de uitoefening van amateurkunst, toen gedefinieerd als een gemiddelde beoefening van 50 minuten per week (Wils 1999: 5). Er bestaan van discipline tot discipline flinke verschillen in de frequentie van kunstbeoefening. Van de vocalisten, instrumentalisten en moderne dansers zijn velen een keer per week of vaker met hun kunstzinnige hobby bezig. Bij andere disciplines ligt het aandeel wekelijkse beoefenaars lager, het laagst bij creatief schrijven en beeldhouwen. Het aandeel frequente kunstbeoefenaars ligt in de tabelregel 'kunstbeoefening totaal' hoger dan in de andere regels, omdat daar alle vormen van kunstbeoefening zijn meegeteld. Iemand die de ene week tekent en de andere week een instrument bespeelt, behoort dan toch tot de wekelijkse kunstbeoefenaars.

Menig kunstbeoefenaar treedt met zijn of haar kunstzinnige hobby naar buiten (tabel 6.2). Ruim 40% van hen (ruim 20% van de bevolking van 16 jaar en ouder) heeft in de twaalf maanden voor de enquête opgetreden, geëxposeerd, vertoond of gepubliceerd. Vooral onder degenen die theater spelen en die zingen treden velen op, op enige afstand gevolgd door muzikanten die optreden en fotografen c.q. filmmakers die werk tentoonstellen dan wel vertonen.

Ook internet is ontdekt als kanaal om met de vruchten van kunstbeoefening naar buiten te treden. Web 2.0-applicaties bieden daartoe tal van mogelijkheden, zoals YouTube, MySpace en Flickr. Begin 2009 rapporteerde 16% van de kunstbeoefenaars (8% van de bevolking) dat in de voorbije twaalf maanden te hebben gedaan. Hierbij lopen degenen die creatief schrijven (met hun blogs) voorop, gevolgd door theatermakers, instrumentalisten en vocalisten die opnamen van geluid en beeld uploaden, en beeldend kunstenaars die hetzelfde doen met beeldmateriaal van hun werk.

Tabel 6.1

Frequentie van kunstbeoefening in de vrije tijd in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten van beoefenaars)

	% van de bevolking			% van de beoefenaars		
	< 1 keer per maand	1-3 keer per maand	≥ 1 keer per week	< 1 keer per maand	1-3 keer per maand	≥ 1 keer per week
kunstbeoefening totaal	13	10	26	27	20	53
muziek	10	7	32	20	14	65
muziekinstrument spelen	15	9	25	30	18	52
zingen	8	8	32	17	16	66
theater	25	5	19	50	11	38
dans	18	18	22	36	19	45
moderne dans of ballet	12	12	30	24	15	62
volksdans, tango, flamenco, stijldans	21	21	19	42	21	38
urban	14	14	14	29	23	28
beeldende kunst	23	23	16	46	21	33
tekenen, schilderen enz.	21	21	16	43	24	33
beeldhouwen, keramiek enz.	33	33	7	67	19	14
textiel enz.	26	26	12	53	23	24
nieuwe media	22	22	13	45	29	26
foto, film, video ^a	25	15	9	50	31	19
grafisch werk op pc	21	17	11	43	35	22
creatief schrijven	27	14	8	56	28	16

a Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'07a)

Tabel 6.2

Presentatie van kunstbeoefening in de vrije tijd in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 16 jaar en ouder, naar discipline, 2009 (in procenten van de deelnemers)

	% van de bevolking		% van de beoefenaars	
	opgetreden, geëxposeerd, gepubliceerd	materiaal geupload	opgetreden, geëxposeerd, gepubliceerd	materiaal geupload
kunstbeoefening totaal	21	8	43	16
muziek	10	4	47	17
muziekinstrument spelen	5	3	35	17
zingen	6	1	56	14
dans	1	0	13	5
theater	1	0	75	24
beeldende kunst	2	2	14	14
film	9	2	36	8
creatief schrijven	2	2	32	28

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

De één kan twee keer per week een half uur een instrument bespelen en de ander een dagdeel per week beeldhouwen of schilderen. Beiden doen dat eens of meer per week, terwijl de intensiteit in uren per week flink verschilt, in dit fictieve voorbeeld zelfs zo dat de meer frequente beoefening per saldo minder uren per week omvat. Inderdaad geeft het gerapporteerde aantal uren in tabel 6.3 een iets andere verhouding in intensieve deelname van kunstbeoefenaars per discipline te zien dan de frequentie van intensieve deelname in tabel 6.1. Het grootste verschil is te zien bij creatief schrijven. Hoewel betrekkelijk weinig van de beoefenaars een hoge frequentie van schrijven opgeven, rapporteren ze wel een groot aantal uren schrijven per week. Wie schrijft, doet dat blijkbaar geruime tijd achter elkaar. In wat mindere mate komt ook beeldende kunst nu als een tijdsintensieve discipline naar voren. Wel in lijn met de eerdere bevinding is dat muziek maken ook bij deze meting de meest intensief beoefende kunstdiscipline is. Groot is de discrepantie tussen de inschatting die kunstbeoefenaars in een enquête van het tijdsbeslag van hun kunstzinnige hobby geven (7 uur) en de registratie van hun kunstzinnige activiteiten volgens de eerder besproken dagboekmethode van het tijdsbestedingsonderzoek (3 uur; zie tabel 5.3). Niet uit te sluiten is dat sommigen het aantal uren per maand rapporteerden. Voorts is die discrepantie deels terug te voeren op de veel minder alomvattende omschrijving van kunstbeoefening in dat tijdsbestedingsonderzoek. Creatief schrijven, grafisch werk op de pc, dans, urban, cabaret en stand-

upcomedy ontbreken en dat verlaagt zonder twijfel de gerapporteerde tijd. Ook speelt een rol dat men zonder de gesloten boekhouding van een dagboek, de tijdsbesteding aan kunstbeoefening overschat, net zoals bij andere activiteiten (Robinson 1985). Overigens ligt de schatting van 5,5 uur musiceren weer onder de constatering dat (amateur)popmuzikanten wekelijks 395 minuten aan hun hobby besteden (Van Bork 2008).

Tabel 6.3

Inzet van tijd en geld voor kunstbeoefening door kunstbeoefenaars, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (uren en euro's)

	uren per week in afgelopen maand	totale kosten	lid,	jaarlijkse kosten			gage dirigent	overig
			enz.	reis-kosten	mate-riaal	huur		
kunstbeoefening totaal	6,9	369	107	28	149	23	31	31
muziek	6,3	339	125	22	41	35	70	41
muziekinstrument spelen	5,6	320	124	24	55	23	56	37
zingen	4,6	225	79	10	8	30	79	19
dans	4,0	214	140	26	32	1	0	14
beeldende kunst	4,7	464	121	47	230	33	--	29
nieuwe media	3,6	174	23	7	135	--	--	9
creatief schrijven	4,8	46	10	8	20	--	--	8

-- = niet gevraagd

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Zonder de gesloten boekhouding van een kasboek geldt mogelijk ook voor de inschatting van de hoeveelheid geld die men aan kunstbeoefening uitgeeft de kans op overschatting. Anderzijds kan de herinnering aan de laatste contributiebetaling of aan de laatste aanschaf van materiaal als geheugensteun dienen. Wat eveneens vertekening kan tegengaan is dat de post 'totale kosten' in tabel 6.3 niet in algemene zin aan respondenten is voorgelegd, maar is verkregen door optelling van de opgave van diverse specifieke posten per discipline. Waar deze schattingen mogelijk geen exact beeld geven van de hoogte van de uitgaven, geeft een vergelijking tussen de kolommen wel een beeld van de relatieve kosten van de disciplines.

In totaal ramen kunstbeoefenaars hun jaarlijkse uitgaven aan kunstbeoefening op circa 370 euro. Veruit de meest begrotelijke discipline is beeldende kunst (circa 460 euro per jaar), vooral vanwege de materiaalkosten. Ook bij nieuwe media liggen de materiaalkosten relatief hoog, maar beoefening hiervan brengt verder nauwelijks uitgaven met zich mee, waardoor het niet tot de duurste kunstzinnige hobby's behoort (met het voorbehoud dat de aanschaf van apparatuur langer dan een jaar geleden hierin niet is verdis-

contereerd). Na beeldende kunst is het bespelen van een instrument het duurst. Zingen en dansen nemen met nieuwe media een middenpositie in. Creatief schrijven brengt de minste uitgaven met zich mee (al zal daarin veelal niet de aanschaf van een pc zijn meegenomen). Bij een muziekinstrument bespelen en dans vormen het lidmaatschaps- en lesgeld de grootste kostenpost, bij zingen ook de gage voor de dirigent. Eerder onderzoek (Hoekman et al. 2006; Noordman en Van Dijk 2009) levert lagere schattingen van de kosten van kunstbeoefening op, 266 respectievelijk 337 euro, maar vanwege een andere wijze van steekproeftrekking en bevraging zijn die verschillen moeilijk te duiden.

Veel kunstbeoefening in verenigingsverband en in informele groepen draait mede, zo niet grotendeels, op de vrijwillige inzet van mensen. Veelal gaat het om de inzet van mensen die zelf kunstzinnig actief zijn en zo hun eigen kunstbeoefening mede mogelijk maken. In die zin vormt vrijwillige inzet een aspect van de intensiteit van kunstbeoefening (tabel 6.4). Ook vele niet-beoefenaars verrichten echter hand-en-spandiensten om kunstbeoefening mogelijk te maken.

Tabel 6.4

Vrijwilligerswerk voor kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	niet-beoefenaars	vroegere beoefenaars	huidige beoefenaars
kunstbeoefening totaal	9	15	16
muziek	8	15	23
muziekinstrument spelen	10	14	22
zingen	10	18	23
theater	10	31	42
dans	11	13	36
beeldende kunst	12	16	15
film	12	19	13
creatief schrijven	12	19	23

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Jongeren zijn wekelijks intensiever met hun kunstzinnige hobby bezig dan ouderen (tabel 6.5; deze constatering geldt ook wanneer de schatting van de tijdsduur wellicht aan de hoge kant is). Grootstedelingen besteden eveneens naar verhouding veel tijd aan kunstbeoefening. Beoefenaars met alleen basisonderwijs trekken daar de minste tijd voor uit.

Vrouwen tasten wat dieper in de buidel om kunstzinnig bezig te zijn dan mannen. Midden in de levensloop geeft men er het meeste geld aan uit (hoewel daar niet naar gevraagd werd, meldde men hier mogelijk ook kosten van kunstbeoefening door kinderen). Men consumeert meer ten behoeve van de kunstzinnige hobby naarmate men meer opleiding genoten heeft. Dat geldt al onder beoefenaars (rechter helft van de tabel), maar gezien de grotere deelname onder hoogopgeleiden eens te meer onder de bevolking als geheel (linker helft van de tabel). Vrijwilligerswerk wordt onder beoefenaars vooral door ouderen verricht. Dit beeld geldt niet voor de bevolking als geheel, omdat meer jongeren tot de rangen der beoefenaars behoren.

Tabel 6.5

Intensiteit van kunstbeoefening naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau^a, etniciteit en gemeentegrootte, 2009 (in uren per week, euro's per jaar en procenten van bevolking/beoefenaars)

	bevolking			beoefenaars		
	tijdsduur	kosten	vrijwilligerswerk	tijdsduur	kosten	vrijwilligerswerk
allen	3	188	5	7	369	7
man	4	134	6	7	339	8
vrouw	3	241	4	6	400	6
16-19 jaar	7	208	6	14	390	2
20-34 jaar	3	149	2	5	411	4
35-49 jaar	3	281	5	6	502	6
50-64 jaar	4	213	6	8	327	8
≥ 65 jaar	2	51	7	6	137	13
basisonderwijs	1	55	4	3	109	7
vmbo (lbo/mavo)	2	80	5	6	220	8
havo, vwo, mbo	3	138	5	6	352	8
hbo, universiteit	4	320	4	7	472	7
vier grote steden	5	423	3	9	614	5
overige gemeenten						
> 100.000 inwoners	3	220	3	7	418	4
gemeente < 100.000 inwoners	3	136	6	6	309	8

a Hoogst voltooide of huidige opleidingsniveau, bevolking van 20 jaar en ouder.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Hoe?

Ruim de helft van de kunstbeoefenaars van 16 jaar en ouder is eens per week of vaker kunstzinnig actief. Voor dat kwart van de bevolking vormt kunstbeoefening dus een vast onderdeel van het leven. De frequentie van beoefening is het hoogst bij zang, muziek en dans, het laagst bij creatief schrijven en beeldhouwen.

Ruim 40% van de kunstbeoefenaars treedt met zijn of haar kunstzinnige hobby naar buiten in de vorm van een optreden, expositie, vertoning of publicatie, vooral bij theater en zang. Ook uploaden op internet is ontdekt: in 2009 had 16% van de kunstbeoefenaars dat gedaan. Hierbij lopen degenen die creatief schrijven voorop.

Kunstbeoefenaars schatten de totale jaarlijkse uitgaven aan hun kunstzinnige liefhebberij(en) op 370 euro. Beeldende kunst is het duurst, gevolgd door een instrument bespelen. Bij beeldende kunst zijn de materiaalkosten de grootste uitgavenpost, bij een instrument bespelen het lidmaatschaps- en lesgeld. Vooral jongeren besteden veel tijd aan hun kunstzinnige hobby.

7 Waar? Lesdeelname en lidmaatschap

Kunstbeoefenaars kunnen hun liefhebberij op verschillende manieren vormgeven. Wie ergens bij wil horen, kan lid worden van een vereniging (Volz en Heimans 2010) of zich aansluiten bij een informele groep (Van den Berg 2010). Wie naast of na instructie in het reguliere onderwijs (Beekhoven et al. 2010) les wil nemen, kan dat doen bij met publiek geld ondersteunde muziekscholen of centra voor de kunsten (Ensink et al. 2010a), maar kan ook op de markt terecht bij particuliere scholen of docenten (Ensink et al. 2010b). Hier gaat het echter niet om de mogelijkheden die men heeft, maar om de mogelijkheden die men in concreto benut, nu en eerder in de levensloop.

Ruim een derde van de kunstbeoefenaars (37%, dat is 18% van de bevolking van 6 jaar en ouder, en dat zijn circa 2.275.000 mensen) volgde in de twaalf maanden voorafgaand aan de peiling in 2007 les in kunstbeoefening. Ruim een kwart van de kunstbeoefenaars (28%, 14% van de bevolking, ruim 2 miljoen mensen) is lid van een vereniging, club of gezelschap (tabel 7.1). Er zijn in Nederland tussen de 25.000 en 50.000 amateurkunstverenigingen (Volz en Heimans 2010; de lagere schatting in Van den Broek 2009a: 67 berust op een misverstand). Het aantal informele groepen is onbekend, maar vermoedelijk ook zeer aanzienlijk (Van den Berg 2010). Dat zo veel mensen ergens lid van zijn of les volgen, laat overigens onverlet dat men overwegend buiten de context van lidmaatschap of les aan kunstbeoefening doet (Blok et al. 2001: 45).

De mate waarin men kunstbeoefening wel vormgeeft door les te nemen of zich ergens bij aan te sluiten varieert sterk per (sub)discipline (tabel 7.1). In de podiumkunsten (muziek, theater en dans) heeft men vaker les en is men vaker georganiseerd dan in de beeldende vakken. Beoefenaars van nieuwe media en creatief schrijven zijn bij uitstek solisten.

De aandelen lidmaatschapsgraad en lesdeelname binnen de bevolking als geheel zijn sinds midden jaren negentig stabiel (tabel 7.2). Binnen afzonderlijke disciplines doen zich wel fluctuaties voor, maar is geen duidelijke trend herkenbaar. Overigens betreft dit de peilingen zonder schrijven en urban, en zonder de verbijzondering tussen theater en dans. Het zorgelijke beeld over dalend lidmaatschap uit de internationale literatuur (Putnam 2000) vindt hierin geen bevestiging.

Tabel 7.1

Lesdeelname en lidmaatschap voor kunstbeoefening in de vrije tijd in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten van beoefenaars)

	lesdeelname	lidmaatschap
kunstbeoefening totaal	37	
muziek	36	
muziekinstrument spelen	33	26
zingen	30	30
theater	41	37
dans	53	38
moderne dans of ballet	61	55
volksdans, tango, flamenco, stijldans	48	34
urban	47	35
beeldende kunst	21	10
tekenen, schilderen enz.	17	9
beeldhouwen, keramiek enz.	26	10
textiel enz.	13	9
nieuwe media	7	3
foto, film, video	6	4
grafisch werk op pc	7	3
creatief schrijven	6	6

Bron: SCP (AVO'07a)

In het AVO-vervolgonderzoek is gevraagd naar de context waarin men les heeft. Daarbij konden meerdere antwoorden worden gegeven als men op meerdere plaatsen les volgt. Het vervolgonderzoek kende een leeftijdsondergrens van 16 jaar en een beknoptere bevraging van disciplines, zodat de cijfers niet een-op-een met die uit hoofdonderzoek vergelijkbaar zijn (het totale percentage lesnemers is hier 23%).

Tabel 7.2

Lesdeelname en lidmaatschap voor kunstbeoefening in de vrije tijd naar kunstdiscipline in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995-2007 (in procenten van de bevolking en van beoefenaars)

	lesdeelname				lidmaatschap			
	1995	1999	2003	2007	1995	1999	2003	2007
in procenten van de bevolking	15	16	16	16	10	11	12	12
in procenten van de kunstbeoefenaars	42	41	35	37	28	29	27	26
in procenten van de kunstbeoefenaars per discipline								
muziek	43	39	40	39	34	31	37	34
muziekinstrument spelen	41	38	37	35	25	22	26	24
zingen	33	28	33	34	32	27	40	37
theater	63	59	68	78	51	45	59	68
beeldende kunst	25	23	22	23	8	6	11	10
tekenen, schilderen enz.	20	19	20	20	7	5	10	9
beeldhouwen, keramiek enz.	26	25	27	34	10	5	11	11
textiel enz.	21	18	14	13	8	5	9	7
nieuwe media ^a	11	11	8	9	4	5	4	5
foto, film, video ^b	11	11	6	8	5	7	4	6
grafisch werk op pc			10	9			4	4

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren exclusief creatief schrijven en dansen.

b Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Binnen kunstbeoefening in lesverband heeft het particuliere circuit verreweg het grootste marktaandeel (tabel 7.3). Circa 40% van die lesdeelname vindt plaats bij particuliere scholen en docenten. Dat aandeel is tweemaal zo groot als van voorheen gemeentelijke, nu gesubsidieerde muziekscholen en breder georiënteerde centra voor de kunsten. Verenigingen komen met een iets kleiner aandeel dan muziekscholen en centra voor de kunsten op de derde plaats. Alle andere aanbieders zijn aanzienlijk kleiner dan deze 'grote drie'. Het digitale aanbod kent slechts een gering marktaandeel. Het algemene beeld is dus dat er drie grote leerscholen voor kunstbeoefening zijn, waarbinnen het particuliere circuit groter is dan de muziekscholen en centra voor kunsten en dan de verenigingen. Dit algemene beeld geldt met enkele nuanceringen ook voor de meeste disciplines afzonderlijk. Zo'n nuancing is dat bij zingen de verenigingen na het particuliere circuit in grootte de tweede plek innemen. Dat geldt eens te meer bij dans,

een discipline waarin de centra voor kunsten zelfs tot de kleine spelers behoren (met een marktaandeel van 6%). Het buurthuis speelt bij dans en vooral bij creatief schrijven een rol van betekenis in de lesdeelname, al is daarbij onduidelijk of het buurthuis dan zelf aanbieder van die lessen is, of slechts faciliterend is door het ter beschikking stellen van lesruimte.

Tabel 7.3

Lesdeelname in kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 16 jaar en ouder, 2007 (in procenten van de deelnemers)

	vereni- ging	muziek- school of centrum voor de kunsten	particu- lier(e) school of docent(e)	volks- univer- siteit	buurt- huis	schrifte- lijke cursus	digitale cursus	anders
kunstbeoefening totaal	5	7	15	1	2	1	1	4
muziek	3	6	12	0	1	1	1	1
muziekinstrument spelen	2	9	14	0	0	2	1	1
zingen	4	2	7	0	1	--	--	0
dans	15	4	39	1	6	--	--	2
beeldende kunst	2	7	10	2	1	0	0	6
foto, film, digitale beeldbewerking	1	0	2	0	0	0	1	4
creatief schrijven	0	1	1	0	6	2	1	3

-- = niet gevraagd

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

In het vervolgonderzoek is gedetailleerder gevraagd naar vormen waarin men gezamenlijk aan kunstbeoefening doet, met voor het eerst expliciet aandacht voor informele groepen (Van den Berg 2010). Dan blijkt dat dergelijke informele verbanden onder kunstbeoefenaars van 16 jaar en ouder (totaal lidmaatschapspercentage bij deze peiling 27%) het meest in zwang zijn, gevolgd door verenigingen en koren (tabel 7.4). Dit behoeft bij muziek nuancering, omdat mag worden aangenomen dat met name fanfares en harmonieën veelal een verenigingsstructuur kennen. Verzuimd is van die overige verbanden te vragen of het om informele groepen of verenigingen gaat. Overigens kwam inmiddels bij een verkenning in Alpen aan den Rijn aan het licht dat kunstbeoefenaars inmiddels eveneens de stichtingsvorm hanteren (Van den Berg 2010).

Informele groepen zijn bij het bespelen van een muziekinstrument, beeldende kunst, film en creatief schrijven de meest voorkomende organisatievorm. Wie voor dans ergens

bij aangesloten is, is overwegend lid van een vereniging. Bij zingen, de kunstbeoefening met veruit de hoogste organisatiegraad, zijn koren de dominante organisatievorm, maar ligt het aantal lidmaatschappen van informele groepen en verenigingen ook betrekkelijk hoog. Als men een muziekinstrument in georganiseerd verband bespeelt, doet men dat vooral in informeel verband, gevolgd door duo's of bands. Op enige afstand volgen verenigingen, ensembles of orkesten, en fanfares of harmonieën.

Tabel 7.4

Organisatievorm van lidmaatschap voor kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten van de deelnemers)

	vereniging	ensemble of orkest	duo of band	koor	fanfare of harmonie	informeel groepje mensen
kunstbeoefening totaal	13	2	5	11	3	16
muziek	12	4	8	18	4	15
muziekinstrument spelen	5	6	11	--	6	17
zingen	16	--	4	34	--	13
dans	20	--	--	--	--	4
beeldende kunst	3	--	--	--	--	13
film	1	--	--	--	--	3
creatief schrijven	1	--	--	--	--	5

-- = niet gevraagd

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Om er zicht op te krijgen of een vorm van lesdeelname of lidmaatschap onder de ene bevolkingsgroep meer in zwang is dan onder de andere groep, zijn lesdeelname en lidmaatschap tegen enkele persoonskenmerken afgezet (tabel 7.5). Daarbij zijn enkele gerichte keuzes gemaakt, omwille van de overzichtelijkheid en omdat niet elke verschijningsvorm voldoende in kaart is gebracht, maar vooral om de focus op de meest interessante vergelijkingen te richten. Van de lesdeelname is het publiek van muziekscholen en centra voor de kunsten versus het particuliere circuit in kaart gebracht. Bezien wordt of er bevolkingsgroepen zijn die zich specifiek tot één type lesaanbod aantrokken voelen. Dat blijkt niet het geval.

Bij lidmaatschap zijn verenigingen (inclusief fanfares en harmonieën) met informele verbanden vergeleken. Zonder moderne verenigingen te kort te willen doen, staan die twee organisatievormen mogelijk model voor een wat traditioneler en een wat actueler organisatieprincipe van activiteiten in de vrije tijd. Beide organisatievormen hebben op hoofdlijnen een nagenoeg gelijke spreiding onder de diverse segmenten van de

bevolking. Enkele uitzonderingen zijn de gradueel grotere aantrekkingskracht van verenigingen in kleine gemeenten en onder lager opgeleiden. Informele groepen zijn vooral onder jongeren geliefd.

Tabel 7.5

Vormen van lesdeelname en lidmaatschap, bevolking van 16 jaar en ouder, naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau^a, etniciteit en gemeentegrootte, 2009 (in procenten van de bevolking)

	lesdeelname muziekschool/ centrum voor de kunsten	particulier	lidmaatschap	
			vereniging	informeel
allen	2	5	5	6
man	1	4	5	6
vrouw	4	7	5	5
12-19 jaar	8	10	5	9
20-34 jaar	1	6	5	5
35-49 jaar	2	7	3	4
50-64 jaar	3	4	7	7
≥ 65 jaar	0	1	6	7
basisonderwijs	0	1	3	2
vmbo (lbo/mavo)	2	2	6	4
havo, vwo, mbo	1	4	5	7
hbo, universiteit	3	9	4	6
vier grote steden	5	10	3	5
overige gemeenten > 100.000 inwoners	3	5	3	5
gemeente < 100.000 inwoners	2	5	8	6

a Hoogst voltooide of huidige opleidingsniveau, bevolking van 20 jaar en ouder.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Deze momentopname van lesdeelname en lidmaatschap anno 2008/2009 ontbeert informatie over les volgen en lid zijn eerder in de levensloop. Aannemende dat men niet een leven lang les volgt, lid is, of een kunstdiscipline beoefent, ligt het in de rede te veronderstellen dat een groot deel van de bevolking eerder in de loop van het leven les heeft gevolgd of lid is geweest. Om hier zicht op te krijgen is in het AVO-vervolgonderzoek naar lesdeelname en lidmaatschap eerder in de levensloop gevraagd. Uiteraard hebben met name jongeren in de steekproef nog vele jaren voor zich waarin ze les kunnen nemen of zich ergens bij kunnen aansluiten. Wel geeft deze peiling voor dit moment

een volledig beeld van wie dat, binnen de bevolking van 16 jaar en ouder, eerder gedaan heeft.

Van degenen die nu geen lessen in kunstbeoefening volgen, heeft ruim de helft (57%) dat eerder in het leven wel gedaan (tabel 7.6) in de kinder- en jeugdijaren, maar vooral ook daarna. Onder huidige kunstbeoefenaars ligt het aandeel vroegere lesnemers met 71% hoger. Maar ook bijna de helft van degenen die nu geen kunstdiscipline meer beoefenen had daar vroeger wel les in. Het meest geldt dat voor vroegere les in het bespelen van een instrument en in dans (beide circa 35% van degenen die nu niet lessen). Wat die twee vormen van elkaar onderscheidt, is dat bij muzikles het zwaartepunt van de vroegere lesdeelname in de kinderjaren ligt en bij dansles in latere jaren. Muziek vormt daarmee qua verdeling van vroegere les over de levensloop een uitzondering op alle andere kunstdisciplines. Aan les in zingen, theater, beeldende kunst en film heeft eerder in de levensloop steeds 5% tot 10% van de daarin nu niet lessende mensen deelgenomen. Dat zijn ook in die gevallen dus steeds zeer aanzienlijke aantallen mensen.

Tabel 7.6

Lesdeelname voor kunstbeoefening in de vrije tijd nu en eerder in de levensloop naar discipline, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten van de bevolking)

	nu les	vroeger les (van degenen die nu geen les hebben) ^a			
		vroeger les	vroeger les, ≤ 12 jaar	vroeger les, 13-16 jaar	vroeger les, ≥ 16 jaar
kunstbeoefening totaal	11	57	24	25	38
kunstbeoefenaars	23	71	31	31	50
niet-kunstbeoefenaars	0	47	19	20	29
muziek ^b	4	38	23	17	14
muziekinstrument spelen	3	36	22	16	12
zingen	1	9	2	2	6
theater	0	6	2	2	4
dans	3	34	6	10	24
beeldende kunst	3	7	1	1	6
film	2	6	0	0	6
creatief schrijven	0	1	0	0	1

a In antwoord op de vraag op welke leeftijd men vroeger les had, mocht men meerdere antwoorden geven.

b Wie nu muzikles volgt, is gevraagd naar les in andere disciplines in het verleden, enzovoort.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Waar de actuele niveaus van lidmaatschap en lesdeelname elkaar grosso modo in evenwicht houden, ligt het aandeel vroegere leden aanzienlijk lager dan het aandeel vroegere lesnemers (tabel 7.8). Een derde van degenen die nu niet ergens lid van zijn, was dat eerder in het leven wel. Van de huidige kunstbeoefenaars die nu nergens lid van zijn, is de helft ook voorheen voor ergens bij aangesloten geweest. Dans, zang en een instrument bespelen kennen de grootste percentages vroegere leden, waarbij, net als bij les, opnieuw alleen voor het bespelen van een instrument geldt dat het zwaartepunt in de kinderjaren lag.

Tabel 7.7

Lidmaatschap voor kunstbeoefening in de vrije tijd naar discipline, nu en eerder in de levensloop, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	nu lid	vroeger lid (van degenen die nu geen lid zijn) ^a			
		vroeger lid	vroeger lid, ≤ 12 jaar	vroeger lid, 13-16 jaar	vroeger lid, ≥ 16 jaar
kunstbeoefening totaal	13	34	13	14	22
kunstbeoefenaars	27	49	18	17	19
niet-kunstbeoefenaars	0	22	9	11	27
muziek ^b	9	21	11	9	10
muziekinstrument spelen	4	12	7	6	4
zingen	6	12	5	3	7
theater	1	5	1	1	4
dans	1	16	4	6	11
beeldende kunst	2	2	0	0	2
film	1	2	0	0	2
creatief schrijven	0	0	0	0	0

a In antwoord op de vraag op welke leeftijd men vroeger lid was, mocht men meerdere antwoorden geven.

b Wie nu muziekles volgt, is gevraagd naar les in andere disciplines in het verleden, enzovoort.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Waar?

Ruim een derde van de kunstbeoefenaars volgde in de twaalf maanden voorafgaand aan de peiling 2009 les en ruim een kwart was lid van een vereniging, club of gezelschap. De meeste kunstbeoefenaars doen het dus zonder de context van les of lidmaatschap. Van degenen die nu geen les in kunstbeoefening volgen, deed bijna 60% dat eerder in het leven wel, niet alleen in de kinder- en jeugdijaren, maar vooral ook daarna. Onder huidige beoefenaars ligt het aandeel vroegere lesnemers op 70%, maar ook bijna de helft van degenen die nu geen kunstdiscipline meer beoefenen had vroeger les. Het aandeel vroegere lidmaatschappen ligt met een derde van degenen die nu niet ergens lid van zijn aanzienlijk lager.

Op de markt van lessen in kunstbeoefening voor mensen van 16 jaar en ouder is het particuliere circuit met 40% royaal de grootste speler. Het particuliere aandeel is tweemaal groter dan dat van de centra voor de kunsten (waaronder muziekscholen), en driemaal groter dan dat van verenigingen. De andere aanbieders, het digitale lesaanbod inclusief, hebben elk slechts een gering marktaandeel.

Onder mensen van 16 jaar en ouder die zich voor hun kunstbeoefening bij enige vorm van georganiseerd verband hebben aangesloten, zijn informele groepen het meest in zwang, gevolgd door verenigingen en koren. Binnen de muziek is men in mindere mate ook wel aangesloten bij ensembles of orkesten, duo's of bands, en fanfares of harmonieën.

8 Welk beeld? Waardering en beeldvorming van les en lidmaatschap

Lang niet alle kunstbeoefenaars hebben les in de kunstdiscipline van hun voorkeur, of zijn ten behoeve van die kunstbeoefening ergens bij aangesloten. Sommigen daarvan hadden eerder wel les of waren eerder wel ergens lid van, maar voor velen is ook dat niet het geval. In dit hoofdstuk gaat het om de waardering van les en lidmaatschap door (voormalige) deelnemers en om de beeldvorming daarover bij mensen die geen les hebben gehad of zich nooit ergens bij hebben aangesloten. De empirische basis is een module vragen hierover die met medewerking van Kunstfactor in de Monitor AmateurKunst (МАК) kon worden ingepast. Daardoor was het mogelijk om op korte termijn vragen over waardering en beeldvorming te stellen aan enkele honderden kunstbeoefenaars (n=463), zowel deelnemers als niet-deelnemers aan lessen en aan organisaties.

Allereerst komt de waardering van de huidige lesdeelname en het huidige lidmaatschap aan de orde. De waardering van de lesdeelname is uitgesplitst naar type lesaanbieder en naar discipline. Een gelijktijdige uitsplitsing naar lesaanbieder en discipline is niet mogelijk, dat had onderzoek op grotere schaal gevergd. Lessende kunstbeoefenaars (n=112) kregen een zestal stellingen voorgelegd, tabel 8.1 geeft telkens het percentage mensen dat het met een stelling (helemaal) eens was. In overgrote meerderheid (80% tot 85%) vinden mensen die les hebben dat de lessituatie leerzaam is, dat die aan de verwachtingen voldoet, dat men er zich thuis voelt en dat men het iedereen kan aanbevelen. Twee derde rept van een breed aanbod. Van de lessende kunstbeoefenaars onderschrijft 17% dat lessen veel verplichtingen met zich meebrengt, maar slechts een heel klein deel daarvan vindt die verplichtingen vervelend (15% van degenen die dat aangaven, dus circa 2% van degenen die les hebben).

Naar lesaanbieder gedifferentieerd geldt grosso modo steeds het voornoemde beeld, al is er een enkele nuance in aan te brengen. Vooral centra voor de kunsten staan bekend om hun brede aanbod. Bij die centra voelen mensen zich in iets mindere mate thuis dan bij verenigingen of in het particuliere aanbod. Een derde van de lesnemers bij centra voor de kunsten onderschrijft niet de stelling zich in de sfeer van de instelling thuis te voelen. Naar disciplines gedifferentieerd komt er wat meer tekening in het beeld, al noopt het niet al te grote aantal waarnemingen tot bescheidenheid. Beoefenaars van beeldende vakken tonen zich wat minder tevreden over de lessituatie, al 'klagen' zij ook het minste over de verplichtingen die er mee gemoeid zijn. Dat degenen die muzikles volgen wat minder vaak van een breed aanbod spreken, zal ermee te maken hebben dat een deel van hen op muziekscholen lest, en niet op een breder georiënteerd centrum voor de kunsten, zodat hun antwoord de feitelijke conditie beschrijft.

Tabel 8.1

Waardering voor huidige lesdeelname naar type lesaanbieder en discipline, waardering voor lidmaatschap naar vereniging en informele groep, percentage (helemaal) eens, kunstbeoefenaars van 6 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	kan ik aan- bevelen	biedt breed aanbod	voldoet aan verwach- ting	voel me er thuis	kan er veel leren	geeft veel verplicht- tingen
alle lesnemers over lessituatie (n=112)	83	66	82	80	85	17
les bij centrum voor de kunsten (n=31)	85	72	81	65	91	19
les bij vereniging (n=35)	81	56	85	94	89	15
les bij particulier(e) school/docent (n=55)	87	63	84	81	81	17
dans (n=38)	81	72	81	80	81	15
muziek (n=34)	95	56	94	84	90	23
beeldende kunst (n=22)	74	67	72	70	82	3
alle leden over lidmaatschap (n=155)	77	57	76	85	68	25
lid vereniging (n=102)	82	61	78	87	69	28
behoort tot informele groep (n=53)	67	54	71	81	66	18

Bron: SCP (MAK-module Waardering en Beeldvorming, 2009)

Dezelfde zes uitspraken zijn voorgelegd aan mensen die voor hun kunstbeoefening lid zijn van een vereniging of behoren tot een informele groep (n=155). Hoewel de verschillen bescheiden zijn, valt het oordeel van lesnemers over de lessituatie een aantal keer positiever uit dan het oordeel van leden over de vereniging c.q. informele groep waartoe men behoort. Dat neemt niet weg dat het beeld over het verband waartoe men behoort in de regel positief is. Opnieuw worden de verplichtingen wel genoemd, maar nauwelijks als problematisch ervaren.

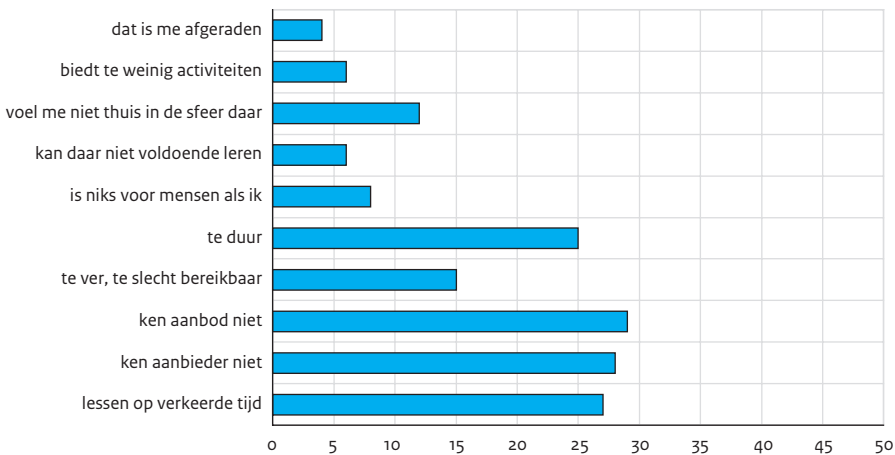
Gedifferentieerd naar verenigingen en informele groepen valt op dat verenigingen er bij de eigen achterban in de regel iets beter voor staan dan informele groepen bij hun eigen achterban. Gezien de positieve impressie die na lezing van een recente verkenning van informele groepen achterblijft, ook waar het de waardering van die groepen betreft (Van den Berg 2010), en gezien de zorgelijke geluiden die over verenigingen te horen zijn (Kuperus 2005; Volz en Heimans 2010), komt deze bevinding als een verrassing. Gezien de bescheiden omvang van deze peiling en de prille staat van het onderzoek naar verenigingen en informele groepen, is het cliché van toepassing dat de waardering van de diverse contexten waarin men aan kunstbeoefening doet nader onderzoek behoeft.

Een tweede thema is de beeldvorming over verbanden waar men niet bij hoort. Het gaat hier om wat lesnemers bij verenigingen en in het particuliere circuit denken over les bij centra voor de kunsten en wat degenen die bij een informele groep horen denken over het lidmaatschap van een vereniging. Opnieuw zijn uitspraken voorgelegd en is geturfd welk aandeel het met een uitspraak (helemaal) eens was.

Bij redenen om bij een vereniging of in het particuliere circuit les te nemen in plaats van bij een centrum voor de kunsten, springt geen enkele reden er echt uit (figuur 8.1). Sterker nog, geen enkele uitspraak kan op een royalere steun dan 29% instemming rekenen. Er zijn dus geen overduidelijke redenen aan te wijzen waarom men niet bij een centrum voor de kunsten maar elders is gaan lessen. De centra staan er in die zin dus niet slecht voor. Onbekendheid met het aanbod en met de aanbieder alsook de prijs en het tijdstip van het lesaanbod zijn de vier meest genoemde redenen om niet bij een centrum voor de kunsten te lessen (door 25% tot 29% van de mensen die elders lessen). Een centrum voor de kunsten is zelden afgeraden en er leeft niet het beeld dat er weinig activiteiten zijn, niet voldoende te leren is, men in een centrum voor de kunsten (CvK) niet op zijn plaats zou zijn of zich in de sfeer niet thuis zou voelen. Kunstbeoefenaars die elders lessen, hebben al met al geen negatief beeld over lessen bij een centrum voor de kunsten.

Figuur 8.1

Redenen om niet te lessen bij een centrum voor de kunsten bij degenen die les hebben bij vereniging of particulier (n=105), kunstbeoefenaars van 6 jaar en ouder (in procenten)

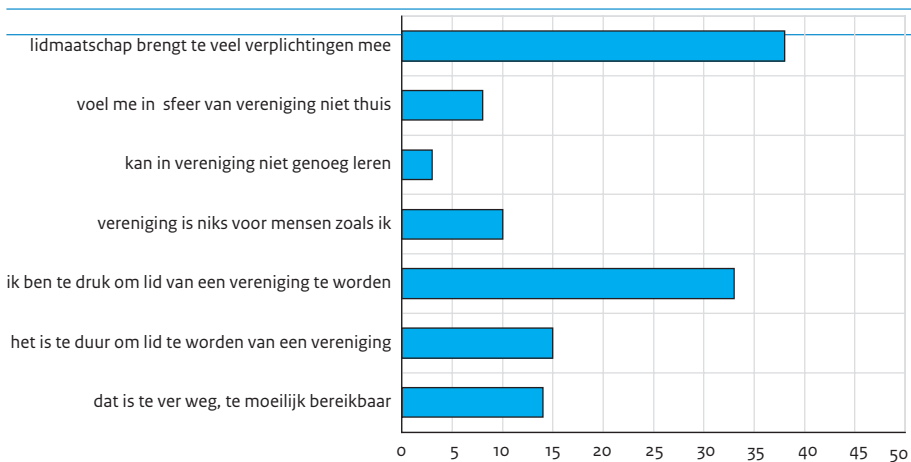
Bron: SCP (MAK-module Waardering en Beeldvorming, 2009)

Kunstbeoefenaars die tot een informele groep behoren hebben evenmin een negatief beeld van het lidmaatschap van een vereniging (figuur 8.2). Er komen bij hen geen dominante redenen naar voren om geen lid van een vereniging te zijn. Het meest genoemd zijn dat het lidmaatschap van een vereniging te veel verplichtingen met zich meebrengt (38%) en dat men het te druk heeft (33%). Zelden speelde een rol dat mensen

zich in de sfeer van een vereniging niet thuis zouden voelen, dat ze denken in een vereniging niet genoeg te kunnen leren of het gevoel hebben dat een vereniging niks voor hen is.

Figuur 8.2

Redenen om geen lid van een vereniging te zijn onder mensen die bij informele groep horen (n=53), kunstbeoefenaars van 6 jaar en ouder (in procenten)

Bron: SCP (MAK-module Waardering en Beeldvorming, 2009)

Uit deze gegevens volgen geen heldere aanknopingspunten ter verklaring van het feit dat mensen elders dan bij centra voor de kunsten lessen of dat mensen geen lid zijn van een vereniging maar bij een informele groep horen. Dat er geen negatief beeld bestaat over centra en verenigingen is op zich goed nieuws, maar biedt niet heel veel aanknopingspunten. Het lijkt zo te zijn dat de keus nou eenmaal op A viel, maar ook op B had kunnen vallen, want over B wordt niet negatief gedacht. Nader onderzoek is geboden naar de achtergrond van de keus die mensen maken.

Een derde thema in deze verkenning betreft de reden dat men gestopt is met lessen c.q. dat men een lidmaatschap heeft opgezegd. Opnieuw valt daarbij op dat er geen sprake is van een negatief beeld (tabel 8.2). Men zegt voornamelijk uit praktische overwegingen met les te zijn gestopt c.q. het lidmaatschap te hebben beëindigd: de verplichtingen werden te veel, men kreeg het te druk of het werd praktisch onmogelijk (men verhuisde, aanbod hield op te bestaan, enz.). Die praktische redenen werden vaker genoemd over het niet meer behoren tot een vereniging of informele groep dan over het niet meer volgen van les. Zelden werden er inhoudelijke redenen aangevoerd, zoals zich niet thuis voelen, niet genoeg kunnen leren, of niet op de juiste plaats zijn. Bij het stoppen met lessen noemde een kwart van de vroegere lesnemers de positieve reden dat men genoeg had geleerd.

Tabel 8.2

Redenen om te stoppen met lessen c.q. niet langer lid te zijn van een vereniging of niet langer tot een informele groep te behoren, kunstbeoefenaars van 6 jaar en ouder (in procenten)

	les- deelname (n=135)	lidmaatschap vereniging (n=46)	behoren tot informele groep (n=61)
bracht te veel verplichtingen met zich mee	15	29	20
voelde me er niet thuis	3	4	4
kon er niet genoeg leren	3	9	2
was er niks voor mensen zoals ik	4	7	4
ik kreeg het te druk om te lessen	25	42	35
het werd te duur om te lessen	9	8	15
had genoeg geleerd	23	--	--
lessen op verkeerde tijd	10	--	--
werd onmogelijk (verhuizing enz.)	22	40	44

-- = niet gevraagd

Bron: SCP (MAK-module Waardering en Beeldvorming, 2009)

Resteert nog de vraag wat de beeldvorming over les en lidmaatschap is bij kunstbeoefenaars die nooit les hadden c.q. nooit bij een vereniging of informele groep hoorden. Ook daar geldt dat geen enkele reden om dat niet te doen door een meerderheid onderschreven wordt (tabel 8.3). Wel is de instemming met redenen om niet te lessen of nergens bij te horen wat hoger dan bij mensen die vroeger wel of elders les namen.

De uitspraken dat les en lidmaatschap te veel verplichtingen met zich meebrengen en dat men het er te druk voor heeft, kunnen op de grootste instemming bogen (circa 40%). Het kostenaspect volgt bij nooit les gehad hebben op de derde plaats en bij nooit lid geweest op de vierde. Het idee dat men er niet genoeg kan leren speelt nauwelijks een rol. Ook de argumenten zich niet thuis te voelen en dat het 'niks is voor mensen zoals ik' spelen geen grote rol.

Tabel 8.3

Redenen om nooit les te hebben gehad naar discipline c.q. om nooit lid van een vereniging of groep te zijn geweest, kunstbeoefenaars van 6 jaar en ouder (in procenten)

	brengt te veel verplich- tingen mee	voel me in sfeer niet thuis	kan er toch niet genoeg leren	is niks voor mensen zoals ik	ik heb het er te druk voor	te ver weg, te moeilijk is te duur baar	
allen die nooit les hadden (n=192)	38	13	8	18	42	34	24
muziek (n=41)	36	12	4	13	26	32	22
beeldende kunst (n=27)	17	5	4	12	52	47	38
nieuwe media (n=67)	38	7	22	22	45	36	23
schrijven (n=42)	44	21	1	21	39	23	24
allen die nooit lid waren (n=264)	41	18	4	28	40	24	13
muziek	51	22	2	37	24	29	6
beeldende kunst	27	22	2	34	44	13	1
nieuwe media	48	16	13	21	41	28	18
schrijven	49	31	0	44	40	15	24

Bron: SCP (MAK-module Waardering en Beeldvorming, 2009)

De redenen om niet te lessen zijn weinig aan persoonskenmerken gebonden, de meeste verbanden zijn niet statistisch significant (tabel 8.4). Leeftijd speelt de grootste rol: de oudere helft van de beoefenaars die nooit les hadden, zegt wat vaker dan de jongere helft zich op les niet thuis te voelen, er niet genoeg te kunnen leren en het niks te vinden voor mensen als zij. Daarnaast noemen degenen met inkomens boven modaal minder de prijs als reden om nooit te hebben geleest dan degenen met een inkomen tot modaal en in kleinere plaatsen is men meer van mening dat een les niks is voor mensen als zij dan in grotere plaatsen.

Ook bij lidmaatschap zijn er weinig significante verbanden. Hogere inkomens noemen in dit verband minder prijs en bereikbaarheid, ouderen noemen minder dat ze te druk zijn en voor hoopgeleiden speelt het zich er niet thuis voelen minder een rol.

Tabel 8.4

Redenen om nooit les te hebben gehad c.q. om nooit lid van een vereniging of groep te zijn geweest, in relatie tot persoonskenmerken (multiële dummy regressie), kunstbeoefenaars van 6 jaar en ouder, ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt, schaal 1-7

	brengt te veel verplich- tingen mee	voel me in sfeer niet thuis	kan er toch niet genoeg leren	is niks voor mensen zoals ik	ik heb het te druk	het is te duur	te ver weg, te moeilijk bereikbaar
nooit les (n=192)							
geslacht (man vs. vrouw)	..	..	..	..	..	..	..
leeftijd (≥ 35 vs. < 35)	..	0,9	0,7	0,8	..	..	..
inkomen (> modaal vs. ≤ modaal)	..	..	..	..	..	-1,1	..
opleiding (≥ mbo vs. ≤ mavo)	..	..	..	..	..	..	..
gemeentegrootte (> 50.000 vs. ≤ 50.000)	..	..	..	0,8	..	..	..
nooit lid (n=264)							
geslacht (man vs. vrouw)	..	..	..	..	..	..	..
leeftijd (≥ 35 vs. < 35)	..	..	..	..	-0,8	..	..
inkomen (> modaal vs. ≤ modaal)	..	..	..	..	..	-1,2	-0,9
opleiding (≥ mbo vs. ≤ mavo)	..	-0,9	..	..	..	..	..
gemeentegrootte (> 50.000 vs. ≤ 50.000)	..	..	..	..	..	..	..

.. = niet-significant ($p > 0,05$)

Bron: SCP (MAK-module Waardering en Beeldvorming, 2009)

Welk beeld?

Kunstbeoefenaars die ergens les volgen of die bij een vereniging of een informele groep aangesloten zijn, denken daar in het algemeen zeer positief over. Men voelt zich thuis en kan veel leren. Wie vroeger les had of vroeger ergens bij hoorde, denkt positief over de context van destijds. Wie nu elders lest, heeft een positief beeld bij een centrum voor de kunsten en wie lid is van een informele groep heeft een positief beeld over verenigingen. Kort gezegd: wie ergens bij hoort, denkt daar positief over. Omgekeerd is het echter ook zo, dat wie niet ergens bij hoort, daar niet negatief over denkt. Daarmee is het antwoord op de vraag waarom veel kunstbeoefenaars niet lessen of niet ergens bij aangesloten zijn dus niet gegeven. Wel is duidelijk geworden dat dit niet berust op een negatieve beeldvorming.

9 Hoe verder? De plannen tot kunstbeoefening

Vanuit het perspectief van de beleidsmaker, instelling, vereniging of particuliere aanbieder die (nog) meer kunstbeoefening door de bevolking beoogt zijn er drie aangrijpingspunten: de deelname van de huidige beoefenaars intensiveren; kunstbeoefenaars ook voor andere disciplines interesseren; en mensen die nu niet aan kunstbeoefening doen daar toch voor winnen. Om het potentieel van beide laatste mogelijkheden in te kunnen schatten, is respondenten gevraagd van elke kunstdiscipline die ze nu niet beoefenen, aan te geven hoe groot ze de kans achten dat ze die discipline de komende vijf jaar gaan beoefenen (waarbij aangetekend dat een dergelijk voornemen makkelijker wordt uitgesproken dan gerealiseerd). De helft van de bevolking zegt beslist geen enkele nieuwe kunstdiscipline te gaan beoefenen (tabel 9.1).

Tabel 9.1

Voornemen om de komende 5 jaar een kunstdiscipline te gaan beoefenen, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten)

	beslist wel	misschien	beslist niet
allen	10	40	50
niet-kunstbeoefenaars	8	37	55
kunstbeoefenaars	12	44	43
muziek	3	20	77
muziekinstrument spelen	2	14	84
zingen	1	10	89
theater	1	8	91
dans	3	14	83
beeldende kunst	2	12	87
nieuwe media	3	18	79
creatief schrijven	1	7	92

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Circa 10% van de bevolking zegt beslist een kunstdiscipline te zullen oppakken, 40% houdt het op een vrijblijvend 'misschien'. Opmerkelijk daarbij is dat het aandeel overtuigde nee-zeggwers wat hoger ligt onder degenen die nu geen enkele discipline beoefenen (55%) dan onder degenen die nu al in een of meer disciplines actief zijn (43%). De kans om iemand die al kunstzinnig actief is voor een extra discipline te winnen is dus groter dan de kans om iemand die nu niet kunstzinnig actief is over de streep te trekken. De aanzienlijke, maar onzekere categorie 'misschien' even terzijde latend,

spreekt hetzelfde beeld uit de aandelen mensen die (eens of vaker) zeggen ‘beslist wel’ een kunstdiscipline te zullen gaan beoefenen: 12% onder degenen die nu al een andere discipline beoefenen versus 8% onder degenen die niet kunstzinnig actief zijn.

De uitsplitsing naar kunstdiscipline laat, zeker in de kolom ‘beslist wel’, weinig differentiatie tussen de disciplines zien. Voor elke discipline geldt dat 1% tot 3% van de niet-beoefenaars de kans zeer reëel acht die discipline de komende vijf jaar te zullen gaan beoefenen. De minder uitgesproken ‘misschien’-kolom erbij betrekking blijven de verschillen gradueel, maar blijken muziek en nieuwe media de kunstdisciplines met het meeste groeipotentieel.

Langs vergelijkbare weg is ook gevraagd naar toekomstige lesdeelname en toekomstig lidmaatschap. Die vragen zijn opnieuw per discipline gesteld en in dit geval alleen aan mensen die een discipline beoefenen of zeiden te overwegen dat te gaan doen. De bevindingen zijn als percentages van de gehele bevolking van 16 jaar en ouder uitgedrukt. Het beeld is in beide gevallen op hoofdlijnen hetzelfde als bij toekomstige beoefening. Ruim de helft van de bevolking overweegt in de komende vijf jaar beslist geen enkele lesdeelname (voor degenen die al les volgen: geen lesdeelname in een andere discipline). Een derde zegt dat misschien te zullen gaan doen en 9% is dat vrij stellig van plan (tabel 9.2).

Tabel 9.2

Voornemen om de komende 5 jaar les in een kunstdiscipline te gaan nemen, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten)

	beslist wel	misschien	beslist niet
allen	9	35	56
niet-kunstbeoefenaars	6	25	70
kunstbeoefenaars	13	45	41
muziek	2	18	80
muziekinstrument spelen	2	14	84
zingen	1	8	92
theater	1	4	95
dans	3	10	86
beeldende kunst	1	8	91
nieuwe media	3	19	78
creatief schrijven	1	6	94

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Het animo is opnieuw hoger onder kunstbeoefenaars dan onder niet-kunstbeoefenaars. Per discipline zijn de aandelen potentiële lesdeelnemers als percentage van de bevolking gering, al gaat het absoluut om forse aantallen (1% van de bevolking van 16 en ouder was per 1 januari 2009 bijna 135.000 personen). Inclusief de potentiële deelname ontstaat er wat meer tekening en mogen, opnieuw, vooral lessen in muziek en nieuwe media zich in een flinke (latente) vraag verheugen.

Wie een discipline beoefent, er geen les in heeft, maar wel overweegt de komende vijf jaar les te gaan nemen, is gevraagd of men bij een vereniging, muziekschool dan wel centrum voor de kunsten of bij een particuliere school dan wel particuliere docent les denkt te gaan nemen. Hier is per type instelling alleen het antwoord 'beslist wel' in de analyse opgenomen, het vrijblijvender 'misschien' is buiten beschouwing gelaten. Potentiële lesnemers onder de beoefenaars hebben geen uitgesproken voorkeur voor een van deze drie typen instellingen, al is het particuliere circuit iets meer in trek, vooral bij muziek (tabel 9.3). Bij beeldende kunst en nieuwe media werden verenigingen het meest genoemd, hetgeen merkwaardig is omdat bij die disciplines de lidmaatschapsgraad onder deelnemers juist vrij laag is (tabel 7.1). Muziekscholen en centra voor de kunsten hebben binnen geen enkele discipline het grootste marktaandeel bij de potentiële lesnemers onder de huidige beoefenaars.

Tabel 9.3

Voorkeur voor lesaanbieders onder kunstbeoefenaars met het voornemen om de komende 5 jaar les te gaan nemen, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten)

	vereniging	muziekschool / centrum voor de kunsten	particuliere school / particulier docent
kunstbeoefening ^a	16	14	22
muziek	13	14	33
muziekinstrument spelen	9	21	37
zingen	17	3	27
beeldende kunst	18	15	10
nieuwe media	15	9	7

a Theater, dans en creatief schrijven zijn wel in het totaal verwerkt, maar niet per discipline opgenomen, omdat er onvoldoende waarnemingen waren.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Het animo om zich de komende vijf jaar ergens bij aan te sluiten voor kunstbeoefening (de vraag had uitdrukkelijk niet uitsluitend op verenigingslidmaatschap betrekking) is ongeveer de helft kleiner dan het animo om les te gaan volgen (tabel 9.4). De aandrang

zich te willen bekwamen is dus groter dan de aandrang zich te organiseren. Dat is in lijn met de eerdere bevinding dat meer kunstbeoefenaars les hebben dan ergens lid van zijn (tabel 7.1), als is dat verschil geen factor twee. De categorie ‘misschien’ meetellend, springt film eruit als de discipline met het grootste aandeel potentiële leden. Dit is opmerkelijk gezien de lage organisatiegraad in die discipline (tabel 7.1).

Tabel 9.4

Voornemen om de komende 5 jaar lid te worden van een vereniging voor kunstbeoefening, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten)

	beslist wel	misschien	beslist niet
allen	4	28	68
niet-kunstbeoefenaars	2	19	81
kunstbeoefenaars	7	39	54
muziek	1	11	89
muziekinstrument spelen	0	6	94
zingen	1	7	92
theater	1	5	94
dans	1	9	90
beeldende kunst	1	6	93
nieuwe media	1	14	85
creatief schrijven	0	4	96

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Eerder werd duidelijk dat kunstbeoefening, lesdeelname en lidmaatschap ongelijk over de bevolking verdeeld zijn. Bevestigen de voornemens tot kunstbeoefening, lesdeelname en lidmaatschap deze ongelijke verdeling, versterken ze die in potentie of maken ze die verdeling mogelijk juist wat gelijkmatiger? Het laatste is in elk geval niet aan de orde (tabel 9.5). Het is niet zo dat de meeste voornemens tot kunstbeoefening, lesdeelname en lidmaatschap schuilen in de groepen die daar nu wat in achterblijven. Integendeel, voor zover er verschillen in voornemens zijn, bevestigen of versterken die juist het huidige beeld. Dergelijke voornemens worden vooral gekoesterd door vrouwen (die zich vooral onderscheiden in voornemens les te gaan volgen of zich ergens bij aan te sluiten), jongeren en hoger opgeleiden.

Tabel 9.5

Voornemens aan kunstbeoefening te gaan doen, les te nemen en zich ergens bij aan te sluiten, bevolking van 16 jaar en ouder, naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau^a, etniciteit en gemeentegrootte, 2009 (in procenten van de bevolking)

	gaan doen	les nemen	lid worden
allen	10	9	4
man	9	7	3
vrouw	11	11	6
12-19 jaar	11	12	10
20-34 jaar	13	16	4
35-49 jaar	12	10	5
50-64 jaar	7	6	4
≥ 65 jaar	5	1	1
basisonderwijs	3	3	2
vmbo (lbo/mavo)	6	3	3
havo, vwo, mbo	10	8	4
hbo, universiteit	13	15	4
vier grote steden	11	13	4
overige gemeenten > 100.000 inwoners	9	10	4
gemeente < 100.000 inwoners	10	8	4

a Hoogst voltooide of huidige opleidingsniveau, bevolking van 20 jaar en ouder.

Bron: SCP (AVO-ervolgonderzoek'09)

Hoe verder?

De helft van bevolking weet heel zeker dat men niet een (extra) kunstdiscipline zal gaan beoefenen. Dit aandeel is hoger onder degenen die nu geen enkele discipline beoefenen. De kans om iemand voor een kunstdiscipline te winnen is dus wat groter onder mensen die al kunstzinnig actief zijn. Ruim de helft van de bevolking overweegt geen lesdeelname in een (extra) discipline. Een derde zegt dat misschien te zullen gaan doen, en circa één op de tien is dat vrij stellig van plan. Opnieuw is het animo hoger onder kunstbeoefenaars dan onder niet-kunstbeoefenaars. Degenen die 'beslist wel' les gaan nemen, hebben geen uitgesproken voorkeur voor les in een vereniging, een muziekschool dan wel centrum voor de kunsten of bij een particuliere docent dan wel school. Het particuliere circuit geniet een lichte voorkeur, vooral bij muziek. Het animo om zich voor kunstbeoefening ergens bij aan te sluiten is de helft kleiner dan het animo om les te gaan volgen. De aandrang zich te willen bekwamen is dus groter dan de aandrang zich te organiseren.

10 Waaron? De prikkels tot kunstbeoefening

Legio aanleidingen en motieven om een kunstvorm te (gaan) beoefenen zijn denkbaar. Hetzelfde geldt voor de keus les te (gaan) volgen. Dit hoofdstuk bevat een verkenning van die aanleidingen en motieven.

Kunstbeoefenaars kregen in het AVO-vervolgonderzoek een viertal mogelijke aanleidingen om aan kunstbeoefening te doen voorgelegd (tabel 10.1). Zich geïnspireerd voelen door een beroemde kunstenaar is weliswaar het meest (heel) belangrijk genoemd, maar er is geen dominante aanleiding die alle andere in de schaduw zet. Het rolmodel van een beroemdheid geldt het sterkst bij muzikanten en schrijvers. Bij het bespelen van een muziekinstrument spelen ook de ouders een grote rol. Bij zingen zijn de vier aanleidingen ruwweg van gelijk belang. Bij theater is de voorbeeldfunctie van een bekende kunstenaar juist de minst belangrijke aanleiding, maar is theaterbeoefening in de vriendenkring het belangrijkste.

Tabel 10.1

Aanleidingen die (heel) belangrijk waren om aan kunstbeoefening te gaan doen, bevolking 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten van de deelnemers)

ik ging aan ... doen omdat ...	.. vrienden van mij het ook deden	.. ik geïnspireerd was door een .. (muzikant, zanger, schilder, enz.)	.. mijn ouders mij stimuleerden	.. ik er op school toe gestimuleerd was
kunstbeoefening totaal	24	35	26	18
muziek	27	43	44	24
muziekinstrument spelen	22	41	48	15
zingen	27	33	30	30
theater	47	10	21	26
dans	23	34	12	3
beeldende kunst	18	30	18	23
nieuwe media	12	19	8	5
creatief schrijven	11	45	16	25

Bron: SCP (AVO vervolgonderzoek'09)

Dat inspiratie door een bekende kunstenaar van deze vier aanleidingen het frequentst is genoemd, laat onverlet dat de sociale omgeving van groot belang is als aanleiding om in de vrije tijd een kunstdiscipline te gaan beoefenen. Zowel vrienden als ouders hebben menig beoefenaar een belangrijk zetje gegeven. School wordt het minst van deze vier als inspiratiebron genoemd.

Overigens zijn er opmerkelijke verschillen in de mate waarin beoefenaars van de diverse disciplines überhaupt een of meer van de vier genoemde aanleidingen van belang vinden. Vooral mediakunstenaars vinden deze aanleidingen geen van alle erg belangrijk.

Vorbij de concrete aanleidingen om aan kunstbeoefening te (gaan) doen liggen de diepere motieven om het te (blijven) doen. Wat beweegt mensen ertoe om een deel van hun vrije tijd aan kunstbeoefening te besteden? Van acht mogelijke motieven noemt men iets moois maken, ontspanning en gezelligheid het vaakst (heel) belangrijk, op enige afstand gevolgd door zich te kunnen uiten, zich te bekwamen en ermee naar buiten treden (tabel 10.2). De wens ooit beroepsmatig aan kunstbeoefening te doen is veruit het minst genoemde motief. Grosso modo doet men dus aan kunstbeoefening vanuit een mengeling van extrinsieke (ontspanning, gezelligheid) en intrinsieke (iets moois maken) motieven. Dat sluit nauw aan bij drie van de vier dimensies (ontspanning, vrijheid, ontplooiing en sociale contacten) die eerder in het denken over de vrije tijd werden onderscheiden (Van den Broek 2005).

Binnen dit algemene patroon tekenen zich enkele uitzonderingen af. Mediakunst beoefent men naar verhouding weinig omwille van ontspanning en gezelligheid. Ook bij creatief schrijven en beeldende kunst staat gezelligheid weinig centraal. Bij deze drie disciplines speelt de wens iets moois te maken een grote rol. Maar dat laatste geldt ook bij theater, en daar wordt juist unaniem veel belang aan gezelligheid gehecht. Bij dans speelt het artistieke motief iets moois te willen maken een veel kleinere rol dan bij andere disciplines. De wens zich te uiten speelt met name bij creatief schrijven. Zo goed mogelijk worden geldt in alle disciplines als een motief, maar het is nergens het belangrijkste. De aandrang naar buiten te treden (optreden, exposeren, vertoond of gelezen worden) wordt binnen de diverse disciplines wisselend gevoeld. Alleen beoefenaars van theater voelen die aandrang in meerderheid.

In de eerder (hoofdstuk 8) genoemde module in de Monitor Amateurkunst (MAK) zijn aanvullend nog enkele motieven gepeild. Daaruit blijkt dat een derde van de kunstbeoefenaars aan hun hobby het idee ontleent iets te presteren en dat eveneens een derde hierin een manier ziet om anderen te leren kennen, hetgeen vooral voor dans geldt. Driekwart van de dansbeoefenaars ziet dans mede als een sportieve bezigheid. Ruim de helft van de kunstbeoefenaars denkt er een gelukkiger mens van te worden. Beoefenaars van podiumkunsten denken dat in meerderheid. Bij beeldende kunst en schrijven is dat de helft en bij nieuwe media een derde (zie over kunstbeoefening en geluk ook hoofdstuk 15).

Tabel 10.2

Motivaties die men (heel) belangrijk noemt om aan kunstbeoefening te doen naar kunstdiscipline, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten van kunstbeoefenaars)

ik doe in mijn vrije tijd aan ..	.. omdat het me ontspant	.. om er ooit mijn beroep van te maken	.. om iets moois te maken	.. om me te uiten	.. voor de gezelligheid	.. om er zo goed mogelijk in te worden	.. om op te treden, te exposeren, te worden gelezen	.. om zelf bekende stukken te spelen
kunstbeoefening totaal	78	10	82	55	74	44	32	16
muziek	92	6	66	56	88	43	26	38
muziekinstrument spelen	90	5	65	55	85	39	15	44
zingen	94	5	65	55	90	41	32	30
theater	78	12	80	31	100	27	71	16
dans	88	2	38	46	90	40	20	9
beeldende kunst	85	10	89	50	55	36	14	--
nieuwe media	55	5	87	44	58	34	27	--
creatief schrijven	79	21	78	73	39	43	42	--

-- = niet gevraagd

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Zowel bij daadwerkelijk lessen als bij de overweging dat te gaan doen, staat een betere beheersing van de discipline voorop, gevolgd door de mogelijkheid met die discipline bezig te zijn. Het motief ooit beroeps te worden speelt ook hier een kleine rol, en betreft eigenlijk alleen bij schrijven een substantiële minderheid (tabel 10.3).

Bij dansen liggen de kaarten anders: daar volgt men lessen primair om het dansen zelf, pas op de tweede plaats en op afstand gevolgd door de motivatie er beter in te worden. Bij beeldende kunst is lessen in gelijke mate doel op zich en middel tot betere beheersing van de discipline. Voor dans en beeldende kunst geldt de lesvorm als een belangrijke mogelijkheid om de discipline te beoefenen.

Tabel 10.3

Motivaties die men (heel) belangrijk noemt om les in kunstbeoefening te volgen naar kunstdiscipline, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten van lesnemers respectievelijk potentiële lesnemers)

ik ga naar .. les om ..	redenen om les te nemen			redenen om les te gaan nemen		
	.. lekker bezig te zijn	.. er beter in te worden	.. er ooit mijn beroep van te maken	.. lekker bezig te zijn	.. er beter in te worden	.. er ooit mijn beroep van te maken
kunstbeoefening totaal	76	77	12	69	90	12
muziek	65	85	6	61	87	5
muziekinstrument spelen	67	87	5	62	79	3
zingen	45	86	10	54	94	7
theater	--	--	--	--	--	--
dans	91	43	2	--	--	--
beeldende kunst	90	83	16	84	86	14
nieuwe media	58	89	25	71	88	10
creatief schrijven	--	--	--	40	89	28

-- = te weinig waarnemingen

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Van de meest gekozen motieven om aan kunstbeoefening te doen en om les te nemen is nagegaan of er verschillen zijn naar persoonskenmerken. Dat blijkt nauwelijks het geval (tabel 10.4). Vrouwen noemen een fractie vaker gezelligheid als motief voor beoefening en alle tieners noemen 'er beter in worden' als motief voor les, maar verder worden de diverse motieven toch vooral in ongeveer dezelfde mate genoemd.

Tabel 10.4:

Belangrijkste motieven tot kunstbeoefening en lesdeelname, bevolking van 16 jaar en ouder, naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau^a, etniciteit en gemeentegrootte, 2009 (in procenten van de bevolking)

	kunstbeoefening			lesdeelname	
	om iets moois te maken	omdat het me ontspant	voor de gezellig- heid	om lekker bezig te zijn	om er beter in te worden
allen	82	78	75	76	77
man	83	75	69	72	81
vrouw	79	80	80	79	75
12-19 jaar	72	85	78	83	100
20-34 jaar	86	82	83	89	74
35-49 jaar	82	75	68	79	78
50-64 jaar	81	73	71	76	67
≥ 65 jaar	79	81	79	56	81
basisonderwijs	77	81	73	80	71
vmbo (lbo/mavo)	78	78	83	81	63
havo, vwo, mbo	86	75	79	75	67
hbo, universiteit	82	79	67	71	84
vier grote steden	85	85	74	75	75
overige gemeenten					
> 100.000 inwoners	83	81	73	81	85
gemeente < 100.000 inwoners	81	75	75	75	77

a Hoogst voltooide of huidige opleidingsniveau, bevolking van 20 jaar en ouder.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Waarom?

Men doet aan kunstbeoefening vanwege zowel extrinsieke (ontspanning, gezelligheid) als intrinsieke (iets moois maken) motieven (vgl. Blok et al. 2001: 43). De wens ooit beroepsmatig aan kunstbeoefening te doen is het minst belangrijk. Meerdere aanleidingen hebben tot kunstbeoefening aangezet. Zich geïnspireerd voelen door een kunstenaar wordt vaak genoemd, vooral bij muziek en schrijven. Toch is ook de sociale omgeving van groot belang: vrienden en ouders worden beiden door een kwart van de kunstbeoefenaars als aanleiding genoemd. Bij het volgen van lessen staat een betere beheersing van de discipline voorop, gevolgd door de mogelijkheid met die discipline bezig te zijn. Het motief ooit beroeps te worden speelt een kleine rol. Bij dansen liggen de kaarten anders: daar leest men primair om het dansen zelf. Bovendien geldt dansen mede als een sportieve bezigheid.

11 Hoe druk? De agenda van kunstbeoefenaars

Hoeveel tijd steken kunstbeoefenaars in hun hobby? Is het iets voor mensen met veel tijd om handen of maakt men er tijd voor vrij, ongeacht de andere claims op de agenda? En waar haalt men de tijd voor kunstbeoefening eigenlijk vandaan?

Het antwoord op dergelijke vragen ligt besloten in de gegevens uit het tijdsbestedingsonderzoek, waarin gedurende een week is vastgelegd waar mensen hun tijd aan besteden. Een beperking van deze gegevens is dat kunstbeoefening er tot slechts twee categorieën is teruggebracht: beeldende kunst en podiumkunst. De gebruikte omschrijvingen luiden: 'boetsen, pottenbakken, schilderen, weven, filmen, fotograferen, ontwikkelen' en 'muziekinstrument bespelen, zingen, toneelspelen, ballet beoefenen'. Dans, schrijven en kunstbeoefening met nieuwe media zijn er niet in opgenomen. Nederlanders (van 12 jaar en ouder) besteedden in de loop der jaren wekelijks ongeveer een half uur aan podiumkunst en beeldende kunst (tabel 11.1). Met podiumkunst was telkens wat meer tijd gemoeid dan met beeldende kunst. In dit gemiddelde van een half uur kunstbeoefening per week telt iedereen mee, ook wie helemaal niet aan deze vormen van kunstbeoefening doet en wie dat af en toe doet, maar bij toeval niet in die week.

De percentages deelnemers wijzen uit dat in de loop van een doorsnee week slechts een beperkt deel van de bevolking aan deze vormen van kunstbeoefening doet. In 2005 ging het om circa één op zeven mensen. In de jaren tachtig was dat nog bijna één op vijf. Dit dalende aandeel beoefenaars binnen het bestek van een week valt samen met de daling van de beschikbare vrije tijd sinds 1985. Sindsdien daalde het aantal uren dat men aan hobby's (anders dan media, uitgaan en sport) besteedde van negen tot zes uur per week. In die periode kregen steeds meer mensen, vooral vrouwen, betaald werk (Breedveld et al. 2006). Hoewel hiermee geen oorzakelijk verband is aangetoond, suggereert het samenvallen van deze twee ontwikkelingen dat de afname van de vrije tijd ten koste ging van de wekelijkse kunstbeoefening.

Wie in de onderzoekswEEK aan kunstbeoefening deed, ruimde daar per week drie tot drieënhalve uur voor in. Voor hen gaat het dus niet om een half uur per week, maar om een half uur per dag. Tussen 2000 en 2005 lijkt de duur van de beoefening van beeldende kunst wat af te nemen, die afname is echter niet statistisch significant.

Een uitsplitsing naar de tijd die beoefenaars aan beeldende kunst respectievelijk podiumkunst besteden geeft tussen beide disciplines weinig verschil te zien. De deelnamepercentages per week zijn echter bij podiumkunst hoger. Mogelijk speelt hier een rol dat beoefenaars van podiumkunst vaker les volgen of ergens lid van zijn dan beoefenaars van beeldende kunst (tabel 7.1).

Tabel 11.1

Kunstbeoefening (beeldende en podiumkunst) in de vrije tijd, bevolking van 12 jaar en ouder, 1975-2005 (in procenten en in uren per week)

	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
hele bevolking (uren per week)							
kunstbeoefening totaal	0,5	0,6	0,6	0,5	0,6	0,5	0,4
beeldende kunst	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1
podiumkunst	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
aandeel beoefenaars in week (in procenten van de bevolking)							
kunstbeoefening totaal	17	19	18	15	16	15	14
beeldende kunst	7	8	8	4	5	5	4
podiumkunst	12	13	12	12	12	11	11
beoefenaars (uren per week)							
kunstbeoefening totaal	2,9	3,4	3,5	3,4	3,5	3,5	3,1
beeldende kunst	2,7	3,1	3,4	3,0	3,0	3,3	2,5
podiumkunst	2,7	3,0	3,1	3,4	3,4	3,2	3,1

Bron: SCP (TBO '75-'05)

De deelname aan kunstbeoefening in de loop van een week is volgens de inmiddels bekende patronen aan persoonskenmerken gebonden, met name aan leeftijd en onderwijs (tabel 11.2). Op weekbasis springt geen duidelijk verschil tussen de seksen in het oog, terwijl meer vrouwen aan kunstbeoefening doen. Dit suggereert dat vrouwen vooral meer incidenteel aan kunst doen dan mannen.

Een contra-intuïtieve uitkomst vanuit het perspectief van tijdsdruk ligt besloten in de onderste helft van tabel 11.2. Daar blijkt dat tijdsdruk nauwelijks enig verband houdt met het al dan niet beoefenen van een kunstdiscipline in een doorsnee week. Of men wel of geen betaald werk heeft, wel of niet betaald werk met huiselijke zorgtaken combineert, en zich wel of niet in de onderzoeksweek een of meer dagen opgejaagd heeft gevoeld, het staat allemaal los van wel of niet aan kunstbeoefening doen. Alleen thuiswonende kinderen vormen een rem op kunstbeoefening, waarbij het dan weer geen verschil maakt of het jongste kind jonger of ouder dan 10 jaar is.

Hieruit spreekt de suggestie dat tijdsdruk geen bedreiging vormt om al dan niet aan kunstbeoefening te doen. Hierboven bleek echter dat door de jaren heen de toegenomen tijdsdruk wel samenviel met minder tijd voor hobby's in het algemeen en met wat minder kunstbeoefening in het bijzonder. Een interpretatie van deze gecombineerde informatie is dat het meer enthousiaste deel van de kunstbeoefenaars is blijven doen wat men deed, terwijl het wat minder enthousiaste deel van hen op hun kunstbeoefening heeft bezuinigd.

Tabel 11.2

Kunstbeoefening (beeldende en podiumkunst) in de vrije tijd, bevolking van 12 jaar en ouder, naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau^a, ouderschap^b, werkzaamheid^b, taakcombinatie^b en gejaagdheid^b, 2000/2005 (in procenten en uren per week)

	deelname bevolking (in procenten)			deelname deelnemers (in uren per week)
	totaal	beeldende kunst	podium-kunst	totaal
allen	14	4	11	3,3
mannen	13	3	10	3,9
vrouwen	15	5	11	2,8
12-19 jaar	21	4	18	3,1
20-34 jaar	7	1	6	2,9
35-49 jaar	15	4	11	2,9
50-64 jaar	18	6	13	3,6
≥ 65 jaar	12	6	8	4,0
basisonderwijs	10	0	10	--
vmbo (lbo/mavo)	9	3	6	2,7
havo, vwo, mbo	11	3	9	3,5
hbo, universiteit	18	5	14	3,2
jongste kind < 10 jaar	12	3	10	2,5
jongste kind ≥ 10 jaar	12	3	9	3,0
geen thuiswonende kinderen	15	5	11	3,6
betaald werk (≥ 12 uur)	14	4	10	3,0
geen betaald werk	14	4	10	3,6
combineert werk en zorg (≥ 12 uur elk per week)	14	4	10	2,9
combineert geen werk en zorg	13	4	10	3,5
voelde zich in onderzoekswEEK gejaagd	14	4	10	3,0
voelde zich in onderzoekswEEK niet gejaagd	14	4	11	3,4

a Bevolking 20 jaar of ouder.

b Bevolking 20 tot 64 jaar.

Bron: SCP (TBO'00-'05)

Deze gegevens over deelname hebben betrekking op deelname onder de gehele bevolking. Bij een nadere analyse van degenen die in de onderzoekswEEK actief waren met hun kunstzinnige hobby dreigt het probleem van een te gering aantal waarnemingen. Om die reden zijn in de rechter kolom van tabel 11.2 zowel de kunstbeoefenaars uit 2005 als die uit 2000 in de analyse betrokken, in totaal zijn dat 576 respondenten (waar gegevens alleen betrekking hebben op mensen van 20 tot 64 jaar resteren er 368). De meeste van de verschillen in de rechterkolom van tabel 11.2 zijn niet statistisch significant, omdat niet met minimaal 95% zekerheid vaststaat dat de verschillen niet op toeval berusten (wellicht mede vanwege het bescheiden aantal waarnemingen). Daarom luidt de conclusie dat er onder de in die week actieve beoefenaars strikt genomen geen verschil in tijdsduur van kunstbeoefening naar leeftijd, opleiding, werk, taakcombinatie en gejaagdheid is aangetoond. Dat is wel het geval bij geslacht en ouderschap: mannen en mensen zonder (jonge) kinderen stoppen meer tijd in kunstbeoefening. In het licht van veel onderzoek naar cultuurparticipatie is dat opmerkelijk, omdat het een van de weinige bevindingen is die op een groter mannelijk cultureel enthousiasme duidt (Van den Broek et al. 2009). Het tweede wezenlijke verschil is dat thuiswonende kinderen, en dan in het bijzonder jonge kinderen, onder kunstbeoefenaars een rem vormen op de tijd die de in die week actieve kunstbeoefenaars aan hun kunstzinnige hobby besteden.

Hoe druk?

Het is niet helemaal duidelijk geworden wat de relatie is tussen tijdsdruk en kunstbeoefening. Het blijkt niet zo te zijn dat kunstbeoefening minder gangbaar is onder mensen die drukker bezet zijn, en maar weinig duidt erop dat drukbezette beoefenaars hiervoor minder tijd uittrekken dan beoefenaars met meer tijd. De toenemende tijdsdruk viel sinds 1985 samen met een afname van het aantal uren dat men aan kunstbeoefening besteedde. De zorg voor kinderen, vooral voor jonge, drukt onder liefhebbers de tijdsduur van de kunstbeoefening. Vrouwelijke kunstbeoefenaars steken minder tijd in hun liefhebberij dan mannelijke.

12 Hoe rijk? De portemonnee van kunstbeoefenaars

Kunstbeoefening kost geld, voor grote aankopen als instrumenten en draaischijven, voor kleine aankopen als snaren en klei, en eventueel ook voor les en lidmaatschap. In hoofdstuk 6 bleken de kosten voor kunstbeoefening gemiddeld circa 370 euro per jaar te bedragen. Dat zou in minder bemiddelde huishoudens een rem op de kunstbeoefening kunnen betekenen, hoewel muziekscholen, centra voor de kunsten, verenigingen en ook particulieren deels daaraan tegemoet komen met lagere tarieven voor kinderen en met speciale regelingen voor kinderen uit minder draagkrachtige gezinnen (Ensink et al. 2010a, 2010b). Is inkomen als determinant daarmee geneutraliseerd of is het toch mede bepalend voor het al dan niet beoefenen van een kunstdiscipline?

Deze vraag kan op basis van AVO-gegevens ook voor (jonge) kinderen beantwoord worden. In dat onderzoek is via de ouder(s) veel informatie over de gezinssituatie verkregen, waaronder het gezinsinkomen. De analyse berust dus niet op een wankel inschatting van de kinderen door het inkomen van hun ouder(s).

Het gezinsinkomen hangt wel degelijk met kunstbeoefening samen. Meer mensen doen aan kunstbeoefening, hebben les en zijn ergens bij aangesloten naarmate het gezinsinkomen hoger is (tabel 12.1). Dit verband doet zich door de jaren heen voor.

Wat daarbij opvalt, is dat het verschil tussen het laagste en het middelste tertiel (= een derde deel) kleiner is dan het verschil tussen het middelste en het hoogste tertiel. Blijkbaar is een krap inkomen minder een belemmering (want dan zou het eerste verschil groter moeten zijn dan het tweede) dan dat een royaal inkomen een stimulans is. Dit kan overigens ook aan andere factoren liggen, bijvoorbeeld dat een hoger inkomen vaak niet losstaat van een hoger opleidingsniveau.

Dat laatste is inderdaad het geval. Hoewel de beschrijving in tabel 12.1 als zodanig juist is, bestaan er onder volwassenen (bevolking 20 jaar en ouder) inderdaad nauwelijks meer verschillen in het aandeel kunstbeoefenaars naar inkomen zodra ook het opleidingsniveau in de analyse wordt betrokken. Wanneer dit per opleidingsniveau wordt bekeken, blijken inkomensverschillen alleen nog onder mensen met geen of lager onderwijs en met verschillen in kunstbeoefening samen te hangen. Binnen segmenten met meer opleiding, doet inkomen er niet of nauwelijks meer toe.

Tabel 12.1

Kunstbeoefening in de vrije tijd^a naar gezinsinkomen in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995-2007 (in procenten deelnemers)

	1995	1999	2003	2007
kunstbeoefening				
laagste tertiel	34	39	42	41
middelste tertiel	38	42	44	43
hoogste tertiel	44	45	49	48
significantie ^b	sign.	sign.	sign.	sign.
lesdeelname				
laagste tertiel	12	14	13	13
middelste tertiel	14	15	13	16
hoogste tertiel	19	18	18	19
significantie ^b	sign.	sign.	sign.	sign.
lidmaatschap				
laagste tertiel	8	10	11	10
middelste tertiel	10	12	12	11
hoogste tertiel	12	12	13	14
significantie ^b	sign.	n.s.	sign.	sign.

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen.

b Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Algemeen leeft de gedachte dat het onwenselijk is dat kinderen door financiële belemmeringen worden geremd om aan kunstbeoefening te doen. Niettemin geldt ook voor hen het zojuist beschreven patroon, sterker nog, de verschillen zijn dan eerder groter dan kleiner (tabel 12.2). Zeker bij jonge kinderen kan het eigen opleidingsniveau nog geen rol spelen. Wel is de trend in de loop der jaren dat de verschillen naar inkomen wat kleiner zijn geworden.

Tabel 12.2

Kunstbeoefening in de vrije tijd^a naar gezinsinkomen in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 tot 19 jaar, 1995-2007 (in procenten deelnemers)

	1995	1999	2003	2007
kunstbeoefening				
laagste tertiel	48	60	53	57
middelste tertiel	57	61	56	58
hoogste tertiel	67	66	64	63
significantie ^b	sign.	sign.	sign.	n.s.
lesdeelname				
laagste tertiel	18	24	22	25
middelste tertiel	26	27	23	28
hoogste tertiel	38	35	36	35
significantie ^b	sign.	sign.	sign.	sign.
lidmaatschap				
laagste tertiel	10	14	13	16
middelste tertiel	15	17	15	16
hoogste tertiel	23	21	23	23
significantie ^b	sign.	sign.	sign.	sign.

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen.

b Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO '95-'07)

Verschillen in (gezins)inkomen houden naar discipline gespecificeerd met name verband met muziek en nieuwe media (tabel 12.3). Onder jongeren bestaat dit verband overigens alleen met betrekking tot muziek. In het type organisatie dat men voor de kunstbeoefening verkiest, is bij inkomen geen duidelijke voorkeur naar verenigingen of informele te zien.

Tabel 12.3

Enkele aspecten van kunstbeoefening in de vrije tijd naar gezinsinkomen in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007 (in procenten van de bevolking en euro's)

	laagste tertiel	middelste tertiel	hoogste tertiel	significantie ^a
muziek	19	19	24	sign.
beeldende kunst	21	24	24	n.s.
theater	4	4	4	n.s.
nieuwe media	13	14	16	sign.
lid				
vereniging	6	4	5	n.s.
informeel	5	5	7	n.s.
les				
centrum voor de kunsten / muziekschool	3	3	2	n.s.
particulier	5	5	7	n.s.
uitgaven voor kunstbeoefening door kunstbeoefenaars	242	277	302	sign.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO'07)

In draagkrachtige gezinnen geven kunstbeoefenaars meer geld uit aan hun kunstzinnige hobby dan in minder draagkrachtige gezinnen. In het welvarendste tertiel geven kunstbeoefenaars daarvoor een kwart meer uit dan in het minst welvarende tertiel, waarmee dat verschil toch eerder als gradueel dan als fundamenteel is aan te merken.

Hoe rijk?

Er bestaan verschillen in het beoefenen van een kunstdiscipline naar gezinsinkomen: hoe welvarender, hoe groter het aandeel kunstbeoefenaars. Die verschillen blijken echter bij nadere beschouwing op het achterliggende verschil in opleiding te berusten. Hoe rijk iemand is, hangt dus alleen oppervlakkig gezien met kunstbeoefening samen. Zelfs dan zijn die verschillen overigens bescheiden. En zodra ook opleiding in het plaatje wordt betrokken, doen verschillen naar inkomen er niet of nauwelijks meer toe.

13 Welke achtergrond? De sociale antecedenten van kunstbeoefenaars

Zonder dat mensen daarmee kuddedieren zijn, hun voorkeuren en handelingen staan in de regel niet geheel los van hetgeen in hun sociale omgeving gangbaar is of voor wenselijk wordt gehouden (Duyvendak en Hurenkamp 2004). In hoeverre geldt dat ook voor kunstbeoefening als vrijetijdsbesteding? Hierbij gaat de aandacht uit naar twee aspecten van de sociale omgeving: het ouderlijke huis ten tijde van de jeugdjaren en de huidige kring van intimi ('relevante derden').

Om het eerste aspect in beeld te krijgen is aan respondenten gevraagd of hun ouders in de tijd dat men opgroeide aan kunstbeoefening deden. Ook de bredere culturele interesse is in het beeld betrokken door naar cultuurbezoek van de ouders te vragen. Opmerkelijk is dat niet minder dan driekwart van de bevolking rapporteert dat hun ouders (toen men zelf 10 tot 15 jaar was) niet aan kunstbeoefening deden (tabel 13.1). Het kan inderdaad zijn dat men vroeger minder aan kunstbeoefening deed, het kan ook zijn dat de herinnering in gebreke blijft. De helft van de bevolking rapporteert dat de ouders in de jeugd nooit naar culturele evenementen gingen.

Tabel 13.1

Cultuurbezoek en kunstbeoefening in het ouderlijk huis tijdens de jeugdjaren (10 tot 15 jaar), bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten van de bevolking)

	vader	moeder	minstens één ouder
kunstbeoefening (tekenen, schilderen, beeldhouwen, toneelspelen, musiceren of zingen)			
nooit	81	79	73
soms	10	13	21
vaak	9	8	6
cultuurbezoek (musea, voorstellingen, concerten)			
nooit	55	51	50
soms	39	42	43
vaak	6	7	7

Bron: SCP (AVO'07a)

Belangrijker dan de schatting van de vroegere kunstbeoefening en cultuurdeelname door de ouders, is het antwoord op de vraag of er een relatie bestaat tussen (herinnerde) ouderlijke kunstbeoefening destijds en de eigen kunstbeoefening nu. Dat is inderdaad in enige mate het geval: kunstbeoefenaars rapporteren iets vaker dat hun ouders aan kunstbeoefening deden en culturele instellingen bezochten (tabel 13.2).

Tabel 13.2

Eigen kunstbeoefening nu en kunstbeoefening destijds in het ouderlijk huis, bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten van de bevolking)

	kunstbeoefening ouders		cultuurbezoek ouders	
	kunst-beoefenaars	niet-kunst-beoefenaars	kunst-beoefenaars	niet-kunst-beoefenaars
vader				
nooit	42	58	46	61
soms	48	38	45	35
vaak	11	4	9	3
moeder				
nooit	71	86	74	87
soms	17	10	13	7
vaak	12	5	13	5
minstens één ouder				
nooit	63	81	40	57
soms	28	15	49	39
vaak	10	3	11	4

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek '09)

Er is dus enig verband tussen kunstbeoefening en de directe huiselijke omgeving in het verleden thuis. Is er ook een verband met de huidige sociale omgeving? Om daar zicht op te krijgen is respondenten in het AVO-vervolgonderzoek gevraagd om de drie meest naaste sociale contacten buiten het eigen huishouden in gedachten te nemen. Vervolgens werd hen gevraagd van elk van die personen aan te geven of zij aan podiumkunst (muziek en theater) of aan beeldende kunst doen of gedaan hebben (het voerde te ver naar meer disciplines te vragen). Velen (ruim 63%) verkeren in een sociaal netwerk waarin mensen aan podium- en/of beeldende kunst doen en/of gedaan hebben (tabel 13.3). Daarbij gaat het vaker om podiumkunst (56%) dan om beeldende kunst (31%). Overigens kwam lang niet iedere respondent tot drie naaste sociale contacten. Hier is het aantal contacten dat aan kunstbeoefening doet of deed geteld, waarbij geen onderscheid is gemaakt naar het aantal personen dat men noemde.

Tabel 13.3

Kunstbeoefening (nu en vroeger) in het huidige sociale netwerk (buiten het eigen huishouden), bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten van de bevolking)

	niemand	1 persoon	2 personen	3 personen	≥ 1 personen
podiumkunst	44	30	18	8	56
waarvan nu	62	26	9	3	38
waarvan vroeger	71	23	6	1	29
beeldende kunst	69	23	7	2	31
waarvan nu	78	17	4	1	22
waarvan vroeger	88	10	1	0	12
podiumkunst en/of beeldende kunst	37	29	22	12	63
waarvan nu	53	28	14	5	47
waarvan vroeger	65	26	8	1	35

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Beoefenaars van podiumkunst, beeldende kunst en creatief schrijven tellen (statistisch significant) meer kunstbeoefenaars in hun directe sociale omgeving dan niet-beoefenaars. Alleen bij foto en film doet dit verschil zich niet voor (tabel 13.4). Uiteraard valt aan dit verband geen causale richting te ontleen: het is niet duidelijk of men een grotere kans loopt om aan kunstbeoefening te doen naarmate men meer kunstbeoefenaars onder de directe kennissen telt dan wel of men een grotere kans loopt om kunstbeoefenaars te kennen als men zelf aan kunstbeoefening doet.

Het verband tussen de eigen kunstbeoefening en kunstbeoefening in de directe sociale omgeving strekt zich overigens ook uit tot lesdeelname en lidmaatschap. Mensen die les hebben of omwille van hun kunstbeoefening ergens lid van zijn, tellen meer kunstbeoefenaars onder hun drie meest naaste sociale contacten.

Tabel 13.4

Eigen kunstbeoefening en aantal kunstbeoefenaars in het huidige sociale netwerk (buiten het eigen huishouden), bevolking van 16 jaar en ouder (in procenten van de bevolking)

	niemand	1 persoon	2 personen	3 personen	≥ 1 personen
wel podiumkunst	22	27	24	28	78
niet podiumkunst	41	30	22	8	59
wel beeldende kunst	22	22	30	27	78
niet beeldende kunst	39	30	21	10	61
wel foto/film	34	30	23	13	66
niet foto/film	38	29	22	11	72
wel creatief schrijven	27	22	26	26	73
niet creatief schrijven	37	30	22	11	63
wel les	25	30	23	22	75
geen les	30	28	25	17	70
wel lid	22	27	23	29	78
geen lid	32	30	25	14	68

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Welke achtergrond?

Zowel degenen wiens ouders destijds, toen men zelf jong was, aan kunstbeoefening deden als degenen wiens huidige directe sociale omgeving mensen telt die aan kunstbeoefening doen, hebben vaker zelf een kunstzinnige hobby dan degenen in wiens ouderlijk huis of huidige sociale netwerk niet aan kunstbeoefening werd of wordt gedaan. In het geval van het ouderlijk huis ligt een causaal verband in de rede. Dat ouders het gedrag van hun kinderen beïnvloeden ligt althans meer voor de hand dan het omgekeerde. Overigens is er beslist geen sprake van een een-op-een relatie. Bij de constatering dat wie aan kunstbeoefening doet vaak ook kennissen heeft die dat doen, is een causaal verband minder vanzelfsprekend. Niet minder plausibel zijn de interpretaties dat men kennissen op kunstbeoefening selecteert, via kunstbeoefening heeft leren kennen of rekruteert uit hetzelfde milieu waarin men nu eenmaal meer aan kunstbeoefening doet.

14 Cultuurminnaars of cultuurmijders? Kunstbeoefenaars en hun cultuurbezoek

Zelf een kunstdiscipline beoefenen doet een zekere culturele interesse vermoeden. Het lijkt voor de hand te liggen, dat wie zelf een muziekinstrument bespeelt of zingt, een muzikale interesse heeft die ook tot uiting komt in het bezoeken van concerten, dat wie zelf een beeldend genre beoefent, ook tentoonstellingen met kunstvoorwerpen bezoekt, enzovoort. Is het inderdaad zo dat beoefenaars van een kunstdiscipline meer dan anderen geïnteresseerd zijn in culturele uitingen van die discipline? Of gaat de beoefening van ongeacht welke discipline samen met een grotere interesse in concerten, voorstellingen en tentoonstellingen in het algemeen en is enigerlei kunstbeoefening een teken van algemene culturele interesse?

Helaas zijn er geen exacte gegevens over wie wanneer in de levensloop welke interesses ontwikkelt. Daardoor is het moeilijk een uitspraak te doen over de vraag wat er eerder was: de kunstbeoefening of de culturele interesse. Een ondubbelzinnig oorzakelijk causaal verband ligt wellicht ook weinig voor de hand. De één zal via het bespelen van een muziekinstrument in het bijwonen van concerten geïnteresseerd raken, de ander zal na enkele concerten zelf een instrument willen (leren) spelen. En vervolgens kunnen beide vormen van interesse in muziek elkaar positief blijven beïnvloeden, waarmee de kip-ei-kwestie al helemaal lastig te ontrafelen is. Hier volgt slechts een beeld van de mate waarin actieve en receptieve interesse samenvallen, geen poging om een uitspraak te doen over oorzaak en gevolg.

Ja, wie zelf een kunstzinnige hobby beoefent, bezoekt vaker voorstellingen en tentoonstellingen van werk van anderen (tabel 14.1). Dat patroon geldt door de jaren heen, en is ook al eerder blootgelegd (Van Beek en Knulst 1991; De Haan en Knulst 1998). In 2007 bedroeg het aandeel mensen dat een voorstelling en/of tentoonstelling bezocht onder kunstbeoefenaars 68% en onder niet-kunstbeoefenaars 45%. Bezoek omvat hier klassieke en populaire muziek alsook kunstmusea en galleries.

Dat patroon geldt bovendien voor diverse vormen van kunstbezoek. Kunstbeoefenaars gaan in grotere getale naar voorstellingen of tentoonstellingen dan niet-kunstbeoefenaars, of het nu podiumkunst of beeldende kunst betreft, en of het nu om gecanoniseerde (toneel en klassieke muziek) of om populaire (pop, cabaret en musical) podiumkunst gaat. Het bereik van beeldende kunst en gecanoniseerde podiumkunst, waar het publieksbereik geringer is dan bij populaire podiumkunst, ligt onder degenen met een kunstzinnige hobby tweemaal zo hoog als onder degenen die niet zelf in hun vrije tijd aan kunstbeoefening doen.

Tabel 14.1

Bezoek aan beeldende en podiumkunst naar kunstbeoefening, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995-2007

	1995	1999	2003	2007
bezoek aan beeldende podiumkunst				
kunstbeoefenaars	64	59	65	68
niet-beoefenaars	41	41	43	45
bezoek aan podiumkunst				
kunstbeoefenaars	54	53	57	60
niet-beoefenaars	35	37	37	39
bezoek aan gecanoniseerde podiumkunst				
kunstbeoefenaars	36	33	33	34
niet-beoefenaars	19	19	17	17
bezoek aan populaire podiumkunst				
kunstbeoefenaars	38	39	44	47
niet-beoefenaars	26	28	30	33
bezoek aan beeldende kunst				
kunstbeoefenaars	38	24	36	38
niet-beoefenaars	18	13	17	18

Bron: SCP (AVO'07a)

Daarbij is uiteraard ook een nader onderscheid mogelijk naar de kunstdiscipline die men beoefent (tabel 14.2). Dan blijkt dat het bezoek en de beoefening niet alleen binnen een bepaalde discipline met elkaar samenhangen, maar dat beoefening van de ene discipline ook samengaat met meer bezoek aan uitingen van een andere discipline. Onder degenen die musiceren ligt niet alleen het aandeel concertbezoekers hoger dan onder degenen die niet musiceren, maar ook het aandeel bezoekers aan toneel, cabaret, beeldende kunst en film. Voor beoefenaars van beeldende kunst geldt hetzelfde. Vanwege het geringere aantal respondenten dat de andere disciplines beoefent zijn gelijkluidende verschillen veelal niet statistisch significant (niet in de tabel).

Tabel 14.2

Combinaties van actieve en receptieve cultuurdeelname, bevolking van 6 jaar en ouder, 2007

	klassieke muziek	pop- muziek en musical	toneel, ballet	cabaret	kunst- museum of galerie	film	literaire avond
doet aan kunst- beoefening	20	41	22	17	38	65	8
doet niet aan kunst- beoefening	9	28	11	13	18	47	4
doet aan zang/muziek	24	44	25	17	39	66	(7)
doet niet aan zang/ muziek	11	31	14	14	24	52	(5)
doet aan beeldende kunst	18	40	23	18	42	67	(9)
doet niet aan beeldende kunst	12	31	14	13	22	51	(5)

() = verschil is niet statistisch significant (mede door kleine aantallen bezoekers aan literaire avonden)

Bron: SCP (AVO'07a)

Het verband tussen het beoefenen van een specifieke discipline (muziek of beeldende kunst) en het bezoek aan culturele evenementen geldt op hoofdlijnen ook binnen groepen mensen met hetzelfde opleidingsniveau. Dat bredere verband wordt dus niet door verschillen in opleiding 'weggepoetst'.

Cultuurminnaars?

Zelf een kunstdiscipline beoefenen, betekent dat er een grotere kans is dat men ook culturele evenementen als voorstellingen en tentoonstellingen bezoekt, en omgekeerd. Bij gebrek aan informatie over de culturele biografie is onbekend of beoefening aan bezoek vooraf ging en of er sprake is van een oorzakelijk verband. Het is niet alleen zo dat meer muzikanten concerten bezoeken dan niet-muzikanten, maar eveneens dat meer muzikanten tentoonstellingen bezoeken. Eveneens bezoeken meer beoefenaars van beeldende kunst voorstellingen. Kunstbeoefenaars hebben vaker een bredere culturele interesse en scharen zich daarmee vaker tot de rangen der cultuurminnaars in brede zin dan mensen die niet aan kunstbeoefening doen.

15 Waartoe? De consequenties van kunstbeoefening

Kunstbeoefening is zonder enige twijfel van betekenis voor degenen die daar in hun vrije tijd mee bezig zijn, anders zou men de vrije tijd wel anders besteden. Los van het genoegen en de trots die de beoefenaar zelf ervaart, wordt kunstbeoefening in staat geacht indirect tevens andere effecten te genereren. Recent maakte in politiek en beleid de gedachte opgang dat kunstbeoefening niet alleen aan de kwaliteit van het persoonlijke leven bijdraagt, maar ook aan de kwaliteit van het sociale of maatschappelijke leven. Volgens het coalitieakkoord van het kabinet-Balkenende IV draagt cultureel actief zijn bij aan sociale samenhang en is een rijk cultureel leven essentieel bij het creëren van trots en gemeenschapsgevoel in de (multi-etnische) samenleving (www.kabinet-formatie20062007.nl). Een en ander is verder uitgewerkt in de cultuurnota *Kunst van leven. Hoofdpijnen cultuurbeleid* (OCW 2007). Naar men veronderstelt heeft de muze, behalve esthetische genoegens nog veel meer moois te bieden. Hier komt aan de orde of en in hoeverre kunstbeoefening samenhangt met geluk, vertrouwen in andere mensen, binding met Nederland en interetnische vrijetijdscontacten.

Hoewel niet geheel los van beïnvloeding door hun sociale omgeving, kiezen mensen hun vrijetijdsbesteding toch vooral uit vrije wil. Daarom ligt het in de rede te denken dat ze daar geluk aan ontleen, of het nu sporten, lezen, televisiekijken of kunstbeoefening betreft. Wanneer iedereen door de vrijetijdsbesteding van eigen keuze gelukkig wordt, ligt het niet voor de hand te veronderstellen dat er een verschil in het ervaren geluksniveau bestaat naar gelang mensen al dan niet aan kunstbeoefening doen. De één ervaart geluk dankzij schilderen of toneelspelen, de ander dankzij lezen of sporten. Zo lang men de verveling maar vóór blijft, is kunstbeoefening inwisselbaar tegen willekeurig welke andere vorm van vrijetijdsbesteding.

Wie enthousiasme voor en gelukservaringen door kunstbeoefening ervaart, kan zich evenwel moeilijk voorstellen dat anderen aan willekeurig welke andere vrijetijdsbesteding dezelfde mate van geluk ontleen. Dit ongeloof vindt enige voeding in theorieën over 'vital experiences', 'flow' en 'expressive life'. Zo zou niet elke willekeurige vrijetijdsbesteding in gelijke mate helpen de verveling voor te blijven. Vooral *vital experiences* als 'playing tennis, singing in a choir, painting a picture, watching football, writing a book or making love' zouden dat doen (Layard 2005: 74). Bij drie van de zes in het citaat genoemde *vital experiences* gaat het om vormen van kunstbeoefening: zingen, schilderen en schrijven. Deels langs dezelfde lijnen staan in het denken over *flow* vooral de meer actieve vormen van vrijetijdsbesteding centraal. 'Flow tends to occur when a person's skills are fully involved in overcoming a challenge that is just about manageable' (Csikszentmihalyi 1997: 30). Kunstbeoefening geldt als een van de activiteiten waarin men zodanig 'kan opgaan' dat men op het moment zelf een gevoel van *flow* ervaart en dat men er achteraf voldaan op terugkijkt. In dezelfde geest is een expressief leven gekenschetst als 'rich and empowered, [...] of high quality and capable of happiness' (Ivey 2009: 27). Bij deze auteurs geldt kunstbeoefening niet uitsluitend, maar wel bij uitstek, als een vorm van vrijetijdsbesteding waaraan mensen geluk ontleen.

Geven de beschikbare gegevens voeding aan de gedachte dat kunstbeoefening tot meer geluksgevoel leidt? Dat is hier onderzocht door na te gaan of wie aan kunstbeoefening doet een hogere mate van geluk rapporteert dan wie dat niet doet. Tabel 15.1 geeft behalve het geluksgevoel van de hele Nederlandse bevolking het geluksniveau van kunstbeoefenaars in totaal en per discipline.

De gedachte dat kunstbeoefenaars gelukkiger zijn dan niet-kunstbeoefenaars vindt hier geen enkele empirische ondersteuning. Noch geaggregeerd over alle disciplines noch per discipline blijkt dit verband te bestaan. De verschillen zijn klein en niet statistisch significant. Slechts in het geval van theater lijkt het theoretisch mogelijk dat een hoger geluksniveau onder beoefenaars niet statistisch significant is door het geringe aantal beoefenaars in de onderzoekspopulatie. Het enige wel statistisch significante verband wijst zelfs in tegengestelde richting: wie aan beeldende kunst doet rapporteert een lager geluksgevoel dan wie dat niet doet.

Tabel 15.1

Kunstbeoefening en geluk, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	erg gelukkig	gelukkig	niet (zo) gelukkig	significantie ^a
allen	31	62	7	
wel kunstbeoefening	31	63	7	n.s.
beoefent muziek/zang	28	62	10	n.s.
beoefent theater	48	44	8	n.s.
beoefent dans	37	60	3	n.s.
beoefent beeldende kunst	21	71	8	sign.
beoefent mediakunst	30	62	7	n.s.
beoefent creatief schrijven	28	65	7	n.s.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Een verbijzondering van de algemene gedachte dat kunstbeoefening gelukkiger maakt, is dat vooral de gezamenlijke kunstbeoefening, de combinatie van de esthetische ervaring en het wij-gevoel, mensen gelukkiger maakt. Daarom is bekeken of mensen die voor hun kunstbeoefening ergens bij horen (vereniging, koor, band, informele groep) gelukkiger zijn dan mensen die voor hun kunstbeoefening niet ergens bij horen (tabel 15.2). Opnieuw is dat niet het geval, al kan het ontbreken van statistische significantie bij de samenvoeging van dans en theater aan het geringe aantal waarnemingen te wijten zijn.

Tabel 15.2

Lidmaatschap voor kunstbeoefening en geluk, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	erg gelukkig	gelukkig	niet (zo) gelukkig	significantie ^a
allen ^b	31	62	7	
lid voor kunstbeoefening	30	63	7	n.s.
lid voor muziek/zang	28	65	8	n.s.
lid voor dans/theater	44	48	8	n.s.
lid voor beeldende kunst	31	69	0	n.s.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

b Het aantal mensen in de steekproef dat ergens lid van is om aan theater, mediakunst en creatief schrijven te doen, is te klein om apart te analyseren. Hier is theater bij dans opgeteld en zijn mediakunst en schrijven niet apart geanalyseerd.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

De uitkomsten nopen in tweeërlei opzicht tot bescheidenheid. Hoewel kunstbeoefening tot het type vrijetijdsbesteding behoort dat binnen het denken over *vital experiences* en *flow* valt, bieden deze uitkomsten geen enkel aanknopingspunt ter ondersteuning van de gedachte dat wie aan kunstbeoefening doet gelukkiger is dan wie daar niet aan doet. Dat wil niet zeggen dat kunstbeoefening niet gelukkig maakt, maar het onderscheidt zich daarin niet van het geluksgevoel dat niet-kunstbeoefenaars aan andersoortige vrijetijdsactiviteiten ontleen. Geluk is hier gemeten als antwoord op de algemene vraag 'Hoe gelukkig bent u?', niet als geluksbeleving ten tijde van een concrete vrijetijdsactiviteit. Bij gebrek aan zo'n specifieke meting gelden deze uitkomsten dan ook niet als weerlegging van de gedachte dat kunstbeoefening een *flow* teweeg kan brengen. Maar mocht kunstbeoefening tot een dergelijke *flow* aanleiding geven, resulteert die *flow* kennelijk niet in een groter algemeen geluksgevoel (Van den Broek 2007).

Volgens de beleidstheorie zoals ontvouwd in het coalitieakkoord van het kabinet Balkenende IV zou cultuurdeelname, kunstbeoefening inclusief, tot meer maatschappelijke binding leiden. Wat daaronder precies is verstaan, is niet nader toegelicht. Wel staan betreffende passages in het teken van gemeenschapsgevoel, binding aan de samenleving en integratie van etnische groepen. Om dat te kunnen onderzoeken zijn deze aspecten hier vertaald in vertrouwen in andere mensen, zich thuis voelen in Nederland respectievelijk vrijetijdscontacten met mensen uit andere etnische groepen.

Hebben kunstbeoefenaars meer vertrouwen in andere mensen dan niet-kunstbeoefenaars? Hoewel het verschil niet bijzonder groot is, blijkt dat inderdaad het geval: 71% van de kunstbeoefenaars vindt de meeste mensen wel te vertrouwen, tegen een gemiddelde van 67% onder alle Nederlanders (tabel 15.3). De grotere mate van vertrouwen geldt het meest bij degenen die aan theater doen, maar geldt ook voor beoefenaars muziek/zang en mediakunst.

Tabel 15.3

Kunstbeoefening en vertrouwen in andere mensen, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009
(in procenten)

	meeste mensen zijn wel te vertrouwen	je kan niet voorzichtig genoeg zijn	significantie ^a
allen	67	33	
wel kunstbeoefening	71	29	sign.
beoefent muziek/zang	75	25	sign.
beoefent theater	90	10	sign.
beoefent dans	67	33	n.s.
beoefent beeldende kunst	69	31	n.s.
beoefent mediakunst	72	28	sign.
beoefent creatief schrijven	71	29	n.s.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Sinds de klassiek geworden sociologische studie van graaf De Tocqueville naar het functioneren van de democratie in de Verenigde Staten van Amerika aan het eind van de negentiende eeuw (Wuthnow 1994; Putnam 2000) leeft de gedachte dat met andere mensen leren omgaan, de eerste stap is richting andere mensen leren vertrouwen. Er bestaat echter geen (statistisch significant) verband tussen lidmaatschap voor kunstbeoefening en vertrouwen in andere mensen (tabel 15.4). De cijfers wijzen enigszins in die richting, maar de aantallen observaties zijn te gering om daar met voldoende zekerheid (95% betrouwbaarheid) conclusies over het bestaan van dat verband in de Nederlandse bevolking aan te kunnen ontleen.

Men dient men bij de vaststelling dat er enige samenhang tussen kunstbeoefening en vertrouwen in andere mensen bestaat, te waken voor de conclusie dat kunstbeoefening dus tot meer vertrouwen leidt. Noch de stand van zaken van de theorievorming noch de aard van de beschikbare gegevens staat die conclusie toe (McCarthy et al. 2004). Het kan ook zijn dat wie meer vertrouwen in andere mensen heeft gemakkelijker tot (gezamenlijke) kunstbeoefening besluit of dat zowel de kunstbeoefening als het vertrouwen door een derde factor zijn bevorderd, zoals welvaart of scholingsniveau. In dat geval is de samenhang een schijnsamenhang die door die derde factor is veroorzaakt. Veelal, en ook hier, geldt dat de beschikbare gegevens eigenlijk alleen maar toestaan vast te stellen of er op enig moment al dan niet sprake is van een samenhang tussen kunstbeoefening en de veronderstelde effecten daarvan, zonder dat het mogelijk is vast te stellen dat die 'effecten' ook daadwerkelijk door kunstbeoefening veroorzaakt zijn. Voorts zijn, zo ook hier, de meting van kunstbeoefening en van het veronderstelde effect erg globaal. Idealiter zou met meer precisie beredeneerd en vastgesteld zijn onder welke condities welke vormen van kunstbeoefening voor welke mensen op

welke termijn welk effect hebben. De geringe samenhang tussen kunstbeoefening en vertrouwen in andere mensen is derhalve niet zonder meer een aanwijzing dat kunstbeoefening meer vertrouwen in andere mensen genereert.

Tabel 15.4

Lidmaatschap kunstbeoefening en vertrouwen in andere mensen, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	meeste mensen zijn wel te vertrouwen	je kan niet voorzichtig genoeg zijn	significantie ^a
allen ^b	67	33	
lid voor kunstbeoefening	72	28	n.s.
lid voor muziek/zang	74	26	n.s.
lid voor dans/theater	78	22	n.s.
lid voor beeldende kunst	79	21	n.s.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

b Het aantal mensen in de steekproef dat ergens lid van is om aan theater, mediakunst en creatief schrijven te doen, is te klein om apart te analyseren. Hier is theater bij dans opgeteld en zijn mediakunst en schrijven niet apart geanalyseerd.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Kunstbeoefening blijkt in het geheel niet (statistisch significant) samen te hangen met zich thuis voelen in Nederland (tabel 15.5). Los van die significantie lijkt er alleen bij theaterbeoefening enige aanwijzing in die richting, die door het geringe aantal waarnemingen echter wel onzeker is. De mate waarin men zich thuis voelt in Nederland staat daarmee los van het al dan niet beoefenen van enigerlei kunstdiscipline.

Hetzelfde geldt voor het al dan niet ergens lid van zijn om aan kunstbeoefening te doen (tabel 15.6). Opnieuw suggereren de gegevens enige samenhang, maar op basis van het geringe aantal waarnemingen kan niet op statistisch verantwoorde manier tot een voor de gehele bevolking geldende samenhang geconcludeerd worden. Alleen bij beoefenaars van beeldende kunst die daarom ergens lid van zijn kan dat wel: zij voelen zich vaker helemaal thuis in Nederland dan degenen die niet in georganiseerd verband beeldende kunst beoefenen.

Tabel 15.5

Kunstbeoefening en zich thuis voelen in Nederland, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	voelt zich helemaal thuis in Nederland	voelt zich thuis in Nederland	voelt zich (helemaal) niet thuis in Nederland	significantie ^a
allen	53	41	7	
wel kunstbeoefening	53	40	7	n.s.
beoefent muziek/zang	50	43	6	n.s.
beoefent theater	63	29	8	n.s.
beoefent dans	51	46	3	n.s.
beoefent beeldende kunst	54	41	5	n.s.
beoefent mediakunst	52	40	9	n.s.
beoefent creatief schrijven	52	37	11	n.s.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Tabel 15.6

Lidmaatschap kunstbeoefening en zich thuis voelen in Nederland, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	voelt zich helemaal thuis in Nederland	voelt zich thuis in Nederland	voelt zich (helemaal) niet thuis in Nederland	significantie ^a
allen ^b	53	41	7	
lid voor kunstbeoefening	60	36	4	n.s.
lid voor muziek/zang	58	39	3	n.s.
lid voor dans/theater	63	30	7	n.s.
lid voor beeldende kunst	72	27	1	sign.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

b Het aantal mensen in de steekproef dat ergens lid van is om aan theater, mediakunst en creatief schrijven te doen, is te klein om apart te analyseren. Hier is theater bij dans opgeteld en zijn mediakunst en schrijven niet apart geanalyseerd.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Wie aan kunstbeoefening doet, heeft in de vrije tijd vaker contact met mensen uit andere etnische groepen (tabel 15.7). Ook per afzonderlijke discipline wijzen de cijfers in die richting, al zijn ze voor beoefenaars van podiumkunsten niet statistisch significant. Dat is wel het geval voor wie aan beeldende kunst, mediakunst en creatief schrijven doet.

De verschillen zijn overigens niet groot en ook hier geldt het voorbehoud ten aanzien van causaliteit. Alvorens te concluderen dat kunstbeoefening tot meer interetnische contacten aanleiding geeft, dient men zich er rekenschap van te geven dat kunstbeoefening en interetnische contacten wellicht beide met een hoger opleidingsniveau samenhangen en dat beide uit eenzelfde achterliggende *open-minded* levenshouding voortvloeien.

Tabel 15.7

Kunstbeoefening en vrijetijdscontacten met mensen uit andere etnische groepen, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	zelden of nooit	enkele keren per maand	eens of vaker per week	significantie ^a
allen	44	22	34	
wel kunstbeoefening	38	24	38	sign.
beoefent muziek/zang	38	24	38	n.s.
beoefent theater	28	31	40	n.s.
beoefent dans	30	20	50	n.s.
beoefent beeldende kunst	36	19	45	sign.
beoefent mediakunst	38	28	33	sign.
beoefent creatief schrijven	24	32	44	sign.

a Geen significant verschil tussen beoefenaars en niet-beoefenaars (n.s.) als $p \geq 0,05$.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Voor kunstbeoefening ergens lid van zijn houdt geen verband met het onderhouden van interetnische vrijetijdscontacten (tabel 15.8). Een deel van de cijfers wijst daar overigens wel op, maar de verschillen zijn door de kleine aantallen niet statistisch significant.

Tabel 15.8

Lidmaatschap kunstbeoefening en vrijetijdscontacten met mensen uit andere etnische groepen, bevolking van 16 jaar en ouder, 2009 (in procenten)

	zelden of nooit	enkele keren per maand	eens of vaker per week	significantie ^a
allen ^b	44	22	34	
lid voor kunstbeoefening	44	21	35	n.s.
lid voor muziek/zang	44	21	35	n.s.
lid voor dans/theater	32	30	39	n.s.
lid voor beeldende kunst	30	18	51	n.s.

a Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

b Het aantal mensen in de steekproef dat ergens lid van is om aan theater, mediakunst en creatief schrijven te doen, is te klein om apart te analyseren. Hier is theater bij dans opgeteld en zijn mediakunst en schrijven niet apart geanalyseerd.

Bron: SCP (AVO-vervolgonderzoek'09)

Waartoe?

Aanhangers van de gedachte dat kunstbeoefening het bevorderen waard is vanwege onbedoelde maar positieve neveneffecten op persoonlijk en maatschappelijk vlak, zijn met bovenstaande uitkomsten analyses niet op hun wenken bediend. Er is slechts op enkele onderdelen enige samenhang gevonden (Van den Broek 2007, 2009c) en dan niet eens altijd in de verwachte richting. Bij die zwakke verbanden past dan het voorbehoud, dat het niet mogelijk is om daaraan de uitspraak te verbinden dat kunstbeoefening bepaalde effecten tot gevolg had. Meer precisie in (beleids)theorie en onderzoek is geboden alvorens ondubbelzinnig van causaliteit te kunnen spreken.

16 Waarheen? Veranderende bevolkingssamenstelling en kunstbeoefening

Aan het slot van deze analyse van de actuele situatie en de recente trends in kunstbeoefening in de vrije tijd komt de vraag aan de orde wat uit heden en recent verleden valt te leren voor de nabije toekomst. Meer nog dan de actuele situatie zijn daarbij de recente trends van belang en meer nog dan die trends de drijvende krachten daarachter. Belangrijk is vooral te weten of de drijvende krachten die een trend veroorzaken nog een poosje intact blijven, aan kracht winnen of juist van minder belang worden. Ter vergelijking: wanneer een noordoostelijke wind in de winter al een poosje koude lucht aanvoert, is het voor een voorspelling van de kansen op een Elfstedentocht vooral belangrijk te weten of die noordoostelijke stroming nog een poosje aanhoudt of niet. Startpunt van deze blik vooruit zijn enkele kerngegevens over kunstbeoefening in de vrije tijd in de jaren 1995-2007 (eerder in dit rapport verspreid gepresenteerd en op een rijtje gezet in tabel 16.1).

Tabel 16.1

Trends in kunstbeoefening in de vrije tijd^a in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder (in procenten/aantallen), 1995-2007

	1995	1999	2003	2007
aandeel kunstbeoefenaars in bevolking	38,5	42,3	45,9	44,1
aantal disciplines per beoefenaar	1,5	1,7	1,4	1,4
aandeel lesnemers in bevolking	15	16	16	16
aandeel leden in bevolking	10	11	12	12
muziek	21	26	21	21
theater	5	8	5	4
beeldende kunst	23	26	25	23
nieuwe media	7	10	15	14

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen. Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

In een poging om op basis van deze gegevens iets te zeggen over het al dan niet voortduren van die trends (of die stabiliteit), is het zaak eerst krachten te benoemen die van belang zijn voor het al dan niet voortduren daarvan. Daarbij gaat het hier niet om wijzigingen in het beleid of in de economische situatie, maar uitsluitend om de sociaal-demografische determinanten van kunstbeoefening. De tegelijk verschenen *Toekomstbeschouwing kunstbeoefening* (Van den Broek 2010) heeft de doorwerking van sociaal-culturele ontwikkelingen tot onderwerp.

Welke veranderingen in de opbouw van de bevolking kunnen leiden tot welke veranderingen in de kunstbeoefening in de vrije tijd? Dat wordt hier bezien voor stijgend opleidingsniveau, vergrijzing en generatiewisseling, alsook voor veranderingen in de bevolking in termen van etnische samenstelling en van het aandeel werkende vrouwen. De logica achter de exercities is steeds dat, indien verschillende groepen in de samenleving in verschillende mate 'iets' doen, de mate waarin de bevolking dat 'iets' in de toekomst doet afhankelijk is van de toekomstige getalsmatige verhoudingen tussen die groepen. Stel dat het drinken van advocaat respectievelijk jonge jenever iets is voor dames respectievelijk heren 'van voor de oorlog', en stel dat jongere generaties die voorkeuren niet ontwikkelen naarmate ze zelf ouder worden, dan zal het drinken van advocaat en jonge jenever door de bevolking dalen naarmate de groepen die dat graag drinken in omvang afnemen. Die daling is dan niet veroorzaakt doordat iedereen dat een beetje minder gaat doen, maar door het uitsterven van de groepen die dat meer dan anderen doen. Zonder dat ook maar iemand haar of zijn gedrag verandert, zorgen andere getalsmatige verhoudingen binnen de bevolking dan toch voor een gemiddeld anders gedrag. In de praktijk ligt het allemaal niet zo zwart-wit en is uiteraard wel degelijk ook sprake van gedragsverandering. Toch biedt een decompositie van verandering in enerzijds een andere bevolkingssamenstelling en anderzijds ander gedrag binnen bevolkingsgroepen een aanknopingspunt voor het uiteenleggen van wat is gebeurd en voor wat kan gaan gebeuren.

Meer hoger opgeleiden

Vrij algemeen geldt dat mensen actiever zijn naarmate ze meer opleiding genoten hebben. Dit is ook bij kunstbeoefening in de vrije tijd het geval: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe groter het aandeel kunstbeoefenaars, het aantal disciplines per beoefenaar en de aandelen lesdeelname en lidmaatschap (tabel 16.2). Hoewel niet voor elk jaar in gelijke mate, geldt die observatie voor alle (meet)jaren. Dit rechtvaardigt de gedachte dat de verwachte gestage verdere stijging van het opleidingsniveau een impuls tot een grotere deelname aan kunstbeoefening betekent.

Een verdere stijging van het onderwijsniveau is uiteraard niet de enige kracht die er toe doet. Bovendien moet het gewicht ervan niet worden overschat. Gesteld dat er over tien jaar 10 procentpunt minder mensen met alleen basisonderwijs zijn en 10 procentpunt meer mensen met hbo of meer, en gesteld dat de aandelen beoefenaars per opleidingsniveau dan dezelfde zijn als in 2007, dan betekent dit (*ceteris paribus*) op de hele bevolking een toename van het aandeel kunstbeoefenaars met circa 2 procentpunt (+5,1-2,8≈2).

Tabel 16.2

Trends in kunstbeoefening in de vrije tijd^a naar opleidingsniveau in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 20 jaar en ouder, 1995-2007 (in procenten/aantallen)

	1995	1999	2003	2007
aandeel kunstbeoefenaars in bevolking				
basisonderwijs	22	25	29	28
vmbo (lbo/mavo)	29	32	35	33
havo, vwo, mbo	38	41	45	43
hbo, universiteit	50	48	57	51
aantal disciplines per beoefenaar				
basisonderwijs	1,2	1,6	1,2	1,3
vmbo (lbo/mavo)	1,3	1,5	1,3	1,2
havo, vwo, mbo	1,4	1,5	1,4	1,4
hbo, universiteit	1,5	1,6	1,5	1,5
aandeel lesnemers in bevolking				
basisonderwijs	8	7	7	7
vmbo (lbo/mavo)	10	9	10	9
havo, vwo, mbo	9	10	11	10
hbo, universiteit	12	11	14	12
aandeel leden in bevolking				
basisonderwijs	6	8	7	7
vmbo (lbo/mavo)	8	11	10	10
havo, vwo, mbo	14	12	13	12
hbo, universiteit	18	17	18	17

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen. Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Meer mensen met een niet-westerse culturele achtergrond

Onder mensen met een niet-westerse culturele achtergrond ligt het aandeel kunstbeoefenaars lager dan onder mensen met een westerse culturele achtergrond. Ook de percentages les en lidmaatschap liggen onder Turkse en Marokkaanse respectievelijk onder Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders lager dan onder allochtonen (tabel 16.3). Deze verschillen zijn hier nog afgezwakt: jongeren doen meer aan kunstbeoefening en de groepen met een niet-westerse achtergrond zijn jonger dan de groep allochtonen, dus het beeld is geflatteerd.

Tabel 16.3

Trends in kunstbeoefening in de vrije tijd^a naar etniciteit in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995-2007 (in procenten/aantallen)

	1995	1999	2003	2007
aandeel kunstbeoefenaars				
autochtoon	39	42	46	45
Turks, Marokkaans	30	29	33	28
Surinaams, Antilliaans	35	40	41	37
aantal disciplines per beoefenaar				
autochtoon	1,4	1,7	1,4	1,4
Turks, Marokkaans	1,6	2,2	1,2	1,2
Surinaams, Antilliaans	1,7	1,9	1,5	1,4
aandeel lesnemers				
autochtoon	11	12	13	13
Turks, Marokkaans	3	1	4	3
Surinaams, Antilliaans	5	5	10	5
aandeel leden				
autochtoon	15	16	16	17
Turks, Marokkaans	4	4	7	10
Surinaams, Antilliaans	9	12	13	9

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen. Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Bij ongewijzigd gedrag van mensen met een niet-westerse culturele achtergrond betekent hun voorziene groeiende aandeel in de bevolking (statline.cbs.nl) een negatieve impuls op de aandelen kunstbeoefenaars, lesnemers en leden. Vooral bij les en lidmaatschap legt dat gewicht in de schaal. Het effect op het bevolkingsgemiddelde zal niet heel groot zijn (zie rekenvoorbeeld bij onderwijs), maar zich wel doen voelen in de grote steden met hoge concentraties mensen met een niet-westerse culturele achtergrond.

Meer werkende vrouwen

In de afgelopen decennia hebben steeds meer vrouwen een betaalde werkring gevonden (Merens en Hermans 2009). In de nabije toekomst wordt een voortzetting van deze trend verwacht en met beleid ondersteund, met als dubbel oogmerk de emancipatie te bevorderen en de kosten van de vergrijzing op te vangen. Idealiter zijn meer mensen langer aan de slag. Dit zou effect op kunstbeoefening kunnen hebben als vrouwen met

betaald werk minder aan kunstbeoefening doen dan vrouwen zonder betaald werk, en/of als vrouwen dat minder doen naarmate ze meer uren werken.

Op basis van het beeld in de afgelopen jaren is het echter niet waarschijnlijk dat een verdere groei van de vrouwelijke arbeidsdeelname negatieve gevolgen voor de kunstbeoefening heeft. De mate van kunstbeoefening blijkt nagenoeg los te staan van het al dan niet hebben van een (voltijdse) betaalde werkring (tabel 16.4). Mogelijk is in deze cijfers een eventuele negatieve impuls van betaald werk gecompenseerd door een positieve impuls van het stijgende opleidingsniveau. Dat verandert weinig aan de conclusie dat hier per saldo geen bron van verandering lijkt te liggen. Wel is een deel van het positieve effect van een stijgend opleidingsniveau dan al 'begroot' om het effect van een grotere arbeidsinzet te compenseren.

Tabel 16.4

Trends in kunstbeoefening in de vrije tijd^a naar werkzaamheid onder vrouwen in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, vrouwen van 18 tot 65 jaar, 1995-2007 (in procenten/aantallen)

	1995	1999	2003	2007
aandeel kunstbeoefenaars				
vrouwen, niet werkend	42	45	51	46
vrouwen met deeltijdbaan (< 24 uur per week)	42	43	47	47
vrouwen met voltijdbaan	44	45	49	46
aantal disciplines per beoefenaar				
vrouwen, niet werkend	1,5	1,6	1,4	1,4
vrouwen met deeltijdbaan (< 24 uur per week)	1,4	1,5	1,4	1,4
vrouwen met voltijdbaan	1,4	1,6	1,4	1,4
aandeel lesnemers				
vrouwen, niet werkend	12	12	14	12
vrouwen met deeltijdbaan (< 24 uur per week)	12	12	15	13
vrouwen met voltijdbaan	11	11	12	11
aandeel leden				
vrouwen, niet werkend	18	18	18	16
vrouwen met deeltijdbaan (< 24 uur per week)	19	16	18	18
vrouwen met voltijdbaan	18	17	17	17

a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen. Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.

Bron: SCP (AVO '95-'07)

Meer ouderen en de wisseling der generaties

Ook geboortes hebben veranderingen in de bevolkingssamenstelling tot gevolg. Door wisselingen in het kindertal zijn niet alle geboortegaargen in gelijke mate in de bevolkingsopbouw vertegenwoordigd. Actueel is, of wordt in elk geval, de vergrijzing: het gecombineerde gevolg van de hoge geboortecijfers in de jaren na de Tweede Wereldoorlog en de lagere geboortecijfers in latere decennia. De naoorlogse geboortecohorten zijn groter dan andere en staan daarom als de geboortegolf te boek. Met het verstrijken van de jaren vergrijst die geboortegolf en nadert dus een grijze golf. Het gedrag van die nieuwe ouderen legt door de omvang van de groep extra gewicht in de schaal.

De vergrijzing heeft een ander karakter dan eerder besproken compositieveranderingen. Het gaat bij meer ouderen minder vanzelfsprekend om meer mensen die hetzelfde gedrag vertonen als de huidige ouderen. Dat te denken veronderstelt dat hun gedrag primair door hun leeftijd of levensfase bepaald wordt (het levensloopperspectief), terwijl er op voorhand minstens zo veel reden is om te denken dat ze met het klimmen der jaren vasthouden aan het gedragspatroon dat ze eerder in het leven ontwikkeld hebben (het socialisatieperspectief). Het gaat hier om de vraag of het gedrag van de komende grijze golf besloten ligt in de leeftijdsgroep waartoe ze gaan behoren of in de geboortegaargen waartoe ze al behoren.

Een analytische complicatie hierbij is dat dit niet eenvoudig is af te lezen uit een tabel naar leeftijd of geboortjaar. Bij elke interpretatie in termen van leeftijd rijst de vraag of dezelfde gegevens niet juist in termen van socialisatie c.q. geboortecohort geïnterpreteerd dienen te worden, en vice versa. Bij trendgegevens speelt daar nog het effect van veranderende omstandigheden per meetjaar doorheen. Dit vraagt om een multivariate analyse waarin die drie effecten tegelijk, en voor elkaar gecontroleerd, geschat worden. Het technische probleem dat leeftijd, cohort en periode theoretisch weliswaar drie variabelen zijn, maar dat er feitelijk maar twee onafhankelijke waarnemingen mogelijk zijn (wie uw leeftijd en uw geboortedatum kent, weet in welke kalenderjaar we ons bevinden), is hier opgelost door een inhoudelijke invulling aan de variabele leeftijd te geven in termen van levensfasen (zie tabel 16.5). Omdat het socialisatieperspectief berust op de gedachte dat eerdere indrukken in de formatieve jaren van invloed zijn op latere keuzes in het leven, is de analyse uitgevoerd op de bevolking van 18 jaar en ouder. Hieronder volgt eerst een interpretatie van de tabel, gevolgd door een bespreking van mogelijke consequenties voor de nabije toekomst.

Het beeld dat uit de analyses oprijst wisselt per aspect van kunstbeoefening. Deelname aan kunstbeoefening blijkt meer naar geboortecohorte dan naar levensfase gedifferentieerd te zijn. Inhoudelijk betekent dit dat de condities, kansen en invloeden eerder in het leven blijkbaar belangrijker zijn voor het al dan niet beoefenen van een kunstzinnige hobby dan de leeftijd of levensfase van het moment. Hierin onderscheiden de oudste cohorten zich van de latere. De verschillen tussen levensfasen zijn kleiner. Gedurende de (volwassen) levensloop daalt het aandeel kunstbeoefenaars zodra er kinderen zijn, om zich later in de levensloop weer te herstellen. De op de gehele bevolking van toepassing zijnde schommelingen tussen de jaren (periode-effecten), zijn van dezelfde orde van grootte. De reden voor deze schommelingen, gecontroleerd voor levensfase

en geboortecohort, is vooralsnog niet duidelijk. Wel leggen deze periode-effecten het meeste gewicht in de schaal, juist omdat ze voor de gehele bevolking gelden, en niet alleen maar voor delen van de bevolking van een bepaalde leeftijd of uit een bepaalde geboortecohort.

Tabel 16.5

Aspecten van kunstbeoefening in de vrije tijd^a naar jaar, levensfase en geboortecohort in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 18 jaar en ouder, 1995-2007 (in procenten/aantallen/odds ratio's)

	aandeel kunst-beoefenaars in bevolking (%)	disciplines per beoefenaar (aantallen)	aandeel lesnemers onder beoefenaars (odds ratio's ^c)	aandeel leden onder beoefenaars (odds ratio's ^c)
jaar (t.o.v. 1995)				
1999	3	0,2	n.s.	1,1
2003	8	n.s.	0,6	n.s.
2007	5	n.s.	0,7	n.s.
levensfase (t.o.v. 18-40 jaar, geen kinderen ^b)				
jongste kind ^b < 6 jaar	5	-0,1	n.s.	n.s.
jongste kind ^b > 7 jaar	6	-0,1	n.s.	n.s.
40-65 jaar, geen kinderen ^b	3	-0,1	1,3	1,3
≥ 65 jaar	n.s.	-0,1	1,4	n.s.
geboortecohort (t.o.v. voor 1920)				
1920-1929	9	n.s.	n.s.	n.s.
1930-1939	14	n.s.	1,5	n.s.
1940-1949	17	n.s.	n.s.	n.s.
1950-1959	19	n.s.	n.s.	0,6
1960-1969	19	n.s.	n.s.	0,5
1970-1979	19	0,2	n.s.	0,5
1980-1989	19	0,3	n.s.	0,6

Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

- a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen. Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.
- b Het gaat om thuiswonende kinderen.
- c Als de odds ratio 1 is, is er geen verschil tussen de twee vergeleken groepen. Als die kleiner is dan 1, is het aandeel in genoemde groep kleiner dan in de groep waarmee is vergeleken; hoe dichter bij 0, hoe groter het verschil. Als die groter is dan 1, is het omgekeerde het geval.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

Het aantal beoefende disciplines per beoefenaar hangt maar weinig met periode, leeftijd en cohort samen. Jongvolwassen kunstbeoefenaars zonder kinderen combineren gradueel meer disciplines dan mensen later in de levensloop. Leden van de twee jongste geboortecohorten combineren vaker disciplines dan leden van eerdere cohorten. Lesdeelname ligt onder volwassen beoefenaars wat hoger in de derde helft van het leven, zonder de zorg voor thuiswonende kinderen, alsook in een van de oudere cohorten. Daarvoor gecontroleerd blijkt de animo om les te nemen in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw lager te zijn dan in het laatste decennium van de twintigste eeuw. Weer anders is het beeld bij lidmaatschap. Hier is de moraal van het verhaal dat beoefenaars die na 1950 geboren werden, in veel mindere mate lid zijn van een vereniging dan beoefenaars die voor 1950 ter wereld kwamen. Dat verschil is aanzienlijk, een odds ratio van 0,5 betekent dat die kans half zo klein is als in het oudste cohort. Deze onmiskenbare trend onder beoefenaars komt (nog?) niet in trends onder de bevolking als geheel naar voren (zie tabel 16.1). De achtergrond hiervan is dat meer mensen aan kunstbeoefening zijn gaan doen, vooral in de jongere cohorten. Dit neutraliseert in het bevolkingsgemiddelde de onder kunstbeoefenaars zichtbare tendens om minder 'lid van een vereniging, club, gezelschap of organisatie' (zoals de omschrijving in de vraagstelling letterlijk luidt) te zijn.

Wat betekenen deze cijfers met het oog op de vergrijzing? Die vergrijzing lijkt een bescheiden positieve impuls op het aandeel kunstbeoefenaars in de bevolking te gaan hebben. Ervan uitgaand dat de 'babyboomers' het gedrag van voor hun 65ste verjaardag ook daarna vasthouden, vormen zij een grotere en wat actievere groep ouderen dan de huidige. In het geboortecohort 1920-1929 en in het daaraan voorafgaande geboortecohort ligt het aandeel kunstbeoefenaars immers lager dan in de naoorlogse geboortecohorten. Degenen die in de jaren dertig geboren zijn lijken al van de royalere naoorlogse mogelijkheden te hebben geprofiteerd, want binnen dat cohort ligt het aandeel beoefenaars dicht bij het 'naoorlogs' niveau. Tevens ligt de deelname in de laatste levensfase wat hoger dan in de voorafgaande levensfase, hetgeen het effect van de vergrijzing nog versterkt. De grote cohorten nieuwe ouderen kennen dus 'van oudsher' al een wat groter aandeel kunstbeoefenaars, die cohorten schuiven bovendien een levensfase binnen die door wat meer kunstbeoefening wordt gekenmerkt.

Dit bevestigt de eerdere bevinding dat het aandeel kunstbeoefenaars onder volwassenen gestaag toeneemt, het meest in de leeftijd van 50 tot 80 jaar (tabel 2.2). De deelname onder jongeren nam overigens niet af, zodat de hogere gemiddelde leeftijd alleen op een groeiende populariteit van kunstbeoefening onder ouderen berust, niet op een geringere populariteit onder jongeren. Hoewel nog altijd een activiteit die meer mensen op jongere dan op latere leeftijd beoefenen, laat men zich met het klimmen der jaren steeds minder onbetuigd (De Haan en Knulst 1998).

Bij de neiging onder kunstbeoefenaars om ergens lid van te zijn, versterken de twee aspecten van vergrijzing elkaar eveneens, ditmaal in de omgekeerde richting van minder lidmaatschap. In de laatste levensfase is men over het algemeen wat minder vaak ergens lid van dan in de voorgaande levensfase en in de cohorten van na 1950 kent men minder lidmaatschappen dan in de eerdere cohorten. Door de grotere aantallen beoefenaars zal

de lagere organisatiegraad van beoefenaars niet in een lagere organisatiegraad binnen die cohorten tot uiting komen.

Bij de andere twee aspecten legt de vergrijzing minder gewicht in de schaal. Bij het aantal beoefende disciplines zijn er geen verschillen tussen de betrokken cohorten en levensfasen. Bij lesdeelname zijn er ook geen verschillen tussen de twee laatste levensfasen. Wel legt het cohort uit de jaren dertig een wat hogere neiging tot lesdeelname aan de dag. Het wegvallen van dit cohort zal tot enige afname van lessen door ouderen leiden.

Een bijzonder geval van veranderende bevolkingssamenstelling is de cohortvervanging als gevolg van sterfte en geboorte. Steeds sterft een deel van de bevolking terwijl er tegelijk weer jonge aanwas is (al is de verhouding door wisselende geboorte- en sterftcijfers niet altijd een-op-een). Deze biologisch bepaalde verandering van de bevolkingssamenstelling kan sociologische gevolgen hebben (Mannheim 1919). Dit is het geval wanneer degenen die sterven anders 'geprogrammeerd' zijn, omdat ze in andere omstandigheden opgroeiden dan degenen die hun plaats innemen. In tabel 16.6 is te zien dat het recentste cohort (in de bevolking van 18 jaar en ouder) 19 procentpunten meer kunstbeoefenaars telt dan het eerste. Wanneer we voor de eenvoud van het rekenvoorbeeld ervan uitgaan dat het in een bepaalde tijdsbestek in beide gevallen om ongeveer 10% van de bevolking gaat, heeft de vervanging van dat oudste cohort door dat jongste cohort een effect op het aandeel kunstbeoefenaars van bijna 2 procentpunt (1,9%). Aangezien de cohorten uit de jaren twintig, en meer nog die uit de jaren dertig, al minder van de recentste cohorten verschillen, zal cohortvervanging in dit opzicht in enkele decennia zijn uitgewerkt, tenzij de nog weer nieuwere cohorten zich in dit opzicht sterk zouden onderscheiden.

Ook de mate van lidmaatschap onder beoefenaars ondervindt invloed van cohortvervanging. In de cohorten van na 1950 is men minder tot lidmaatschap geneigd dan in de eerdere cohorten. Vervanging van cohorten van voor 1950 door cohorten van daarna betekent daarom steevast een dalende organisatiegraad onder kunstbeoefenaars.

Opnieuw zijn bij beide andere aspecten van kunstbeoefening minder effecten te verwachten, al kennen recente cohorten iets meer multidisciplinaire kunstbeoefening dan eerdere. Lesdeelname kent alleen de uitzonderlijke lesgeneigdheid van het cohort uit de jaren dertig, maar geen structureel verband waarvan een effect over langere tijd te verwachten is. De twee meest pregnante bevindingen zijn dat de jongste cohorten meer kunstbeoefenaars tellen en dat er onder beoefenaars in die cohorten minder animo voor lidmaatschap is. Zolang men binnen recentere cohorten meer aan kunstbeoefening doet dan binnen oudere, compenseert de grotere deelname de lagere organisatiegraad. De vermeerderde kunstbeoefening door cohortvervanging zal, zoals zojuist gemeld, vrij snel uitdoven. Dan zal de verminderde organisatiegraad onder jongere cohorten zich wel doen voelen.

Voornoemde verschillen tussen cohorten zijn maar in beperkte mate terug te voeren tot verschillen in opleidingsniveau tussen de cohorten. Additionele controle voor opleiding verkleint de gerapporteerde verschillen tussen cohorten slechts in geringe mate (niet in de tabel). Het cohorteffect is dus niet (weg) te verklaren onder verwijzing naar het hogere opleidingsniveau van recentere cohorten, maar blijft grotendeels zelfstandig aanwezig. Overigens is de bevinding van afnemend lidmaatschap onder recentere cohorten niet

onbetwist. Een analyse van andere gegevens leidde tot de bevinding dat informele bindingen in de kunstbeoefening weliswaar in opkomst waren, maar niet ten koste gaan van formelere bindingen (Van Ingen en Dekker 2009). Over de beweging in het veld is het laatste woord dus nog niet gezegd.

Tot nu toe is in deze analyse van vergrijzing en cohortvervanging in algemene termen van kunstbeoefening gesproken. Tot besluit van deze verkenning komen vier disciplines afzonderlijk ter sprake (van dans en creatief schrijven ontbreekt het aan de benodigde trendgegevens). Hoewel op hoofdlijnen eensluidend, brengen de gegevens uit tabel 16.6 ook enkele verschillen tussen disciplines aan het licht.

Tabel 16.6

Beoefening van kunstdisciplines in de vrije tijd^a naar jaar, levensfase en geboortecohort in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête, bevolking van 18 jaar en ouder, 1995-2007 (in odds ratio's)^b

	muziek	theater	beeldende kunst	foto/film/pc
jaar (t.o.v. 1995)				
1999	1,3	1,4	1,1	1,5
2003	n.s.	0,7	1,1	2,4
2007	n.s.	0,5	n.s.	2,4
levensfase (t.o.v. 18-40 jaar, geen kinderen ^c)				
jongste kind ^c < 6 jaar	0,8	0,6	n.s.	0,6
jongste kind ^c > 7 jaar	0,7	n.s.	n.s.	0,5
40-65 jaar, geen kinderen ^c	0,7	n.s.	1,1	0,6
≥ 65 jaar	0,8	n.s.	1,4	0,4
geboortecohort (t.o.v. voor 1920)				
1920-1929	1,4	2,2	1,5	1,9
1930-1939	1,9	2,6	1,7	2,2
1940-1949	1,9	3,3	2,0	2,6
1950-1959	2,0	3,5	2,3	3,0
1960-1969	1,8	3,5	2,8	2,5
1970-1979	1,9	4,0	3,2	2,1
1980-1989	2,3	5,5	3,0	2,3

Associatie niet-significant (n.s.) als $p \geq 0,05$.

- a In 2003 en 2007 inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, in alle jaren zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen. Bij foto en film werd in de vraagstelling vermeld dat het niet om familie- of vakantiekiekjes ging.
- b Het gaat om thuiswonende kinderen.
- c Als de odds ratio 1 is, is er geen verschil tussen de twee vergeleken groepen. Als die kleiner is dan 1, is het aandeel in genoemde groep kleiner dan in de groep waarmee is vergeleken; hoe dichter bij 0, hoe groter het verschil. Als die groter is dan 1, is het omgekeerde het geval.

Bron: SCP (AVO'95-'07)

In alle disciplines is de deelname in recente cohorten groter dan binnen oudere cohorten. Het sterkst geldt dit voor theater, waar de grotere toeloop onder recente cohorten overigens ongedaan wordt gemaakt door een negatief periode-effect. Bij muziek en beeldende kunst, de twee grootste disciplines, hebben de cohortverschillen vooral op de eerste cohorten betrekking, latere cohorten lijken meer op elkaar. Voor elke discipline betekenen zowel vergrijzing als cohortvervangning een toename van het aandeel beoefenaars. Bij theater is dit effect het sterkst. Daarnaast betekent het doorschuiven van de geboortegolf naar een volgende levensfase een impuls voor het aandeel beoefenaars van beeldende kunst.

Waarheen?

Tot besluit van deze *fact-finding mission* naar kunstbeoefening in de vrije tijd door de Nederlandse bevolking is de vraag beantwoord in hoeverre veranderingen in de bevolkingssamenstelling op kunstbeoefening van invloed waren en zullen zijn. Voor de toekomst is het beeld als volgt. Omdat meer hoger opgeleiden dan lager opgeleiden aan kunstbeoefening doen, betekent de verwachte verdere stijging van het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking enige stimulans voor het aandeel kunstbeoefenaars. Mensen met een niet-westerse culturele achtergrond doen in dit opzicht minder van zich spreken, zodat van het verwachte grotere aandeel mensen met zo'n achtergrond juist een rem op de stimulans uitgaat. Of vrouwen werken c.q. of ze in deeltijd of voltijds werken, blijkt los te staan van de mate van kunstbeoefening die ze aan de dag leggen. De voorziene en beoogde verdere stijging van de vrouwelijke arbeidsdeelname lijkt dan ook zonder gevolgen voor de kunstbeoefening van de Nederlandse bevolking. Tevens is stilgestaan bij de veranderende bevolkingssamenstelling als gevolg van geboorte en sterfte. Daarbij zijn twee fenomenen onderscheiden: de vergrijzing, doordat de naoorlogse geboortegolf op leeftijd komt, en cohortvervangning, het continue proces dat vroegere cohorten uit de bevolking wegvallen en nieuwe cohorten daarvoor in de plaats komen. De vergrijzende 'babyboomers' vormen een nieuwe en grotere groep ouderen, met een groter aandeel kunstbeoefenaars dan de huidige ouderen. Tevens ligt de kunstbeoefening in de laatste levensfase wat hoger dan in de voorafgaande levensfase, hetgeen het positieve effect van de vergrijzing versterkt. Bij het algemenere proces van cohortvervangning is het beeld dat de meest recente cohorten meer kunstbeoefenaars tellen, maar er onder de beoefenaars in die cohorten minder animo voor lidmaatschap is. Zolang recentere cohorten meer aan kunstbeoefening doen dan eerdere, compenseert dit de verminderde organisatiegraad. De vermeerderde kunstbeoefening als gevolg van cohortvervangning lijkt echter van kortere duur dan de verminderde organisatiegraad onder beoefenaars, zodat op termijn het laatste de overhand zou kunnen krijgen. Dan zal bij een gelijkblijvend aandeel kunstbeoefenaars de organisatiegraad dalen.

Summary

The amateur arts encompass a wide array of activities such as singing, making music, painting, drawing, sculpture, modelling, theatre, dance, graphic design and creative writing. The definition of the arts and the classification into different disciplines as applied by those in 'the field' is adopted in this report. That definition relates to practising the arts as a leisure activity, by amateurs, not as a profession or at school. Six disciplines are distinguished within the amateur arts: music, theatre, dance, visual arts, new media and writing. At the request of the Dutch Ministry of Education, Culture and Science, the Netherlands Institute for Social Research/SCP is carrying out an exploratory study of the future of the amateur arts. By way of an introduction to that study, this report presents an outline of the current status of the amateur arts, presented in the form of answers to 15 questions on this topic.

Who is involved in the amateur arts?

Roughly half the Dutch population aged six years and older, i.e. around 7.5 million people, occasionally or frequently engage in an artistic discipline in their free time. The percentage of practitioners rose slightly in the period 1995-2003; that increase has since come to a halt, though there has been no substantial downturn in participation. More women, young people, well-educated people and members of the indigenous Dutch population practise the arts than men, older people, the low-educated and people with a Turkish or Moroccan background. This distribution has changed little in recent years; the main development is that more and more people are (still) practising an artistic discipline later in life. Those who practise an artistic discipline in a given week generally spend around three hours per week doing so. Compared with people who do not engage in artistic activity during an average week, the time devoted to the arts is freed up mainly by watching less television.

What kind of artistic activity do people engage in?

The number of practitioners varies depending on the discipline. Theatre is far and away the least practised discipline, accounting for just a few percent of all participants in the arts. Music and the visual arts are the most popular disciplines, with participation rates of over 20% of the population (more than 3 million people) each, followed at some distance by new media. The percentage of participants in each discipline has remained virtually unchanged since 1995, with the exception of new media, where the number of new practitioners shows a rising trend. Almost half those practising the arts (just under 4 million people) are active in more than one discipline; this again has not changed. The most popular music genres, both among those who play an instrument and those who sing, are classical music and pop/rock/metal. Those who sing also enjoy the interpretation of church music. People who sing or play an instrument are often active in more than one genre, with an average of just under three genres.

Plucked instruments and keyboard instruments are far and away the most popular, and it is reasonable to assume that the guitar is the most popular plucked instrument and the piano the most popular keyboard instrument. Keyboard instruments (especially piano) are the most popular among practitioners of classical music, while plucked instruments (especially guitar) are the most favoured instrument of pop/rock/metal musicians. Almost everyone who sings or plays an instrument reproduces work by others; one in ten play pieces composed by someone with whom they play, while one in six also play pieces they have written themselves. Rock musicians more often play their own work or work by other band members than those who perform classical music.

Who does what?

The general picture that more women, young people, well-educated people and indigenous people engage in the arts than men, older people, lower-educated people and people of Turkish and Moroccan origin, also broadly applies for each artistic discipline individually. Similarly, a combination of several disciplines is more common among the former than the latter groups. In contrast to the higher proportion of women who practise the arts, men more often play an instrument and are also more often active in a graphic discipline. And, while practising the arts generally does not show a relationship to the degree of urbanisation, creative writing is more popular in larger cities.

When?

The timing of people's artistic activity was plotted on four time axes: during the course of their lives, during the course of the year, during the week and during the day. More than half of those who are not currently pursuing an artistic activity have done so at some point in the past. This produces the following overall picture: half the population engage in some form of artistic activity. Of those who are not currently active in the arts, more than half – roughly a quarter of the population – have been active at some time in the past. The remaining quarter do not have an artistic hobby and did not do so in the past. People engage less in artistic activity during the school holidays. Artistic activity is spread equally across the week, 4% of the population (around 600,000 people). This participation is however not evenly spread over the parts of the day, but is largely concentrated on weekday evenings.

How?

What form does the artistic activity in which half the population participate take? Almost three-quarters of them (aged 16 years and under) engage in artistic activity at least once a month, while over half do so no less than once a week or more. For this quarter of the population, therefore, the arts are a fixed part of their lives. The frequency of participation is highest for singing, music and dance, and lowest for creative writing and sculpture.

More than 40% of those active in the amateur arts sometimes take their artistic hobby into the public domain through performance, exhibition, display or publication. This is particularly true of theatre and singing, followed at some distance by music and photography/film. Uploading material to the Internet has also been discovered: 16% of amateur artists in 2009 had done this in the preceding 12 months. Those engaged in creative writing take the lead here, followed by those involved in theatre, musicians, singers and visual artists who upload sound and/or image material.

Amateur artists estimate that they spend a total of 370 euros on their hobby or hobbies each year. The visual arts are the most costly, followed by playing an instrument. The biggest expense in the visual arts is the cost of materials, while for playing an instrument it is membership and tuition fees. Women spend more on the amateur arts than men. Young people in particular spend a lot of time on their artistic hobby.

Where?

More than a third of those who are active in the amateur arts (almost 2.5 million people) had followed lessons during the 12 months prior to the survey; over a quarter (nearly 2 million people) are members of a society, club or company. This means that most people active in the amateur arts practise their hobby outside the context of lessons or membership organisations. Those in the performing arts most frequently follow lessons; new media and creative writing are activities which are very often carried out alone. Of those who are currently not following lessons in the arts, almost 60% (more than 7 million people) have done so at some point in their lives, especially music and dance lessons, and not only during their childhood or youth, but also (and in fact mainly) in adulthood. The proportion of practitioners of the amateur arts who have taken lessons in the past is even higher, at 70%, but almost half of those who no longer practise an artistic discipline have also had lessons at some time in the past. The proportion of former memberships, at a third of those who are now not members of an organisation (just under 4 million people) is considerably lower than the proportion of people who have taken lessons at some point in the past.

Of those who follow lessons in the arts, 40% do so privately, giving the private circuit easily the biggest market share (population aged 16 years and older). The percentage of private schools and teachers is accordingly twice as high as the percentage of music schools and centres for the arts, and three times as high as the percentage of societies and associations. Other providers, including those offering digital lessons, each have only a small market share. This general picture also applies, with some minor differences, to the majority of disciplines individually.

Among those aged 16 years and older who practise in their artistic hobby in some form of organised network, informal groups are the most popular, followed by associations and choirs. In the music sector, people are to a lesser extent also members of ensemble or orchestras, duos or bands, as well as brass bands.

What is the image of centres and associations?

Amateur artists who follow lessons or who are members of a club or informal group are generally enthusiastic about it. They feel at home there and are able to learn a lot. People who have had lessons in the past or who were members of a group or organisation have positive memories about this. People who now follow lessons elsewhere have a positive image of centres for the arts, while people who are members of informal groups have a positive image about clubs and societies.

In brief, people who belong to some kind of network are positive in their views about it, whereas the converse does not apply: people who do not belong are still positive in their views. This does not answer the question of why many amateur artists do not follow lessons or belong to some kind of network. What is however clear is that this is not based on negative perceptions.

What next?

When asked, half the population say they have no intention of taking up an (additional) arts discipline. Of the other half who are considering doing so, 40% say they may do so and 10% say they will definitely do so. The percentage of those who definitely have no intention of going further is slightly higher among those who do not practise any discipline at all than among those who are already active in one or more disciplines. This suggests that the chance of persuading someone who is already engaged in an artistic activity to take on an extra discipline is slightly greater than of persuading someone who is not participating in any artistic activity to begin doing so. The same pattern emerges from the percentages of people who say that they 'definitely will' take up an artistic discipline: 12% of those who currently pursue a different discipline compared with 8% of those who are not artistically active. A breakdown by individual discipline reveals few differences across the disciplines in this regard.

More than half the population are inclined not to take any lessons in the coming five years (for those who are already following lessons: no lessons in another discipline). A third say they may do so, and roughly one in ten have fairly firm plans to do so. Once again, the enthusiasm is greater among those already practising an artistic discipline than among non-practitioners. Those who are practising a discipline, not taking lessons but say that they 'definitely' plan to do so, have no pronounced preference as to whether they take lessons in a club/society, music school, centre for the arts or from a private teacher or school. There is a slight preference for the private circuit, especially for music. Pursuing their artistic hobby as part of a network (the question explicitly did not relate only to club membership) appeals to only half as many people as following lessons. The urge to increase proficiency is thus greater than the urge to do so in an organised group.

Why?

People engage in artistic activity for a mix of intrinsic and extrinsic motives. The most popular reason given is wanting to make something attractive (82% of practitioners), followed by relaxation (78%) and meeting others (74%); these are followed at some distance by the ability to express oneself (56%), becoming as proficient as possible (44%) and performing/exhibiting (32%). The desire to practise an artistic discipline professionally is the least popular motive (10%).

There is no one single reason why people take up an artistic hobby. Although being inspired by an artist is cited more often than the role of a school, parents or friends, the social setting is more important than the inspiring example of an artist. Friends and parents together are cited by half the practitioners as a reason for taking up a discipline. School is rarely cited.

The desire to become more proficient is the most important reason for taking lessons, followed by the chance to work actively in a discipline. The ambition of one day becoming a professional plays a minor role. The situation is different when it comes to dancing, where the primary reason for taking lessons is the dancing itself. The different motives are cited to the same degree within different sections of the population.

How busy?

Data on the relationship between pressure of time and practising the arts are ambiguous. Comparison of those who were and were not engaged in an artistic activity in a given week covered in the survey does not suggest that fewer busy people engage in artistic activity, and also provides few indications that amateur artists who are busy set aside less time for their artistic hobby. On the other hand, the growing pressure of time since 1985 has coincided with a reduction in the amount of free time devoted to hobbies in general and to artistic activities in particular.

Looking after children, and especially younger children, squeezes the amount of time that amateur artists can spend on their hobby. It is logical to expect a relationship between this and the striking finding that female amateur artists invest less time in their hobby than men – a finding that is at odds with women's generally greater interest in culture.

How rich?

Family income affects the extent to which people engage in artistic activity: the more affluent people are, the higher the percentage who participate. However, on closer examination these figures are found to derive from underlying differences in education. In other words, how affluent someone is bears only a superficial relationship to their involvement in the arts, and even then the differences are modest. Moreover, as soon as education is brought into the picture, the effect of income virtually or completely disappears.

What background?

The probability of someone having an artistic hobby is greater if others in their social network were and are engaged in the arts, for example their parents when they were young and now people in their social network. A causal connection may be suspected here in the case of the parental home, but the causal relationship is less straightforward when it comes to artistic involvement by relatives, friends or acquaintances. Ranged against the interpretation that knowing someone who pursues an artistic hobby is likely to inspire someone to do so themselves, is the no less plausible interpretation that people select acquaintances because they are involved in the arts, have got to know them through the amateur arts and/or recruit them from the same setting where people are more often engaged in the arts in any case.

Culture-lovers?

People who practise an artistic discipline are more likely to attend events such as performances and exhibitions, and vice versa. Lack of information on people's cultural biography means there is no way of knowing whether practising an artistic discipline precedes such visits and whether there is a causal connection. Not only do more musicians visit concerts than non-musicians, but more musicians also visit exhibitions. Similarly, more amateur visual artists visit (musical) performances. Amateur artists more often have a broader cultural interest and therefore belong to the ranks of culture-lovers in a broader sense than those who do not practise the arts.

What for?

Does the Muse have something more to offer besides aesthetic pleasure? Does practising the arts contribute to the quality of someone's personal and/or social life? Involvement in the arts does not make people happier, or at least, it is largely separate from the amount of happiness people derive from life in general. The only relationship that does exist actually points in the opposite direction: visual artists are less happy than those who are not involved in the visual arts. This does not mean that practising the arts does not generate any feelings of happiness at all; however, the happiness of amateur artists is no different from the feelings of happiness that non-practitioners evidently derive from other types of activity.

Expectations about what 'the gifts of the muse' can offer at societal level are currently high, and even found their way into the government Coalition Agreement in early 2007, when participation in arts and culture, including the amateur arts, was seen as beneficial for social cohesion in general and for integration in particular. According to the currently available data, trust in others and contacts with other ethnic groups are somewhat higher among amateur artists, but they do not feel any more connected to the Netherlands. Apart from the question of whether a relationship also implies a causal connection, this means that the high expectations have been met only partially.

Where to?

To conclude this fact-finding mission into the practising of the amateur arts by the Dutch population, attention turns to how significant the changing population profile in the Netherlands is and will be for the amateur arts. Since more well-educated people practise the arts, the anticipated continued rise in the general education level in the Netherlands could boost the percentage of amateur artists. However, people of non-Western cultural origin less often have an artistic hobby; the projected higher share in Dutch society of people with such a background will thus tend to depress the percentage of amateur artists. Whether and for how long women work is not related to their involvement in artistic activity, and the projected and envisaged further increase in the female employment rate therefore seems unlikely to affect the amount of artistic activity by the Dutch population. The ageing baby-boom generation is a new and growing group of older people with more amateur artists than the present older generation, so that population ageing will have a positive effect on the amateur arts.

One change in the composition of the population that is as dramatic as it is inevitable is that caused by birth and death. This means there is a constant process of cohort replacement, as older cohorts disappear from the population to be replaced by new cohorts. The new cohorts contain more amateur artists, but their enthusiasm for membership of organisations is lower than in the earlier cohorts. As long as the new cohorts are more active in the arts, their greater participation will compensate for their lower membership rates; however, the increase in artistic activity due to cohort replacement seems likely to be of shorter duration than the decrease in membership rates, which will ultimately dominate, so that if the percentage of amateur artists remains unchanged the percentage who are members of some kind of organised network will decline.

Bijlage Drie versies AVO-gegevens

Voor een goed begrip van de gehanteerde gegevens is enige toelichting geboden. In dit rapport worden drie versies van het Aanvullend Voorzieningengebruikonderzoek (AVO) benut. Kortweg zijn die versies aan te duiden als 'AVO-trend', 'AVO-nieuw' en 'AVO-vervolg'.

'AVO-trend' verwijst naar de vergelijkbare gegevens over de periode 1995-2007. Die gegevens zijn waardevol, want het zijn de enige trendgegevens over kunstbeoefening op basis van grootschalig nationaal 'at random' bevolkingsonderzoek. Maar die gegevens zijn niet in alle opzichten ideaal.

Om met behoud van de mogelijkheid om trends te volgen ook een aanscherping te realiseren, is in 2007 de helft van de AVO-respondenten op de vertrouwde wijze naar hun kunstbeoefening gevraagd (AVO-trend) en de andere helft op een op onderdelen herziene wijze (AVO-nieuw). De enorme omvang van de AVO-steekproef (n≈13000) maakt een dergelijk 'split-half design' mogelijk. Deze aanscherping betreft vooral een betere bevraging van de disciplines dans en theater.

Bij zowel AVO-trend als AVO-nieuw gaat het om een betrekkelijk kleine module binnen een aanzienlijke vragenlijst naar voorzieningengebruik in het algemeen. Het voordeel daarvan is dat (non-)respons op het onderzoek geen direct verband houdt met de culturele interesse, een risico dat bij een 'dedicated survey' groter is. Het nadeel van die brede en neutrale context is dat er slechts een beperkt aantal vragen over kunstbeoefening is in te passen. Met financiële steun van OCW en met medewerking van het CBS is begin 2009 een vervolgonderzoek gedaan onder 1746 AVO-respondenten. Van hen zijn de gegevens uit het eerdere AVO-veldwerk al bekend, zodat AVO-vervolg (telefonisch interview of internet survey van gemiddeld twintig minuten) volledig op de kunstbeoefening kon worden gericht. Daarbij ging de aandacht uit naar details van de kunstbeoefening, nu en eerder in de levensloop, alsmede naar aspiraties, motivaties en toekomstplannen. Daarmee vormen deze gegevens een grote verrijking van de beschikbare informatie.

Het belangrijkste verschil tussen AVO-trend en AVO-nieuw is de bevraging van theater en dans. In AVO-trend is dans niet als aparte discipline onderscheiden. Wel zijn enkele dansvormen, met toneel en mime, opgenomen in een algemene, maar incomplete vraag naar theater. Die vraag luidt: 'Heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) gedaan aan toneel, mime, volksdans, ballet (ook jazzballet)?' Trendgegevens over deelname aan theater in deze studie berusten op die vraag. Apart naar dans vragen vergt niet alleen het toevoegen van nieuwe vragen over dans, maar tevens het weglaten van de (gedeeltelijke) verwijzing naar dans uit de bestaande vraag naar theater. Dit laatste brengt de trendmeting van deelname aan theater in gevaar. Om dat te voorkomen is in 2007 de helft van de respondenten op de gebruikelijke manier naar theaterbeoefening gevraagd en kreeg de andere helft nieuwe vragen voorgesteld: een aangescherpte vraag naar theater en twee extra vragen naar dans. Die vragen luiden: 'Heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) gedaan aan toneel, cabaret, stand-upcomedy?', 'Heeft u in de afgelopen 12 maanden

in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) gedaan aan moderne dans of ballet?’ en ‘Heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) gedaan aan dans (volksdans, tango, flamenco, stijldans)?’

Om het beeld van kunstbeoefening verder te completeren is in 2007 in AVO-nieuw ook gevraagd naar de deelname aan creatief schrijven en aan activiteiten die veelal als ‘urban’ worden omschreven. Die vragen luiden respectievelijk ‘Heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) gedichten, columns, essays, verhalen en/of een roman geschreven?’ en ‘Heeft u in de afgelopen 12 maanden in uw vrije tijd (dus buiten werk- of schooltijd) gedaan aan streetdance, breakdance, rap of hiphop?’ Naar deze kunstvormen was in 1995, 1999 en 2003 niet gevraagd, ook niet als deel van een andere vraag.

De drie versies van AVO vormen tezamen een tot nu toe ongekend rijke actuele bron van informatie over kunstbeoefening, met behoud van vergelijkingsmogelijkheden door de tijd. Dat het hier en daar enige uitleg vergt welke bron precies is benut, is slechts een klein nadeel in het licht van de grote informatierijkdom. In de bronvermeldingen onder de tabellen is de SCP-conventie van verwijzen naar data gevolgd. AVO’95-’07 verwijst naar wat in deze bijlage AVO-trend is genoemd, AVO’07a naar AVO-nieuw en AVO-vervolg-onderzoek’09 naar AVO-vervolg.

Literatuur

- Beek, P. van, en W. Knulst (1991). *De kunstzinnige burger. Onderzoek naar amateuristische kunstbeoefening en culturele interesses onder de bevolking vanaf 6 jaar*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Beekhoven, S., K. Hoogeveen, C. Oomen, I. Visser en F. Haanstra (2010). Kunstbeoefening in het basis- en voortgezet onderwijs. In: A. van den Broek (red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (p. 171-207). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Berg, E. van den (2010). Kunstbeoefening in informele verbanden. Een verkennend onderzoek in Alphen aan den Rijn. In: A. van den Broek (red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (p. 209-239). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Blok, A., B. Stam en B. van der Lelij (2001). *Amateurkunst. Profielen op basis van Socioconsult*. Amsterdam: Motivaction.
- Bork, R. van (2008). *395 minuten. Amateur-popmuziek in Nederland*. Rotterdam: Kunstfactor, Popunie en &concept.
- Breedveld, K., A. van den Broek, L. Harms, J. de Haan, F. Huysmans en E. van Ingen (2006). *De tijd als spiegel. Hoe Nederlanders hun tijd besteden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (2007). Meer mens met vitamine C? Over de relatie tussen geluk en cultuur. In: P. Schnabel (red.), *Veel geluk in 2007. SCP-nieuwjaarsuitgave 2007* (p. 94-98). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (2008). Cultuurdeelname. In: A. van den Broek en S. Keuzenkamp (red.), *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen* (p. 149-169). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (2009a). Meer carrière, minder cultuur? In: P. Schnabel (red.), *M/V, SCP-nieuwjaarsuitgave 2007* (p. 135-138). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (2009b). Kunstbeoefening in de vrije tijd. In: A. van den Broek, J. de Haan en F. Huysmans, *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars. Trends in cultuurparticipatie en mediagebruik* (p. 66-86). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (2009c). Cultuurdeelname en etniciteit: Wie doet wat, en met welk effect? In: Q. van der Hogen, Q. van der Hoeven, C. van Dalen en M. Zwaving (red.), *Handboek Cultuurbeleid* (p. 111.1-3-1 – 111.1-3-28). Doetinchem: Reed Business.
- Broek, A. van den (red., 2010a). *Mogelijkheden tot kunstbeoefening*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (2010b). *Toekomstverkenning kunstbeoefening. Een essay over de mogelijke betekenis van sociaal-culturele ontwikkelingen voor volume, voorkeuren en vormgeving van kunstbeoefening in de vrije tijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den, en J. de Haan (2000). *Cultuur tussen competentie en competitie*. Amsterdam: Boekmanstudies.
- Broek, A. van den, en J. de Haan (2003). Vergrijzing is verzilvering. In: J. de Haan, A. van den Broek, F. Huysmans en K. Breedveld. *Tijdsverschijnselen. Impressies van de vrije tijd* (p. 147-150). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den, J. de Haan en F. Huysmans (2009). *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars. Trends in cultuurparticipatie en mediagebruik*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding flow. The psychology of engagement with everyday life*. New York: Basic Books.

- Duyvendak, J. en M. Hurenkamp (red.) (2004). *Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid* (Jaarboek Tijdschrift voor de Sociale Sector). Amsterdam: Van Genneep.
- Elchardus, M. en I. Glorieux (red.) (2002). *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes*. Tiel: Lannoo.
- Ensink, J., P. Hagenaars, S. van den Hoek, L. Kampman en J. Poll (2010a). Kunstbeoefening in non-profit instellingen. In: A. van den Broek (red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (p. 99-170). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ensink, J., S. van den Hoek, M.-J. Kommers en M. Tal (2010b). Kunstbeoefening op de particuliere markt. In: A. van den Broek (red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (p. 241-280). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Haan, J. de, en W. Knulst (1998). *De kunstzinnige burger wordt ouder*. Utrecht: LOKV.
- Hoekman, R., R. van der Meulen en J. Janssens (2006). *Bevolkingsonderzoek Sport en Cultuur 2005*. 's Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Ingen, E. van, en P. Dekker (2009). Dissolution of associational life? Testing the individualization and informalization hypotheses on leisure activities in the Netherlands between 1975 and 2005. In: E. van Ingen, *Let's come together and unite. Studies of the changing character of voluntary association participation* (p. 65-81). Tilburg: Oldendorff research institute.
- Ivey, B. (2009). Expressive life and the public interest. In: S. Jones (red.), *Expressive lives* (DEMOS Collection 27, p. 23-33). London: DEMOS.
- Jehoel-Gijsbers, G. (2009). *Kunnen alle kinderen meedoen?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kamphuis, C. en R. van den Dool (2008). Sportdeelname. In: Breedveld, K., Kamphuis, C. en Tiessen-Raaphorst, A. (red.), *Rapportage sport 2008* (p. 74-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Mulier Instituut.
- Kamphuis, C., R. van den Dool, A. van den Broek, I. Stoop, P. Adelaar en J. de Haan (2009). *TBO/eu en TBO/nl. Een vergelijking van twee methoden van tijdsbestedingsonderzoek*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knulst, W. (red.) (2007). *Amateurstkunst in de lage landen* (Cultuur en Educatie 20). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Konings, F. en V. Veldheer (2010). Bemoeien van de drie overheden met de bevordering van de kunstbeoefening in de vrije tijd. In: A. van den Broek (red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (p. 281-350). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kunstfactor en VNG (2008). *Amateurstkunstbeleid OK. Een handreiking voor gemeenten*. Utrecht/Den Haag: Kunstfactor en Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Kuperus, M. (2005). *De vereniging op survival. Overlevingsstrategieën voor hedendaagse verenigingen*. Utrecht: Civiq.
- Layard, R. (2005). *Happiness. Lessons from a new science*. New York: Penguin Press.
- McCarthy, K., E. Ondaatje, L. Zakaras en A. Brooks (2004). *Gifts of the muse. Reframing the debate about the benefits of the arts*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Merens, A. en B. Hermans (red.) (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Nibud (2009). *Betaalbaarheid van cursusactiviteiten bij Centra voor de Kunsten*. Utrecht: Nibud.
- Noordman, T. en G. van Dijk (2009). *Actieve kunstbeoefening en geld. De bijdrage van kunstbeoefening aan de economie*. Den Haag: Adviesbureau Cultuurtoerisme.

- OCW (2007). *Kunst van leven. Hoofdlijnen cultuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rebel, S. en S. de Rooij (2008). *Jongeren schrijven. Creatief schrijven tussen 12 en 18 jaar*. Utrecht: Nationale Jeugdraad en Kunstfactor.
- Robinson, J. (1985). The validity and reliability of diaries versus alternative time use measures.
In: F. Juster en F. Stafford (red.), *Time, goods, and well-being* (p. 33-62). Michigan: Institute for Social Research.
- Volz, L. en H. Heimans (2010). Kunstbeoefening in verenigingen. In: A. van den Broek (red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (p. 29-97). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wils, J. (1999). *Amateurlustbeoefening 1999 – omvang, tijdsbesteding en ambitieniveau*. Amsterdam/Utrecht: NIPO/SBA.
- Wuthnow, R. (1994). *Sharing the journey. Support groups and America's new quest for community*. New York: Free Press.

Eerdere publicaties in de reeks 'Het culturele draagvlak'

Wim Knulst. *Podia in een tijdperk van afstandbediening; onderzoek naar achtergronden van veranderingen in de omvang en samenstelling van het podiumpubliek sinds de jaren vijftig* (Het culturele draagvlak, deel 1). Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1995.

Wim Knulst en Gerbert Kraaykamp. *Leesgewoonten; een halve eeuw onderzoek naar het lezen en zijn belagers* (Het culturele draagvlak, deel 2). Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1996.

Jos de Haan. *Het gedeelde erfgoed; een onderzoek naar veranderingen in de cultuurhistorische belangstelling sinds het einde van de jaren zeventig* (Het culturele draagvlak, deel 3). Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1997.

Jos de Haan en Wim Knulst. *Het bereik van de kunsten; een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunsten en podiumkunsten sinds de jaren zeventig* (Het culturele draagvlak, deel 4). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Elsevier, 2000.

Frank Huysmans, Jos de Haan en Andries van den Broek. *Achter de schermen; een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten* (Het culturele draagvlak, deel 5). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2004.

Andries van den Broek, Frank Huysmans en Jos de Haan. *Cultuurminnaars en cultuurmijders; trends in cultuurdeelname* (Het culturele draagvlak, deel 6). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2005.

Frank Huysmans en Jos de Haan. *Het bereik van het verleden. ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed* (Het culturele draagvlak, deel 7). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2007.

Andries van den Broek, Jos de Haan en Frank Huysmans. *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars; trends in cultuurparticipatie en mediagebruik* (Het culturele draagvlak, deel 8). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2009.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het s.c.p.: www.scp.nl.

scp-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het s.c.p. Een complete lijst is te vinden op deze website: www.scp.nl.

Sociale en Culturele Rapporten

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978-90-377-0368-9

scp-publicaties 2009

- 2009/1 *Nooit meer dezelfde. Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers* (2009). Willemijn Lamet en Karin Wittebrood. ISBN 978-90-377-0402-0
- 2009/2 *Emancipatiemonitor 2008* (2009). Ans Merens en Brigitte Hermans (red.). ISBN 978-90-377-0406-8
- 2009/3 *Goede bureu kun je niet kopen. Over de woonconcentratie en woonpositie van niet-westerse allochtonen in Nederland* (2009). Jeanet Kullberg, Miranda Vervoort en Jaco Dagevos. ISBN 978-90-377-0401-3
- 2009/4 *De jeugd een zorg. Ramings- en verdeelmodel jeugdzorg 2009* (2009). John Stevens, Evert Pommer, Hetty van Kempen, Elke Zeijl, Isolde Woittiez, Klarita Sadiraj, Rob Gilsing, Saskia Keuzenkamp. ISBN 978-90-377-0355-9
- 2009/5 *Mantelzorg. Een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007* (2009). Alice de Boer, Marjolein Broese van Groenou en Joost Timmermans (red.). ISBN 978-90-377-0408-2
- 2009/6 *At a glance. Summaries of 16 scp research projects in 2008.* ISBN 978-90-377-0413-6
- 2009/7 *Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk 5* (2009). Paul Dekker en Joep de Hart. ISBN 978-90-377-0348-1
- 2009/8 *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars. Trends in cultuurparticipatie en media-gebruik* (2009). Andries van den Broek, Jos de Haan en Frank Huysmans. ISBN 978-90-377-0400-6
- 2009/9 *Making up the Gap. Migrant Education in the Netherlands* (2009). Lex Herweijer. ISBN 978-90-377-0433-4
- 2009/10 *Gelukkig voor de klas?. Leraren voortgezet onderwijs over hun werk.* Ria Vogels. ISBN 978-90-377-0340-5
- 2009/11 *Rules of Relief. Institutions of social security, and their impact* (2009). J.C. Vrooman. ISBN 978-90-377-0218-7
- 2009/12 *Overlast en verloedering ontsleuteld* (2009). Lonneke van Noije en Karin Wittebrood. ISBN 978-90-377-0436-5

- 2009/13 *Crisis in aantocht? Verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2008* (2009). Paul Dekker, Tom van der Meer, Peggy Schyns en Eefje Steenvoorden. ISBN 978-90-377-0404-4
- 2009/14 *De sociale staat van Nederland 2009* (2009). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer, Peggy Schyns (red.). ISBN 978-90-377-0434-1
- 2009/15 *Deeltijd (g)een probleem. Mogelijkheden om de arbeidsduur van vrouwen met een kleine deeltijd baan te vergroten* (2009). Saskia Keuzenkamp (red.), Carlien Hillebrink, Wil Portegijs, Babette Pouwels. ISBN 978-90-377-0448-8
- 2009/16 *De toekomst van de mantelzorg* (2009). Klarita Sadiraj, Joost Timmermans, Michiel Ras, Alice de Boer. ISBN 978-90-377-0435-8
- 2009/17 *Vergrijzing, verpleging en verzorging. Ramingen, profielen en scenario's 2005-2030* (2009). Isolde Woittiez, Evelien Eggink, Jedid-Jah Jonker, Klarita Sadiraj. ISBN 978-90-377-0422-8
- 2009/18 *Jaarrapport integratie 2009* (2009). Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos (red.). ISBN 978-90-377-0446-4
- 2009/19 *Werkloos in crisistijd. Baanverliezers, inkomensveranderingen en sociale gevolgen; een verkenning* (2009). Cok Vrooman. ISBN 978-90-377-451-8
- 2009/20 *Maten voor gemeenten. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2009). B. Kuhry en J.J.J. Jonker. ISBN 978-90-377-0452-5

SCP-publicaties 2010

- 2010/1 *Liever mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests* (2010). Iris Andriessen, Eline Nievers, Laila Faulk, Jaco Dagevos. ISBN 978-90-377-0421-1
- 2010/2 *Op weg met de Wmo. Evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009* (2010). Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans (red.), Gijs van Houten, Anna Maria Marangos, Mathijs Tuynman, Martha Dijkgraaf, Jennifer van den Broeke, Judith van der Veer, Jelmer Shalk, Jurjen Iedema, Alice de Boer. ISBN 978-90-377-0463-1
- 2010/4 *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008* (2010). Michiel Ras, Isolde Woittiez, Hetty van Kempen, Klarita Sadiraj. ISBN 978-90-377-0468-6
- 2010/5 *Een baanloos bestaan. De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden* (2010). Patricia van Echtelt. ISBN 978-90-377-0350-4
- 2010/6 *The social state of the Netherlands 2009* (2010). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer, Peggy Schyns (red.). ISBN 978-90-377-0466-2
- 2010/7 *The minimum agreed upon. Consensual budget standards for the Netherlands* (2010). Stella Hoff, Arjan Soede, Cok Vrooman, Corinne van Gaalen, Albert Luten, Sanne Lamers. ISBN 978-90-377-0472-3
- 2010/8 *Sociale uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergronden* (2010). Annette Roest, Anne marie Lokhorst, Cok Vrooman. ISBN 978-90-377-0493-8
- 2010/9 *Beperkt aan het werk. Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie* (2010). Gerda Jehoel-Gijsbers. ISBN 978-90-377-0489-1
- 2010/10 *Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baankwaliteit 1992-2008* (2010). Edith Josten. ISBN 978-90-377-0474-7
- 2010/11 *At home in the Netherlands* (2010). Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0487 7

- 2010/12 *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd* (2010). Andries van den Broek.
ISBN 978 90 377 0456 6
- 2010/13 *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*(2010).Andries van den Broek.
ISBN 978 90 377 0456 3
- 2010/14 *Toekomstverkenning kunstbeoefening*(2010). Andries van den Broek.
ISBN 978 90 377 0491 4

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90-377-0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90-377-0265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90-377-0261-9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90-377-0262-7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens.
ISBN 978-90-5260-260-8

Overige publicaties

- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2009. Deel 1* (2009). Eefje Steenvoorden, Peggy Schyns en Tom van der Meer. ISBN 978-90-377-0417-4
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2009. Deel 2* (2009). Tom van der Meer, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978-90-377-0418-1
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2009. Deel 3* (2009). Eefje Steenvoorden, Tom van der Meer en Paul Dekker. ISBN 978-90-377-0447-1
- Wmo Evaluatie. Eerste tussenrapportage. De invoering van de Wmo: gemeentelijk beleid in 2007* (2008). Gijs van Houten, Mathijs Tuynman en Rob Gilsing. ISBN 978-90-377-0390-0
- Wmo Evaluatie. Tweede tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking* (2009). Anna Maria Marangos, Mieke Cardol en Mirjam de Klerk.
ISBN 978-90-377-0399-3
- m/v. SCP-nieuwjaarsuitgave 2009* (2009). ISBN 978-90-377-0411-2
- Definitief advies over het Wmo-budget huishoudelijke hulp voor 2009* (2009). Evert Pommer, Ab van der Torre, Evelien Eggink. ISBN 978-90-377-0415-0
- TBO/eu en TBO/nl. Een vergelijking van twee methoden van tijdbestedingsonderzoek* (2009). Carlijn Kamphuis, Remko van den Dool, Andries van den Broek, Ineke Stoop, Patty Adelaar, Jos de Haan. ISBN 978-90-377-0423-5
- Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen* (2009). Gerda Jehoel-Gijsbers. ISBN 978-90-377-0416-7
- Werken en weldoen. Kiezen voor betaalde en onbetaalde arbeid* (2009). Ingrid Ooms, Jedid-Jah Jonker, Ab van der Torre. ISBN 978-90-377-0403-7
- Genoeg om van te leven. Focusgroepen in discussie over de minimale kosten van levensonderhoud* (2009). Stella Hoff, Arjan Soede, Cok Vrooman, Corinne van Gaalen, Albert Luten, Sanne Lamers.
ISBN 978-90-377-407-5
- Profielen van vragers naar AWBZ-GGZ* (2009). Cretien van Campen. ISBN 978-90-377-0444-0
- Sociale uitsluiting: een meetinstrument* (2009). Gerda Jehoel-Gijsbers (SCP), Wendy Smits (CBS), Jeroen Boelhouwer (SCP) en Harry Bierings (CBS). ISBN 978-90-377-0427-3
- Sociale samenhang in de wijk. nsv actualiteitscollege 2008* (2009). Maurice Gesthuizen en Vic Veldheer (red.). ISBN 978-90-377-0445-7

- Meten wat leeft? Achtergrondstudie bij het Continu Onderzoek Burgerperspectieven* (2009). Paul Dekker (red.). ISBN 978-90-377-0419-8
- VeVeRa-III. Ramingen verpleging en verzorging 2005-2030 modelbeschrijving* (2009). Evelien Eggink, Jedid-Jah Jonker, Klarita Sadiraj, Isolde Woittiez. ISBN 978-90-377-0356-6
- Sporten gemeten. Methodologische aspecten van het onderzoek naar sportdeelname* (2009). Koen Breedveld, Annet Tiessen-Raaphorst. ISBN 978-90-377-0358-0
- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het SCP* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978-90-377-0465-5
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2009. Deel 4* (2010). Paul Dekker, Tom van der Meer en Irene de Goede. ISBN 978-90-377-0464-8
- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978-90-377-0470-9
- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais*. Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais (2010). ISBN 978-90-377-0469-3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978-90-377-0430-3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978-90-377-0471-6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978-90-377-0488-4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). J. Kappelhof. ISBN 978-90-377-0495-2
- Oudere tehuusbewoners. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008/2009* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978-90-377-0499-0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978-90-377-0498-3